

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEKÖĞRETİMİN YÖNETİMİ VE POLİTİKASI ANABİLİM DALI
YÜKSEKÖĞRETİMİN YÖNETİMİ PROGRAMI

**TÜRKİYE’DE BEYİN GÖÇÜ VE TERSİNE BEYİN GÖÇÜ OLGULARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Gülden KAÇAR

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2016

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEKÖĞRETİMİN YÖNETİMİ VE POLİTİKASI ANABİLİM DALI
YÜKSEKÖĞRETİMİN YÖNETİMİ PROGRAMI

**TÜRKİYE’DE BEYİN GÖÇÜ VE TERSİNE BEYİN GÖÇÜ OLGULARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Gülden KAÇAR

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Ahmet AYPAY

Eskişehir, 2016

JURİ DEĞERLENDİRMESİ

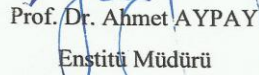
Gülden KAÇAR tarafından hazırlanan “TÜRKİYE’DE BEYİN GÖÇÜ VE TERSİNE
BEYİN GÖÇÜ OLGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ”başlıklı çalışma,
07.06.2016 tarihinde yapılan tez savunması sonucunda jürimiz tarafından oy birliği ile
Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

1. Bařkan	Prof. Dr.	Cemil YÜCEL
2. Danışman	Prof. Dr.	Ahmet AYPAY
3. ye	Doç. Dr.	Adnan BOYACI
4. ye	Yard. Doç. Dr.	İlknur řENTüRK
5. ye	Yard. Doç. Dr.	Bertan AKYOL
6. ye	Yard. Doç. Dr.	Hamit ÖZEN

ENSTITU ONAYI

28.06.2016

Prof. Dr. Ahmet AYPAY
Enstitü Müdürü

Teşekkür

Öncelikle, tez çalışmam boyunca değerli yardımları ve yönlendirmeleri için danışmanım Prof. Dr. Ahmet Aypay’a ve değerli vakitlerini ayırıp tüm içtenlikleri ile düşünce ve duygularını paylaşarak araştırmamın gerçekleşmesini sağlayan tüm katılımcılara teşekkür ederim.

Tezimin başlangıcında karnımdaki tekmeleriyle, sonunda ise “anne, anne” bağırışlarıyla hep yanımda olan canım oğluma, bu süre boyunca her zaman desteğini hissettiğim sevgili eşime, ve koşulsuz sevgileri ile beni yetiştiren ve her zaman yanımda olan anneme, babama ve ablama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Türkiye’de Beyin Göçü Ve Tersine Beyin Göçü Olgularının Değerlendirilmesi

Özet

Amaç: Beyin göçü ve tersine beyin göçünün ülke ekonomilerine yaptıkları katkı ve neden oldukları kayıplar göz önüne alındığında bu konunun üzerinde ciddi düşünülmesi ve araştırılması gereken bir konu olduğu sonucuna varılır. Bu konu üzerine yapılacak çalışmalar beyin göçüne karşı alınacak önlemleri ve tersine beyin göçünü arttırmaya yönelik adımları belirlemede yol gösterici olacaktır. Bu çalışmanın temel amacı beyin göçü ve tersine beyin göçü çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin itici ve çekici faktörlerini belirlemektir.

Yöntem: Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama tekniği olarak görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmelerde yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Toplamda 16 kişiden oluşan örneklem çalışmanın amacına uygun olarak iki gruba ayrılmıştır. Birinci grup beyin kazanımında nelerin etkili olduğunu anlamak için yurt dışında belli bir süre (en az iki yıl) yaşamış daha sonra Türkiye’ye dönmüş yüksek eğitim seviyeli 8 kişiden oluşmaktadır. İkinci grup beyin göçünde nelerin etkili olduğunu anlamak için şu anda yurt dışında yaşamakta olan ve en az iki yıldır yurtdışında bulunan yüksek eğitim seviyeli 8 kişiden oluşmaktadır.

Bulgular: Yapılan çalışmada yurtdışına göç etme nedenlerinin maddi imkanlardan daha çok sosyal ve politik nedenler olduğu saptanmıştır. Tersine beyin göçü grubundaki katılımcıların ise geri dönüş nedenleri; medeni durumlarının etkisiyle ailelerine olan bağlılıkları, yurtdışında akademi çevresindeki milliyetçi tutum ve neticesinde akademik kariyerlerinde yükselmenin zorluğu, ülkelerine olan vefa duygusu ve dönmüş oldukları kurumlardaki maddi ve manevi doyum olarak belirtilebilir.

Sonuç ve Tartışma: Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ışığında Türkiye’nin yüksek nitelikli kişiler için itici ve çekici yönleri belirlenmiş ve beyin göçü ve tersine beyin göçü olgularından maksimum fayda sağlamak için yapılabilecekler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Beyin göçü, Tersine beyin göçü, Öğrenci dolaşımı, Kültürel sermaye, Sosyal sermaye

The Assessment of Brain Drain and Brain Gain Phenomena in Turkey

Abstract

Purpose: Taking the contributions and the losses of brain gain and brain drain respectively into consideration, it is assumed that these two phenomena need to be examined thoroughly. In the light of the studies on brain drain and brain gain, precautions against brain drain and steps for brain gain may be identified. The main focus of this study is to determine the pull and push factors of The Republic of Turkey in terms of brain drain and brain gain.

Method: In this study in order to describe the meaning of the lived experiences for several individuals about the brain drain and brain gain phenomena deeply, qualitative research methods are used. To collect the data 16 people who constitute the sample group are interviewed with the help of semi structured question form. Sample group is divided into two groups; the first group includes 8 people living abroad and experiencing the brain drain phenomenon, the second group includes 8 people who experience brain gain phenomenon.

Results: The findings of this study indicate that the push factors of Turkey are social and political rather than economical. On the other hand, the pull factors of Turkey are family ties, difficulties in academic life as a result of nationalist attitudes, loyalty to their countries, and economical and personal satisfaction in the organizations they work in Turkey.

Conclusion and Discussion: The current study is compared with the outcomes of the previous studies, and similarities and differences are tried to be identified. As a result of the study, the pull and push factors of Turkey for highly skilled people are determined and what can be done to benefit from brain drain and brain gain is showed.

Key words: Brain drain, Brain gain, Student mobility, Cultural capital, Social capital

İçindekiler

Teşekkür	I
Özet	II
Abstract.....	III
İçindekiler	IV
Tablolar Listesi	VII
Bölüm I: Giriş	1
1.1 Problem Durumu.....	1
1.2 Problem Cümlesi.....	1
1.3 Araştırmanın Amacı	1
1.4 Araştırmanın Önemi	2
1.5 Sınırlılıklar	2
1.6 Tanımlar.....	2
1.7 Kısaltmalar.....	3
Bölüm 2: İlgili Alanyazın	4
2.1 Beyin Göçü	4
2.1.1 Beyin Göçü Kavramı.....	4
2.1.2 Beyin Göçü Alan Çalışmaları	4
2.1.3 Dünyada Beyin Göçü	6
2.1.4 Beyin Göçüne Karşı Oluşturulan Politikalar	8
2.2 Öğrenci Göçü.....	11
2.3 Tersine Beyin Göçü.....	16
2.4 Kişilerin Sermayelerinin Göç Olgusuna Etkileri	20
2.4.1 Kültürel Sermaye	20
2.4.2 Sosyal Sermaye	24
Bölüm 3: Yöntem.....	27
3.1 Araştırma Deseni.....	27
3.2 Çalışma Grubu	28
3.3 Veri Toplama Formu	28
3.4 Veri Analizi.....	29
3.5 Geçerlik ve Güvenilirlik	30
3.5.1 İnanılrlık	30

3.5.2	Aktarılabirlik	30
3.5.3	Güvenilirlik.....	31
3.5.4	Doğrulanabilirlik	31
Bölüm 4: Bulgular Ve Yorumlar		32
4.1	Beyin Göçü Grubundaki Katılımcı Görüşleri.....	32
4.1.1	Medeni durumun beyin göçüne etkisi	33
4.1.2	Yurt dışında yaşama süresinin beyin göçüne etkisi	33
4.1.3	Türkiye'ye gelme sıklığının beyin göçüne etkisi.....	33
4.1.4	Türkiye'de iş deneyiminin beyin göçüne etkisi.....	34
4.1.5	Yurtdışına çıkma nedenlerinin beyin göçüne etkisi.....	35
4.1.6	Çocuk sahibi olmanın ya da çocuk yetiştirme ölçütlerinin beyin göçüne etkisi	36
4.1.7	Yurtdışına çıkmada gördükleri destek ve beyin göçüne etkisi	37
4.1.8	Türkiye'ye dönme düşüncesinin beyin göçüne etkisi	38
4.1.9	Yurtdışında yaşadıkları zorluklar.....	40
4.1.10	Arkadaş özelliklerinin beyin göçüne etkisi	48
4.1.11	Türkiye hakkında görüşlerinin beyin göçüne etkisi.....	50
4.2	Tersine Beyin Göçü Grubundaki Katılımcı Düşünceleri	52
4.2.1	Medeni hal ve doğum yerinin tersine beyin göçüne etkisi	52
4.2.2	Yurtdışında yaşama süresinin tersine beyin göçüne etkisi.....	52
4.2.3	Türkiye'ye gelme sıklığının tersine beyin göçüne etkisi.....	53
4.2.4	Yurtdışına çıkış amaçlarının tersine beyin göçüne etkisi etkisi.....	54
4.2.5	Yurtdışına çıkmada gördükleri desteğin tersine beyin göçüne etkisi	55
4.2.6	Yurtdışında yaşadıkları zorlukların, kültür şokunun tersine beyin göçüne etkisi	56
4.2.7	Arkadaş özelliklerinin tersine beyin göçüne etkisi	60
4.2.8	Dönme kararlarına etki eden unsurlar	62
4.2.9	Türkiye'deki yaşamları.....	65
4.2.10	TÜBİTAK'ın dönüş kararına etkisi	69
Bölüm 5: Sonuç, Tartışma ve Öneriler.....		72
5.1	Sonuçlar	72
5.2	Tartışma	76
5.3	Öneriler	84
Kaynakça		86

EKLER	94
EK 1: Tersine Beyin Göçü Grubu Görüşme Soruları	94
EK 2: Beyin Göçü Grubu Görüşme Soruları	95

Tablolar Listesi

Tablo Numarası	Başlık	Sayfa
Tablo 1.1.	Beyin Göçü Grubundaki Katılımcıların Demografik Özellikleri	32
Tablo 1.2.	Katılımcıların Türkiye'ye Gelme Sıklığı	33
Tablo 1.3.	Tersine Beyin Göçü Grubundaki Katılımcıların Demografik Özellikleri	52
Tablo 1.4.	Tersine Beyin Göçü Grubundaki Katılımcıların Yurtdışında Yaşama Süreleri	53

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, problem cümlesi, amacı, önemi, sınırlılıkları, çalışma içinde kullanılan kısaltmalar ve tanımlar yer almaktadır.

1.1 Problem Durumu

Küreselleşen ekonomiler ve ülkeler arası ticaret ve dolaşım kolaylıkları sonucu göç özellikle yetişmiş bireylerin gerçekleştirdiği beyin göçü günümüzün kimi ülkeler için önemli bir sorunu kimi ülkeler içinse ayakta kalma aracıdır. Sanayi ekonomilerinden bilgi ekonomilerine geçilmesiyle birlikte bireylerin akademik, entelektüel ve sosyal birikimleri ülkelerin ekonomik ve beşeri gelişmeleri için önemli bir yer almaktadır. Yetişmiş bireyleri ülkelerinde istihdam etmek için devletler yarış haline girmişler böylece beyin göçü ve tersine beyin göçü olguları önem kazanmıştır. Çalışmada Türkiye Cumhuriyeti 'nin yaşamakta olduğu beyin göçü ve tersine beyin göçü olguları katılımcıların deneyimleri üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır.

1.2 Problem Cümlesi

Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşlarının yaşadığı beyin göçü ve tersine beyin göçü deneyimlerinin özellikleri ve nedenleri nelerdir?

1.3 Araştırmanın Amacı

Beyin göçü ve tersine beyin göçünün ülke ekonomilerine yaptıkları katkı ve neden oldukları kayıplar göz önüne alındığında bu konunun üzerinde ciddi düşünülmesi ve araştırılması gereken bir konu olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu konu üzerine yapılacak çalışmalar beyin göçüne karşı alınacak önlemleri ve tersine beyin göçünü arttırmaya yönelik adımları belirlemede yol gösterici olacaktır. Bu çalışmanın temel amacı beyin göçü ve tersine beyin göçü çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin itici ve çekici faktörlerini belirlemektir. Bu ana amaç doğrultusunda iki alt amaç belirlenmiştir;

1. Yurtdışında yaşamakta olan yüksek nitelikli kişilerin orada bulunmalarına neden olan etkenleri belirlemek,

2. Yüksek nitelikli kişilerin tersine beyin göçü adı altında yurtdışında belli bir süre (en az iki yıl) yaşayıp, hiçbir zorunlulukları olmadan yurda geri dönmelerine neden olan etkenleri belirlemek.

1.4 Araştırmanın Önemi

Araştırmada yapılan görüşmeler ışığında beyin göçü ve tersine beyin göçü olgusu incelenmiştir. Çalışmanın bu iki kısmı ışığında Türkiye'nin itici ve çekici faktörleri belirlenmeye çalışılmış ve beyin göçünü azaltmak, tersine beyin göçünü arttırmaya yönelik öneriler sunulmuştur. Araştırma bu alanda yapılan yazarın bilgisi dahilindeki az sayıdaki nitel çalışmadan biridir. Alanyazında görülen bu konu hakkındaki nitel çalışma azlığı ve yüksek nitelikli kişilerin artan yurtdışına gitme eğilimi çalışmanın bulgularının önemini arttırmaktadır. Yapılan nitel çalışma ile katılımcılardan detaylı ve konu ile ilgili kişisel ve özel bilgiler alınabilmiş, böylece deneyimlenen odak olgular daha net anlaşılabilmektedir. Ayrıca beyin göçü ve tersine beyin göçü kavramları aynı çalışmada incelenerek karşılaştırma yapılabilmüş, böylece itici ve çekici faktörler açık bir şekilde ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.

1.5 Sınırlılıklar

Araştırmada katılımcılardan yurtdışında ve başka illerde olanlar ile görüşmeler internet üzerinden görüşme programları aracılığıyla yapılmıştır. Bazen internette veya bilgisayarlarda ortaya çıkan problemler yüzünden görüşmeler ertelenmiştir. Yapılan görüşmeler görüntülü olsa da bazen katılımcılar ortamda bulunan etmenlerden (ortamda bulunan aile ferdi, iş yerinde çalışma arkadaşı vs.) etkilenmiş, konsantrasyon zorluğu çekmişlerdir. Ayrıca kendi hayatlarına dair deneyimleri paylaşacakları böyle bir çalışmaya gönüllü olarak katılacak ve zaman ayıracak kişi bulmak da zor ve zaman alıcı olmuştur.

1.6 Tanımlar

Diaspora: Herhangi bir ulusun veya inanç mensuplarının ana yurtları dışında azınlık olarak yaşadıkları yer (TDK, 2016).

Kültürel Hepçillik: Hem entellektüellere ait hem de kültürsüz kimselere ait tarz veya türleri içeren beğeni profili.

Nomotetik yaklaşım: Genel veya evrensel yasaların, ilkelerin incelenmesiyle ya da formüle edilmesiyle ilişkili. Bu yaklaşımda tekil bir olay yerine, davranışın altında yatan genel yasaları veya ilkeleri (örneğin davranışın veya kişiliğin, sınıflandırma ve tahmin amacıyla kullanılabilecek olan önemli yanlarını) belirlemek amacıyla birçok olay veya kişi incelenir ve ortak, evrensel özellikler belirlenmeye çalışılır (termbank, 2016).

1.7 Kısaltmalar

AYA : Avrupa Yükseköğretim Alanı

Bilk.Ün.: Bilkent Üniversitesi

Boğ. Ün.: Boğaziçi Üniversitesi

IOM: International Organization for Migration - Uluslararası Göç Örgütü

ODTÜ: Ortadoğu Teknik Üniversitesi

OECD: The Organisation for Economic Co-operation and Development - Ekonomik İşbirliği Ve Gelişimi Örgütü

TASSA: Turkish American Scientists and Scholars Association –Türk Amerikan Biliminsanları ve Bilginleri Derneği

TCS: Türk Ve Akraba Toplulukları Sınavı

TEI: TUSAŞ Engine Industries – TUSAŞ Motor Sanayii

TÜBA: Türkiye Bilimler Akademisi

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

UNDP: United Nations Development Programme-Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

YÖS: Yabancı Öğrenci Sınavı

İKİNCİ BÖLÜM

İlgili Alanyazın

2.1 Beyin Göçü

2.1.1 Beyin Göçü Kavramı

Beyin göçü olarak Türkçeleştirilen “brain drain” kavramı İngiliz Kraliyet Topluluğu (British Royal Society) tarafından 1950’lerde ve 1960’larda bilim adamları ve teknoloji uzmanlarının Birleşik Krallık’tan Birleşik Devletler’e ve Kanada’ya yaptıkları toplu göçler için bir araya getirilmiştir (Cervantes ve Guellec, 2002). Docquier ve Rapoport (2006) Yeni Palgrave Sözlüğü’nde kavramın genellikle “mühendislerin, hekimlerin, biliminsanlarının ve üniversite eğitilmiş diğer yüksek seviyede yetenekli profesyonellerin göçü”nü ifade etmek için kullanıldığını belirtmişlerdir. Johnson’a (1965, s. 299) göre “beyin göçü” ekonomik ve sosyal refahın dolaylı tanımlarını ve gerçekler hakkında üstü kapalı iddiaları içeren oldukça yüklü bir söz öbeğidir. Bunun nedeni İngilizce’deki “drain” kelimesinin güçlü bir ciddi kayıp iması içermesidir.” Türk Dil Kurumu beyin göçünü “İleri düzeydeki meslek ve bilim adamları ile uzmanların bir başka gelişmiş ülkede yerleşip çalışmak amacı ile kendi ülkelerinden ayrılması” olarak tanımlamaktadır (TDK, 2016).

2.1.2 Beyin Göçü Alan Çalışmaları

Beyin göçü ile ilgili yapılan ilk nesil ekonomi çalışmalarında (Grubel ve Scott, 1966, Johnson, 1967, Berry ve Soligo, 1969) olgunun hem beşeri sermaye kaybı gibi olumsuz taraflarından hem de uluslar arası bilgiye katkı ve işçi döviz gibi olumlu yönlerinden bahsedilmektedir. Bu çalışmalar genellikle serbest göçün dünya ekonomisinin bütününe olan faydalarına vurgu yapar ve gelişmekte olan ülkelerin iddia edilen kayıpları hakkındaki ulusalcı iddiaları göz ardı etme eğilimindedir (Benassy ve Brezis, 2013, Docquier ve Rapoport, 2009). Grubel ve Scott (1966) çalışmalarında yetenekli insan gücünün eğer ulusal hedefi askeri ve ekonomik gücünü en üst seviyeye taşıma olan ulusal bir ülkeden söz ediliyorsa “kayıp” olarak düşünülebileceğini ancak artık bu ulusalcı ülke modelinin günümüz şartlarına uymayan bir kavram olduğunu belirtirler. Günümüzde dünya pazarından ülkenin kendisini geliştirmede harcayacağı paranın çok daha azına silah sistemleri temin etmek mümkündür. Eğer göç durumunda iki şart gerçekleşirse, ülke insanlarının tümünün gelirinin maksimizasyonundan söz edilebilir: Bu şartlardan ilki göç eden kişinin kendi

gelirini arttırması, ikincisi de göç edenin ayrılması durumunda geride kalanların gelirlerinin azalmamasıdır. Yüksek yetenekli kişilerin göçünün kendi ülkelerindeki vatandaşların refahını bir çok önemli yolla arttırdıkları da vurgulanmaktadır. Bu yollar şu şekilde özetlenebilir;

- Göç eden kişiler geride bıraktıkları aile fertlerinin gelirlerini onlara para göndererek yükseltirler,
- Bulundukları ülkedeki politikaların kendi ülkeleri lehine şekillenmesine etkiye bulunabilirler,
- Bulundukları ülkede sahip oldukları prestij ve pozisyonlar sayesinde oldukça önem kazanan tavsiye ve danışmanlık vererek kendi ülkelerine yardımcı olabilirler,
- Sırf bu kişilerin gidişlerine gösterilen kamu dikkati kurumların ve usullerin yeniden değerlendirilmesine, modernizasyonuna ve iyileştirilmesine neden olabilir,
- Araştırma ve bilgi yayınlandığı takdirde bir kamu malına dönüştüğü ve herkese açık olduğu için göç veren ülkedeki bilim insanları da göç edenlerin daha iyi imkanlar sayesinde elde ettikleri bilgi ve araştırma sonuçlarından faydalanabilirler.
- Ayrıca ulusal prestij açısından bilimsel başarı söz konusu olduğunda, göç veren ülkelerde bilim insanlarının kendi insanları olduklarını iddia etmede araştırmaya ev sahipliği yapan ülkenin işin kendi ülke sınırları içinde olduğuyla övünmesi gibi özgürdürler.

İkinci nesil beyin göçü çalışmaları ise ilk neslin tersine olumsuz bakış açısı sergilemektedir. 1970'lerde yapılan çalışmalarda beyin göçünün geride kalanlar için oluşturduğu olumsuz sonuçlar üzerinde durulmuştur (Bhagwati ve Hamada, 1974; Hamada ve Bhagwati, 1975; Bhagwati ve Rodriguez, 1975; Mc Culloch ve Yellen, 1977). Bhagwati ve Hamada (1974) yetenekli iş gücü göçünün gönderici ülkedeki ücretlerde ve üretkenlikte azalmaya neden olacağını ve sonucunda da geride kalan vatandaşların refah kaybına uğrayacağını belirtir. Dahası, eğitim devlet tarafından sağlandığında, yetenekli iş gücü göçü geride kalanların sırtındaki vergi yükünün artmasına neden olmaktadır. İkinci neslin ilerleyen dönemlerinde yapılan çalışmalarda gelişmekte olan ülkelerdeki bireylerin daha fazla eğitim alma ve daha yüksek ücret için gelişmiş ülkelere göç etme eğiliminde oldukları, bunun da yüksek beşeri sermayenin ülkeden

çıkmasına ve ülkedeki toplam beşeri sermaye stoğunun azalmasına neden olduğu vurgulanmaktadır (Miyagiwa, 1991, Haque ve Kim,1995, Galor ve Tsiddon, 1997).

Son olarak 1990'ların ortalarından sonra ortaya çıkan beyin göçünün, göç veren ülkedeki eğitime katılım oranını arttırdığı ve göç veren ülkeye yararlarının olduğu görüşünün ortaya çıkmasıyla, üçüncü nesil beyin göçü araştırmaları başlamıştır. Bu kısımdaki çalışmalar, beyin kazanımı ya da tersine beyin göçü etkisini ortaya çıkarmış, ayrıca göç etme konusundaki belirsizliğin göç veren ülkedeki eğitim oranını ve beşeri sermaye stoğunu arttırdığını belirtmiştir. Borjas ve Bratsberg (1996) göç veren ülkedeki ekonomik durum iyileştikçe ortalama yetenekli iş gücünün geri dönme eğilimli olduğunu ve böylece de ülkedeki beşeri sermaye stoğunun arttığını söyler. Stark ve arkadaşları (1997) göç eden düşük yetenekli bireylerin zamanla iş verenlerinin üretkenliklerine göre maaş ayarlaması yapmasıyla düşük ücretlerle karşılaştıklarına ve ülkelerine geri döndüklerine vurgu yapmaktadır. Göç etme amacıyla eğitimlerine yatırım yapan bireyler her zaman göç etmezler ve bu da ülkedeki yetenekli iş gücü oranının artmasına neden olur ki, bu da aslında göç veren ülkelerin yararına bir durumdur (Beine ve arkadaşları, 2008; Gibson ve McKenzie, 2011). Beine ve arkadaşları (2008) sınırlı ancak pozitif beyin göçünün (%5 ile %10 arasında) ülkenin gelişimi için yararlı olabileceğini söylemektedirler.

Küreselleşen ekonomiler, ülkeler arası ticaret ve dolaşım kolaylıkları ve değişen ekonomik ve sosyo politik dengeler sonucu alan çalışmaları beyin göçünün farklı nedenleri ve sonuçları üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak her üç nesil çalışmada da yetişmiş bireylerin gerçekleştirdiği beyin göçü kimi ülkeler için önemli bir sorun kimi ülkeler içinse ayakta kalma aracı olmuştur. Çünkü sanayi ekonomilerinden bilgi ekonomilerine geçilmesiyle bireylerin akademik, entelektüel ve sosyal birikimleri ülkelerin ekonomik ve beşeri gelişmeleri için önemli bir yer almaktadır. Bu yüzden yetişmiş bireyleri ülkelerinde istihdam etmek için devletler yarış halindedir ve beyin göçü ve tersine beyin göçü oldukça önemlidir.

2.1.3 Dünyada Beyin Göçü

Dünya genelindeki uluslararası göçmen sayısı geçtiğimiz onbeş yılda hızla artmaya devam etmektedir. 2000 yılında 173 milyon olan göçmen sayısı 2010 yılında 222 milyona ve 2015 yılında da 244 milyona ulaşmıştır. Uluslararası göçmenlerin çoğu – 2015 yılında 157 milyon- orta gelir seviyeli ülkelere yüksek gelir seviyeli ülkelere

göçmektedir (International Migration Report, 2015). Yapılan araştırmalara göre 1990’lardan günümüze yüksek yetenekli çalışanların uluslararası mobilitesi artmaktadır (Docquier ve Marfouk, 2005; Dumont ve Lemaitre, 2005; Lowell, 2008). Yabancı ülke doğumlu yüksek eğitilmiş kişilerin sayısı geçtiğimiz 10 yılda %70 artarak OECD bölgesinde 31 milyonu aşmıştır. Bu süreçte, yüksek eğitilmiş göçmenler yabancı ülke doğumlu nüfustaki artışın %45’ini oluşturmaktadır. Ancak eğitilmiş bu kişiler beceri testlerinde aynı eğitimi almış yerli akranlarına göre, büyük ölçüde dil sorunu nedeniyle, daha kötü sonuçlar almaktadırlar. Ayrıca işsizlik oranı onlara göre daha fazladır ve yüksek yeterlik oranı %50 daha yüksektir (OECD, 2014). Özden ve arkadaşları (2010), “Güney” den “Kuzey” e doğru göçün 1960’da 14 milyondan 2000 yılından 60 milyona yükseldiğini belirtir. Ayrıca üniversite öğrenimli göçmenlerin yüzdesi de artmıştır. Özden ve arkadaşları çalışmaların da (2010) “Kuzey” ile Avustralya, Yeni Zelanda, Japonya, Kanada, Birleşik Devletler, AB-15 ülkeleri ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği ülkelerini kastetmektedirler. “Güney” ise diğer ülkeleri içerir. Yani “Kuzey” gelişmiş, “Güney” ise gelişmekte olan ülkelere karşılık gelmektedir. Genellikle gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere olan göç üzerinde durulurken, Ocampo (2006) Güney-Kuzey, Güney-Güney, ve Kuzey-Kuzey yönlü göçlerin her birinin göçmen oranının küresel dağılımının üçte birini oluşturduğunu söylemektedir. Defoort(2008), göç alan altı ana OECD ülkesindeki verileri kullanarak 1975 ile 2000 yılları arasında yüksek öğrenimli göçmenlerin sayısının dört kat arttığını belirlemiştir. Bir çok araştırmaya konu olmuş ve olmakta olan beyin göçü olgusunun etkileri göç veren ülkenin büyüklük ve gelişmişlik seviyesi gibi özelliklerine, ilgili sektör ve meslek çeşidine göre, eğitimin devlet veya özel sektör finansmanı ile sağlanmasına ve göçün sürekli, geçici veya döngüsel olup olmasına göre değişiklik gösterir (Docquier, Lohest, ve Marfouk, 2007; Docquier ve Marfouk, 2005; Kapur ve McHale, 2005; Lowell ve Findlay, 2002).

Türkiye’de beyin göçü olgusunun hissedilmeye başlanması 1960’larda Almanya’ya gönderilen iş gücü ile olmuştur. Türk İş Kurumu verilerine göre bu dönemde yurt dışına giden iş gücünün yaklaşık %30’unu kalifiye kişiler oluşturmaktadır. Ancak ilerleyen dönemlerde göç alan ülkelerin göçmen politikalarını değiştirmeleri ve daha vasıflı iş gücünü kabul etmeleri neticesinde göç eden iş gücünün yaklaşık %50’si yüksek yetenekli, vasıflı kişilerden oluşmaya başlamıştır. Her ne kadar Türkiye’den yurtdışına olan beyin göçü ile ilgili çok az bilimsel istatistik elimizde olsa da, beyin göçü olgusu Türkiye için her zaman önemli bir konu olmuştur.

Beyin göçündeki artışın nedenlerine bakacak olursak, büyük ölçekli nedenlerini aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- küreselleşme hareketleri
- artan yüksek yetenek talebi
- gelişmiş ülkelerdeki seçici ülkeye kabul politikaları
- bilgi, iletişim ve teknolojiye büyüme
- uluslar arası öğrenci sayısındaki artış

Yetenekli iş gücünün göç etme nedenlerine göç edenler tarafından bakacak olursak aşağıdaki noktaların öncelikli nedenler olduğunu söyleyebiliriz (Clemens, 2009; Gibson ve McKenzie, 2011).

- kariyer kaygısı (araştırma yapma imkanları, alanın önde gelenleri ile çalışma fırsatı, en iyilerinden öğrenme),
- yaşam tarzı ve ailevi nedenler
- yüksek ücret

2.1.4 Beyin Göçüne Karşı Oluşturulan Politikalar

Ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarını oldukça etkileyen beyin göçüne yönelik oluşturulan politikaları altı başlık altında toplayabiliriz (ILO, 2002). İngilizce literatürde bu başlıkların hepsi (return, restriction, recruitment, reparation, resourcing, retention) “R” harfi ile başladığından bu politikalara “altı R” (six Rs) denmektedir.

- Göç edenlerin ülkelerine geri dönmeleri (return):
Geri dönüş politikaları aktif, teşvik ve bilgi tabanlıdır. Bu politikalar ışığında oluşturulan programlar iş bulma, taşınma, yerleşme gibi konuları kapsadığından oldukça maliyetlidir. Ancak ülke için uzun süreli getirisi düşünüldüğünde maliyetin avantajları karşısında düşük olduğu söylenilebilir. IOM (Uluslar arası Göç Örgütü) Afrika dönüş programı, Meksika öğrencilerinin kredilerinin affedilmesi, TÜBİTAK yurda geri dönüş burs programı hayata geçirilen geri dönüş politikalarından bazılarıdır. Ayrıca vatandaşlık hakkı politikaları da burada oldukça önemlidir. Uzun süreli ülke dışında kalmada vatandaşlık hakkını kaybetme veya çift vatandaşlık durumunda ülkenin vatandaşlık hakkını kaybetme göçmenlerin ülkelerine geri dönüş fikrini tetiklemektedir. Ayrıca internetin yaygın kullanımıyla göç veren ülkelerdeki iş olanaklarının internette

paylaşılması, göçmenlerin ülkelerindeki işler hakkında ve koşullar hakkında güncel bilgilere sahip olmasını sağlamaktadır.

- Uluslar arası dolaşımın sınırlandırılması (restriction):

Hem göç veren hem de göç alan ülkeler için uluslar arası dolaşımın sınırlandırılmasına yönelik bir çok yol vardır. Örneğin göç kotaları ya da vize şartı dolaşımı sınırlandıracaktır. Genelde ülkeler ülkelere geleceklerin çeşidi ve sayısı ile ilgili sınırlandırma yaparken ülkelerinden gidenler için herhangi bir işlem yapmazlar. Amerika Birleşik Devletleri'ni "Kültürel değişim vizesi" bu politikalara bir örnektir. Bu vize ile ülkeye giriş yapanlar Birleşik Devletlerde belli bir süre çalışır ya da eğitim görür ancak sürenin sonunda kendi ülkelerine geri dönmelidirler ve tekrar geçici çalışma vizesine, oturma iznine başvurmadan önce en az 2 yıl kendi ülkelerinde kalmalıdır. Ancak bu tarz vizeler göç veren ülkeyi değil göç alan ülkenin iç pazarını koruma amacıyla hazırlanmıştır.

- Uluslar arası göçmenlerin işe alınması (recruitment):

Bu politikanın amacı giden beyin göçünü geri döndürmek değil, onun gidişiyle kaybettiğini telafi etmek veya yüksek yetenekli kişilerin az olduğu küresel ortamda pastadan mümkün olan en fazla payı kapmaktır. Örneğin 1990'lı yıllarda bilgi, iletişim ve teknoloji alanında gerçekleşen devrimle bu alanda ihtiyaç duyulan yetenekli insan gücü artmış ve bir çok ülke bu gücü çekmek için çeşitli politikalar oluşturmuştur. Özellikle A.B.D., Kanada ve Avustralya bu yarıştaki en önemli üç devlettir. Ancak bir çok ülke belirli süreli vizeler verse de üstün yetenekli iş gücünün büyük bir kısmı kendi ülkelerine geri dönmemektedirler. Lowell (2001)'e göre ABD H-1B vizesi alan ve ülkeye gelen kişilerin yarısından azı kendi ülkelerine geri dönecektir. Diğer taraftan bu politikanın hedefinde olan sağlık çalışanları ve eğitimciler ile ilgili önemli çekinceler vardır. Bir taraftan gelişmiş ülkelerde bu alanlarda oldukça kısıtlılık mevcutken, diğer taraftan bu ülkelere gitmeyi tercih eden yüksek nitelikli insan gücünün ayrıldığı gelişmekte olan ülkelere ciddi sağlık ve eğitim sorunları baş göstermektedir. Clemens (2007) sağlık çalışanı göçü ile Afrika'daki sağlık sorunları ile ilgili bir ilişki bulamazken, Bhargava ve Docquier (2008) yüksek HIV vakası olan Afrika Ülkelerindeki AIDS'den kaynaklı yetişkin ölümleri ile göç arasında ilişki bulmuşlardır. Ancak tüm bölgelerden gelişmekte olan ülkeleri kapsayan daha geniş bir örneklem kullandıklarında, Bhargava, Docquier ve

Moullan (2011) tıp alanındaki beyin göçünün ne bebek ve çocuk ölüm oranıyla ne de çocuk aşılamaya oranıyla bir ilişkisi olduğunu bulmuştur.

- Beşeri sermaye kaybının telafisi (vergi) (reparation):

Bu politikada göç veren ülke yurtdışında çalışanların kazancından belli bir kısmı ulusal fona depozito olarak aktarmasını zorunlu kılar. Ancak göç alan ülkenin nitelikli iş gücü ile sağladığı kârın kaynak ülkenin gelişimi için paylaşılması şeklinde öne sürülen bu politikada asıl paylaşılan göç alan ülkenin kârı değil nitelikli iş gücünün göç etme nedenleri arasında bulunan yüksek maaşın paylaşılmasıdır. Ayrıca alınacak vergi miktarının neye göre belirleneceği, göç eden yüksek nitelikli iş gücünün dönüş niyetinin vergiye etkisi de bu politikanın işleyişini pratikte zorlaştıran konulardır.

- Mültecilerden yararlanma: diaspora seçeneği (resourcing):

Göç eden yüksek nitelikli iş gücü doğal bir eğilim olarak vatanları ile ilgili olan bağlarını sürdürmek isterler. Sosyal sermayeleri, finansal ağları, bilgi birikimleri ülkelerine yaptıkları yatırımlar vatanlarına sağladıkları oldukça önemli yararlardır. Bilgi değişimi öncelikli olarak yurtdışında bulunan bilim insanları, entelektüeller ve profesyoneller tarafından kurulmuş olan ağlar üzerinden gerçekleştirilir. Bhagwati (1977) diasporadan yararlanmayı para ve döviz akışı ve teknoloji transferi olarak guruplamıştır. İşçi dövizini yurt dışında çalışanların ülkelerinin ilerlemesine yaptıkları çok önemli bir katkıdır. Bu dövizler çoğu ülke için dış yardımları geçmekte ve yoksullukla savaşta önemli bir etken olmaktadır. Ancak yüksek nitelikli göçmenler genellikle gittikleri ülkeye çok hızlı uyum sağlarlar ve genellikle ailelerini de beraberlerinde götürmektedirler. Bu da ülkelere gönderdikleri dövizde zamanla azalmaya neden olmaktadır (Faini, 2003). Yüksek nitelikli göçmenler, yatırım, iş ortaklığı gibi daha karmaşık şekillerde ülkeye para akışı sağlarlar. Teknoloji transferi olarak bahsedilen fayda ise bilgi akışına kurumsal engeller olmadan kurulan ağlar sayesinde yapılmaktadır (Meyer, 2001). Son yıllarda özellikle devletler (örneğin, Meksika Yetenek Ağı (Mexican Talent Network), Güney Afrika Yurtdışındaki Yetenekler Ağı (South African Network of Skills Abroad)) ve özel girişimler (örneğin Red Caldas in Colombia veya Chile Global) bu iletişim ağlarının kurulmasına çok önem vermektedir.

- Eğitim sektörü politikaları yoluyla engelleme (retention):
Yüksek öğretim kurumlarının desteklenmesi ve geliştirilmesi beyin göçü kaybının telafisi için atılabilecek en önemli adımlardan biridir. Böylece beşeri sermaye birikir ve gelişmekte olan ülkenin ekonomik büyümesi artar. Ancak yapılan bazı araştırmalar (Haque ve Kahn 1997; Haque ve Kim, 1995) ortaöğretim ve yükseköğretimde yapılacak iyileştirmelerin istemeden de olsa beyin göçünü arttıracığı sonucunu ortaya koymuştur. Daha donanımlı kişiler daha fazla ücret ve gelir için gelişmiş bilgi ve endüstri ekonomilerinde iş bulma yarışı için hazırdırlar. Öğrenci burslarındaki geri ödeme zorunluluğu, araştırma ödenekleri, ülke çapında proje takımlarının oluşturulması bu politika altında başvurulabilecek diğer yollardır.
- Ekonomik gelişme yoluyla engelleme (retention):
Yüksek nitelikli insan gücünün ülke dışına çıkışını önlemenin veya beyin göçünün ülkeye geri dönüşünü sağlamanın en önemli yollarından biri, gelişmekte olan ülke ile gelişmiş ülke arasındaki ekonomik fırsat eşitliğini yakalamaktır. Bir taraftan nitelikli insan gücünü kaybederken bir taraftan da ekonomik gelişimi sağlamak oldukça zordur ancak yukarıda saydığımız farklı yollar ve politikalarla ekonominin gelişimi sağlanabilir. Hızlı ekonomik gelişme ile beyin göçü kısa dönemde belirli bir artış gösterebilir ancak uzun dönemde nitelikli iş gücü kaybını düşürecek, bilgi üretimini arttıracaktır.

2.2 Öğrenci Göçü

Küreselleşme, ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmanın çökmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak birbiriyle bağlantılı olgular içerdiği, bir anlamda maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin milli sınırları aşarak dünya çapına yayılması olmaktadır (Sarıyıldız,2008; s:4).

Küreselleşmenin ışığında yirmibirinci yüzyılda yaygın olan eğitim görüşü insanların ne zaman, nerede, hangi alanda ve hangi dilde isterlerse eğitim alma hakkına sahip olmaları yönündedir. Günay’a göre bu görüşün temelinde; küresel nüfus dağılımının değişmesi, küresel öğrenci hareketliliğinde artış, eğitimin küresel pazar

olması, eğitime ayrılan kamu fonlarında azalış, rekabette artış, öğrencinin müşteri olarak görülmesi, eğitim modelinin ve esnekliğinin artışı, uluslararası eğitimde artış, stratejik ittifakların, ortaklıkların ve ağların artışı bulunmaktadır (2011). Öğrencileri küreselleşme ve küresel eğitim anlayışına hazırlamak için eğitim programlarının yapısı, içerikleri ve amaçları da bu doğrultuda şekillenmektedir. Eğitim açısından bakıldığında küreselleşme, kendi kimliğini kaybetmeden, farklı kültür ve coğrafyalarda rahatça dolaşabilecek, çalışabilecek, kültürlerarası etkileşim ile farklı ortamlarda rahatça yaşayabilecek, uyum gösterebilecek, başarı sağlayabilecek insanlar yetiştirmek şeklinde anlaşılır (Tezcan, 2002, s:35). Eğitimdeki bu algı neticesinde farklı ülkelerdeki eğitim gittikçe artan sayıda ortak özellik taşımaya başlamaktadır. Özellikle yükseköğretim alanında kurulan birlikler ve ortak çalışmalar neticesinde (AYA, Büyük Öğrenci Projesi vs.) yükseköğretimde standartlaşmaya gidilmiş, yükseköğretime erişim genişletilmiş ve öğrenci hareketliliği sağlanmaya başlanmıştır. A.B.D. Fullbright burs programı ve Uluslararası Kalkınma Ajansı fonu ile öğrenci hareketliliğini çekip geliştirmekte olan ülkelerin gelecekteki elitlerine Amerikan tarzı demokratik kapitalizmi gösterirken, İngiliz Milletler Topluluğu'nda Sri Lanka ve Botswana gibi ülkelere öğrenci çekmeyi amaçlayan Colombo Planı'nı devreye sokmuştur (Robertson, 2006). 28 AB üyesi ülke (Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Hırvatistan, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, Yunanistan), Türkiye'nin içinde bulunduğu 5 AB üyesi olmayan program ülke (Norveç, İzlanda, Lihtenştayn, Makedonya ve Türkiye), ve üçüncü ülke adı altında 22 ülkenin (Arnavutluk, Bosna Hersek, Kosova, Karadağ Cumhuriyeti, Sırbistan, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldova, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Filistin, Suriye ve Tunus) işbirliği ile Erasmus+ Programı oluşturulmuştur. Bu program, Avrupa Birliği tarafından eğitim ve gençlik alanında 2007-2013 yılları arasında uygulanmış olan Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik Programlarının yerine uygulanacak olan yeni programdır. 2014-2020 yılları arasında uygulanacak olan Erasmus+ Programı ile kişilere, yaş ve eğitim geçmişlerine bakılmaksızın yeni beceriler kazandırılması, onların kişisel gelişimlerinin güçlendirilmesi ve istihdam olanaklarının artırılması amaçlanmaktadır. 2012-2013 yıllarında Türkiye'de bu program öncesinde olan Erasmus programı dahilinde 18,934 hareketlilik gerçekleşmiş, 38.647.189,41€ toplam hibe kullanılmıştır.

Türkiye de 1981 yılında uygulamaya koyduğu Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı (YÖS) ile bu alandan pay alma serüvenine başlamıştır. Daha sonra 1989 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Türki Cumhuriyetlerdeki öğrencilerin Türkiye'de eğitim görmesi için Türk ve Akraba Toplulukları Sınavı (TCS) uygulamaya başlanmıştır. Ayrıca İslam Kalkınma Bankası, Türk Diyanet Vakfı ve benzeri kuruluşlar aracılığıyla da yabancı uyruklu öğrenciler Türkiye'ye gelmektedirler (Kıroğlu, Kesten, ve Elma,2010). 23 Ağustos 2011 tarih ve 28034 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelik ile birlikte yurt dışındaki yükseköğretim kurumları ile ülkemizdeki yükseköğretim kurumları arasında öğrenci ve öğretim elemanı değişiminin önü açılmıştır. Türkiye'nin hazırladığı Mevlâna Değişim Programı, yurtiçinde eğitim veren yükseköğretim kurumları ile yurtdışında eğitim veren yükseköğretim kurumları arasında öğrenci ve öğretim elemanı değişimini mümkün kılan bir programdır. Kesinleşmemiş 2013-2014 verilerine göre Mevlâna program kapsamında ülkemize 595 öğrenci gelmiş, Türkiye'den 402 öğrenci yurtdışına gitmiştir. Aynı şekilde Türkiye'ye 309 öğretim elemanı gelmiş, Türkiye'den 622 öğretim elemanı yurtdışına gitmiştir (YÖK). Türkiye'de eğitim almayı daha cazip hale getirmek için Türkiye Bursları adıyla Türkiye Cumhuriyeti tarafından uluslararası öğrencilere kamu kaynaklı yükseköğrenim bursları verilmektedir. 2016 yılında Türkiye Bursları kapsamında ülkemizde öğrenim görmek isteyen 170 ülkeden yaklaşık 93 bin aday başvuruda bulunmuş, yaklaşık 5.000 aday Türkiye Burslusu olmaya hak kazanacaktır. Yabancı öğrenci çekme yarışında önde giden ülkelerde prestijli üniversiteler ve programlar, İngilizce dili, bir iş bulup ülkede kalma imkanı, ve burs imkanları öğrencileri cezbeden etmenlerdir. Ancak Türkiye'de eğitim gören farklı ülkelerden gelen öğrencilerin Türkiye'ye gelme nedenlerini ortak başlıklar altında toplamak oldukça zordur. Örneğin, balkanlardan ya da Türk Cumhuriyetlerinden gelen öğrencilerin nedenleri kültürel ve coğrafi yakınlık, düşük harçlar, eğitiminden sonra Türkiye'de kalma olurken, Batılı ve ya gelişmiş ülkelerden gelen öğrencilerin nedenleri daha çok kültürel çeşitliliktir (Yıldız, Çakır ve Kondakçı, 2011). Farklı nedenlerle de olsa Türkiye'deki uluslararası öğrenci sayısı artmaktadır. Özellikle komşu ülkelerde ve Orta Doğu'daki iç karışıklıklar ve güvensiz ortam Türkiye'yi yükseköğrenim öğrencileri için bir eğitim merkezi haline getirmektedir. 1983'te 5378 olan uluslararası öğrenci sayısı, 1990'da 7661'e 2000'de 16656'ya, 2012'de 43000'e ve Yükseköğretim Kurulu'nun Nisan 2014 verilerine göre 55000'e ulaşmıştır (Çetinsaya, 2014). YÖK

istatistiklerine göre 2014-2015 öğretim yılında Türkiye’de eğitim gören toplam yabancı öğrenci sayısı 72,178’dir.

OECD 2013 ve 2015 verilerine göre;

- 2013 yılında 4 milyondan fazla öğrenci vatandaşı olduğu ülkelerin dışındaki ülkelerde üniversiteye kayıt yaptırmıştır. Avustralya, Avusturya, Lüksemburg, Yeni Zelanda, İsviçre, ve Birleşik Krallık toplam üniversiteye kayıtlı öğrenci oranına göre en yüksek uluslararası öğrenci yüzdesine sahiptir. 2005-2012 yılları arasında dünya genelinde kayıtlı yabancı öğrenci sayısı % 50 artmıştır
- Dünya genelinde üniversiteye kayıtlı yabancı öğrencilerin %53’ünü Asyalı öğrenciler oluşturmaktadır. En çok yabancı öğrenci Çin, Hindistan ve Almanya’dan gelmektedir.
- En yüksek uluslararası öğrenci yüzdesi üniversite eğitiminin en üst düzeylerinde artmaktadır. OECD ülkelerinde doktora ya da eş değer programlara kayıtlı öğrencilerin % 24 ‘ü buna karşılık tüm seviyelerdeki üniversiteye kayıtlı öğrencilerin % 9’u uluslararası öğrencidir.
- 2013 yılında OECD ülkelerinde kayıtlı uluslararası öğrenci sayısı, OECD ülkelerinden gelen ve yurt dışında eğitim gören öğrenci sayısının yaklaşık üç katıdır.
- Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, Japonya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri dünya genelindeki tüm yabancı öğrencilerin %50’sinden fazlasına ev sahipliği yapmaktadır. 2013 yılında her iki yabancı öğrencinin birden fazlası bu ülkelerde öğrenim görmektedir.
- Vatandaşı olduğu ülkeye göre uluslararası öğrenci tanımını yapan yani kendi vatandaşı olmayan öğrencileri yabancı öğrenci olarak tanımlayan ülkeler arasında Çek Cumhuriyeti en yüksek yabancı öğrenci oranına sahiptir. Buna karşılık Çin, Kore, Rusya Federasyonu, ve Türkiye’de yabancı öğrenci oranı % 2’den azdır.
- OECD ülkelerinden gelen uluslararası öğrenciler en çok Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Kore, Slovak Cumhuriyeti, Türkiye ve Birleşik Devletlerden gelmektedir.

- OECD veya UNESCO İstatistik Enstitüsüne Bilgi veren ülkeler arasında OECD ülkeleri yurtdışında kayıtlı öğrencilerin %73'üne ev sahipliği yapmaktadır. OECD bölgesinde EU21(Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Luksemburg, Hollanda, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç ve Birleşik Krallık) ülkeleri uluslararası öğrencilerin %35'ine ev sahipliği yapmaktadır. EU21 ülkelerinde kayıtlı uluslararası öğrencilerin %71'i yine EU21 ülkelerinden gelmektedir, bu da Avrupa Birliği serbest dolaşım politikalarının bir sonucu olabilir. Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada birlikte toplam uluslararası öğrencilerin % 23'üne sahiptir.
- Avrupa, uluslararası öğrencilerin %48'ine ev sahipliği yaparken, Kuzey Amerika % 21'inin tercihidir. Tüm yabancı öğrencilerin % 10'undan daha azına ev sahipliği yapmasına rağmen Okyanusya'da ki yabancı öğrenci sayısı 2000 yılından beri üçe katlanmıştır.

Öğrenci hareketliliğini artırma çabalarının altında öğrencilerin sahip oldukları beşeri sermayelerinin artması ve farklı kültürlerin birbirlerini daha iyi anlayabilecekleri uluslararası ağlar yaratma fikirleri yatmaktadır. Ancak bu girişimlerin görünür sebeplerinin ötesinde doğurdukları sonuçlara bakmak önemlidir. Oosterbeek ve Webbink (2009) yaptıkları araştırmada, yurtdışında okumanın yurtdışında yaşama eğilimini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Chen ve Su (1995)'e göre eğer ileri seviyede akademik eğitim ve pratiğe yönelik çalışmalar yabancı bir ülkede gerçekleşirse, dönme olasılığı (beyin kazanımı) düşmektedir. Bunun nedeni de eğitimin o ülkedeki çalışma ortamı, kurum iklimi ve üretim teknolojileriyle tamamlayıcı bir yapıda olması ve orda eğitim alan kişilerin o ülkede daha verimli olacakları varsayımdır. Benzer şekilde Wong (1995) öğrenmeyi deneyimle ilişkilendirmiş ve yurtdışında çalışma deneyimi elde eden kişilerin orada kaldıklarında ülkelerine dönme durumunda olacaklarından daha üretken olacaklarına ve daha fazla kazanacaklarına vurgu yapmıştır. Bu nedenle de ülkeler ileriye dönük yetişmiş iş gücünü karşılamak amacıyla öğrenci dolaşımından faydalanmaktadır. Beyin gücünü kaybeden ülkeler için durum olumsuz olarak görülmekle birlikte son zamanlarda durumun pozitif katkılarına da vurgu yapılmaktadır. Tremblay (2005) öğrenci dolaşımının kişilere kendi ülkeleri dışında eğitim fırsatı verdiğini ve talebi karşılayamayan yerel sistem üzerindeki baskıyı azalttığını belirtmektedir. Ayrıca ülke kendinde olmayan imkanlar ve teknolojilerle vatandaşlarını

eğitmiş olur ve özellikle araştırma amaçlı yurtdışına giden öğrencilerle teknoloji transferi yapılmış olur. Türk öğrenciler için en önemli varış noktası Amerika Birleşik Devletleri'dir. Gerek Amerika Birleşik Devletleri'nin verdiği destekler, gerekse eğitim ve bilim için yaratılan rahat ortam Amerika Birleşik Devletleri'nin Türk öğrenciler için bir cazibe merkezi olmasını sağlamıştır. İlk kez 2000-2001 akademik yılında listeye giren Türkiye o zamandan beri farklı yıllarda düşüş ya da yükseliş gösterse de Amerika Birleşik Devletler'de eğitim alan yabancı uyruklu öğrenciler listesinde 10. Sıradadır. 2012-2013 akademik yılında ABD' de eğitim alan Türk öğrencilerin %29,3 'ü lisans, % 52,8'i lisansüstü, %7,3'ü diğer ve %10,6'sını staj öğrencileri oluşturmaktadır. 2012-2013 akademik yılında Türkiye'den 11278 öğrenci Amerika Birleşik Devletler'de eğitim görmekteydi. Bu sayıda önceki yıllara göre %5,8'lik bir düşüş söz konusudur (Institute of International Education- Open Doors, 2013).

2.3 Tersine Beyin Göçü

Tersine beyin göçü terimleri seviyedeki öğrencilerin ve yüksek yetenekli çalışanların göç etmesinin eğitime yatırım için ülke içi teşviğe ve döndüklerinde ayrılmalarından kaynaklanan beşeri sermaye kaybını telafi edecek beceriler yaratılabileceğini ortaya koyan hipoteze atfeder. Beyin kazanımı sadece birkaç şart gerçekleşirse ortaya çıkar. İlk olarak, göç edenler beceri ve eğitimlerinde göç etmeselerdi kazanacaklarından daha yüksek dönüşler elde etmeliler. İkinci olarak, bu kazançlar daha fazla eğitim ve beceri kazanma ilgi ve potansiyeli olan böylece de kendilerine daha fazla talep yaratacak gönderici ülkedeki bireyler tarafından elde edilmelidir. Üçüncü olarak, yurtiçi kurumlar bu talebe etkili bir şekilde karşılık verebilmelidir. Dördüncü olarak, göç etme olasılığıyla daha fazla eğitim alarak ve becerilerini katlayarak beşeri sermayelerine katkıda bulunanların bir kısmı göç etmemelidir. Son olarak, bu kişiler elde ettikleri eğitim ve becerileri vatanlarında iyi işler için kullanmalıdırlar.

Ancak bu şartlardan başka yurtdışına gitmiş yetenekli iş gücünün vatana geri dönüşü de beyin kazanımı etkilerine katkıda bulunur. Bu çalışmada da tersine beyin göçü ile yurtdışına göç etmiş, belli bir süre gittikleri ülkelerde yaşamış, çalışmış ve kendi iradeleri ile geri dönme kararı almış kişiler kastedilmektedir.

Vatana geri dönüş kararını belirleyen etmenler üzerine yapılan çalışmalarda Dustmann (1996) Almanya'da yaşayan kişilerin dönüş eğilimlerinin girişteki yaşlarıyla beraber arttığını ancak ev sahibi ülkede yaşama süresiyle birlikte azalmakta olduğunu

belirtmektedir. Ayrıca Dustmann (2001) kişilerin başlangıçtaki dönme niyetlerinin dönme kararında önemli bir role sahip olduğunu söylemektedir. Kişilerin zihinlerindeki dönme kararı o ülkeye özgü insan sermayesi birikimini etkiler ve daha az birikim yapmalarına neden olur. Böylece dönüş kararı için zemin ve ortam hazırlanır. Güngör ve Tansel (2003) yurtdışında yaşayan Türk profesyonellerinin dönme niyetleri üzerine yaptıkları araştırmada Türkiye’deki çalışma deneyiminin ve ev sahibi ülkede sunulan ücretlerin dönme ihtimalini azalttıklarını ayrıca Türkiye’deki ekonomik istikrarsızlığı itici bir güç olarak görenlerin daha az dönme eğiliminde olduklarını söylemektedir.

Borjas ve Bratsberg (1996) bireylerin kendi tercihleri ile ilgili bir model oluşturmuşlardır. Bulgularına göre ortalama beceriye sahip olan yetenekli çalışanların tersine göç etme eğilimleri vardır. Göç veren ülkenin ekonomik şartları zamanla iyileştikçe, göç eden bu kişiler geriye dönmeyi daha çekici bulacaklardır. Yani geri dönme eğiliminde olanlar ortalama beceriye sahip olanlardır. Bu kişilerin geriye dönüşleriyle ülkenin beşeri sermayesi artar ve beyin kazanımı etkisi ortaya çıkar. Stark ve arkadaşları (1997)’nın modeline göre bireyler kendi beşeri sermayelerinin seviyesine kendileri karar verirler ve göreceli olarak daha düşük becerili kişiler daha fazla beşeri sermaye kazanabilirler ve alıcı ülkeye göç ederler. Zaman geçtikçe, işverenler bireysel yetilerin farkına varırlar ve üretkenliklerine göre ücret ayarlamasında bulunurlar. Bu düşük becerili göçmenler daha düşük ücret alırlar ve ülkelerine geri dönerler. Bu da göç veren ülke için beyin kazanımına neden olur.

Göç edenleri ülkeye geri çeken ekonomik teşvikler açısından, Borjas ve Bratsberg (1996) ve Mayr ve Peri (2008) dikkatleri ücret getirisine çekmişlerdir. Ücret getirisi beyinleri vatanlarına kazandıran bir araç olarak hizmet eder. Vatanlarına geri dönen göçmenlerin yurt dışında elde ettikleri deneyimler onlara kendi yurtlarında elde edecekleri deneyimlerden daha fazla kazanç sağlar. Reinhold ve Thom (2009) Birleşik Devletler’den kendi ülkelerine dönen Meksikalı göçmenler üzerinde yaptıkları araştırmada; Birleşik Devletler’de elde edilen iş deneyiminin Meksika’da elde edilen iş deneyiminden iki kat daha fazla gelir getirdiğini bulmuşlardır.

Bu argümanı destekleyen bir çok araştırma alanyazında yerini almıştır (Dustmann (1994,1995), Borjas ve Bratsberg (1996), Co ve arkadaşları (2000), Barrett ve O’connell (2001), Santos ve Postel – Vinay (2003), De Coulon ve Piracha (2005), Mayr ve Peri (2008), Barrett ve Goggin (2010), Iara (2006)). Bu araştırmalarda beceriler tek yönlü

olarak modellenmiştir. Kişilerin göç etmeleri iki ülkedeki beceriye biçilen fiyata bağlıdır. Eğer yurtdışında beceriye biçilen fiyat yüksek ise yüksek becerili iş gücü göç eder. Yurt dışında becerileri geliştirme, eğitim alma imkanı eklenirse, bu göç edenlerin bir kısmı geri döner ancak geri dönenler göçmenler arasındaki en az yetenekli kişiler olacaklardır. Diğer taraftan, beceriye biçilen fiyat yurt dışında düşükse en az beceri sahibi kişiler göç edecek, ve bunların arasından da en yetenekliler geri dönecektir.

Bu doğrultuda Türkiye’de sanayi alanında yüksek yetenekli kişilerin çalışmalarına olanak sağlamak, hem iş veren hem de çalışanlar için imkanları cazip kılmak amacıyla bir çok düzenleme yapılmaktadır. 2001 yılında yürürlüğe giren ve 2023 yılına kadar uzatılması gündemde olan 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB) Kanunu ve 2008 yılında yürürlüğe giren 5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanunla Ar-Ge harcamaları ve Ar-Ge projelerinde görev alan yüksek nitelikli personelin çalışacağı uygun ortamı hazırlamak için ilk adımlar atılmıştır. Söz konusu kanun ile işletmelerin Ar-Ge ve yenilik harcamalarının tamamının gelir ve kurumlar vergisinden muaf tutulması, Ar-Ge ve yenilik projelerinde çalışan Ar-Ge ve destek personelinin doktoralı olanlar için yüzde 90’ının, diğerleri için yüzde 80’inin gelir ve vergilendirmeden indirilmesi hedeflenmiştir. Böylece yüksek nitelikli kişi çalıştırmak iş verenler için bir yük olmaktan çıkmakta ve artan ücretlerle Türkiye’de ki çalışma ortamları çekici hale gelmekte, tersine beyin göçü için uygun ekonomik şartlar oluşmaktadır. Sadece endüstri alanındaki Ar-Ge faaliyetleri için değil akademik alanda da bilim insanlarına verilen destekler yıllar geçtikçe artmaktadır. Verilen desteklerle bilim desteklenmekte, ülke bilim üretme merkezi olma yolunda adımlar atmaktadır. Örneğin, Türkiye’de TÜBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı (BİDEB) gerekli insan gücünün yetiştirilmesine katkı sağlamak için farklı nitelik ve miktarlarda eğitim, burs ve destek programları yürütmektedir. TÜBİTAK verilerine göre(TÜBİTAK, 2014);

- 2003 yılında BİDEB programlarına başvuran kişi sayısı 18315 iken, bu sayı 2013 yılında yaklaşık 5 kat artarak 85107’ye yükselmiştir. 2003 yılında 1527 olan desteklenen toplam bilim insanı sayısı ise 2013 yılında yaklaşık 16 kat artışla 25313 olmuştur.
- 2013 yılında BİDEB tarafından yapılan 105.1 milyon lira toplam harcamanın 94,3 milyon liralık kısmı erişkin bilim insanlarına yapılmıştır.

- Hem yurtdışı araştırma burs programlarına yapılan toplam başvuru sayısı hem de bu programlar kapsamında desteklenen bilim insanı sayısı, bir önceki yıl ile kıyaslandığında 2013 yılında yaklaşık 2,5 kat artmıştır.
- Konuk veya Akademik İzimli Bilim İnsanı Destekleme Programı (2221) kapsamında yapılan başvuru ve destek sayısı 2003 yılından 2013 yılına 2 katından daha fazla artış göstermiştir.
- 2010 yılından itibaren uygulanan Yurda Dönüş Araştırma Burs Programı'nda (2232) 2012 yılında yapılan değişiklik ile kısmi bursiyerlik kaldırılmış, araştırmacıların istihdam edilmesi durumunda burslarının tam olarak (3,250TL/Ay) ödenmesine karar verilmiştir. Bu değişiklikle ve yapılan yurt dışı tanıtımları ile 2013 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık 6 kat fazla başvuru olmuştur. (2012 yılında 31 başvuru, 25 destek; 2013 yılında (12, dönem değerlendirme aşamasında) 172 başvuru, 83 destek).
- Uluslar arası öğrenciler lisansüstü burs programlarında (2215 ve 2235) 2013 yılında geçen yıla oranla 34 kat artış olmuş, toplam (yüksek lisans bursu ve doktora bursu) 8171 kişi başvuru yapmış, 172 kişi desteklenmiştir (75 yüksek lisans bursu, 97 doktora bursu).
- 2014 Yılında Program kapsamında yapılan revizyonlar (TÜBİTAK,2016);
Program kapsamında hak kazandırma sistemi getirilmiş olup, programa başvuru yapabilmek için Türkiye'de Ar-Ge faaliyeti yürüten kurum/kuruluşlardan kabul alma şartı kaldırılmıştır. Başvurusu desteklenen adaylar 12 ay içerisinde Türkiye'de Üniversiteler, Araştırma Enstitüleri ve/veya Ar-Ge faaliyeti yürüten Özel Sektör Kuruluşlarının herhangi birinden kabul mektubu alarak burslarını başlatabileceklerdir.

Yurt dışında ikamet etme süre şartı değiştirilmiştir. Programa başvuru yapabilmek için başvuru döneminin ilk günü itibariyle son 36 ay içinde en az 30 ay yurt dışında ikamet etmiş olmak yeterli olacaktır. (Türkiye'de zorunlu ulusal hizmetler (askerlik vb.) ve / veya tatil vb. için yılda otuz takvim gününün altında geçirilen kısa süreli ikametler bu süre içerisinde dikkate alınmaz. Belgelenmesi halinde Türkiye'de araştırma amaçlı geçirilen süreler, bu süre içerisinde dikkate alınmaz)

Araştırma destek miktarı artırılmıştır. Araştırmalarını Üniversite ve/veya Kamu Ar-Ge birimlerinde yürütecek araştırmacılara 30.000 TL'ye kadar araştırma desteği verilecektir.

Program kapsamında desteklenen araştırmacıların TÜBİTAK'ın diğer destek programlarına başvuru yapabilmesine imkân tanınmıştır.

2.4 Kişilerin Sermayelerinin Göç Olgusuna Etkileri

Kişilerin, bu çalışmada ele alınan yüksek nitelikli kişilerin göç etmelerinde elde ettikleri ya da elde etmeyi amaçladıkları sermayelerinin etkisi olduğu düşünülmektedir. Önceleri para ve fiziksel kaynaklarla özdeşleşen sermaye kavramı daha sonraları paranın başka sermaye formlarına ulaşmada bir araç olarak kullanılabileceği ya da hiç kullanılmayacağı başka formların da olduğu, daha geniş bir kavrama evrilmiştir (Ostrom, 2000). Kelly ve Lusi (2006)'ın belirttiği üzere artık göçmenlerin yeni hayatlarına sıfırdan göçmen olarak başlamadıkları, bunun aksine geldikleri yerlerle güçlü bağlarını sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Bu bağlar ekonomik, sosyal, kültürel, politik, kurumsal ve duygusal gibi çeşitlenebilir. Yapılan bu çalışmada kişilerin sahip oldukları kültürel ve sosyal bağların onların yurt dışında yaşamalarında ya da yurt dışında yaşayamayıp ülkelerine geri dönmelerinde etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlar alanyazında geçtiği şekliyle kişilerin ellerinde bulundurdukları sosyal ve kültürel sermayeler olarak adlandırılacaktır.

2.4.1 Kültürel Sermaye

Günümüz küreselleşen dünyasının karşılaştığı en önemli zorluklardan ve aynı zamanda en önemli fırsatlardan birisi kültürel, etnik ve sosyal çoktüreliğin artış göstermesidir. Özellikle, ülkeler arası sınırların kalkması ve göç etmenin kolaylaşması gelişmiş ülkelerdeki çoktüreliği arttırmaktadır. Beyin göçü sonucu meydana gelen çoktürelilik ise gelişmiş ülkelerin daha da ilerlemesini sağlayan önemli bir faktördür. Putnam (2006) her göçün göç alan ülkede bir çeşitlilik yaratmadığını, ancak genel bir kural olarak göçün ülkede etnik çeşitliliği arttırdığını söylemektedir. Örneğin, Kanadalı göçmenlerin Birleşik Devletler'de ya da Danimarkalı göçmenlerin İsveç'te etnik yapıda herhangi bir değişiklik yaratmaması gibi. Çeşitlilik ile beraber yaratıcılığın arttığı (Simonton, 1999; Webber ve Donahue, 2001) ve nihayetinde bu yaratıcı gücün ülkenin ekonomisine doğrudan ya da dolaylı katkısı olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Ancak birbirine uyum sağlayamayan farklı köklere sahip insanlar arasında güven ve birlikte çalışma problemleri olabilir. Ortak kimliğe, deneyimlere ya da sosyal ve kültürel olarak ortak paylaşımlara sahip olmayan kişiler birbirlerini farklı yerlere aitlermiş gibi algılar ve tek bir paydada buluşamazlar. Farklı ülkelere göç eden kişiler,

gittikleri ülkede ki normlara, kültürel yapıya uyum sağlayamazlarsa, bir süre sonra rahatsızlık hissederler ve geldikleri ülkelere tersine göç gerçekleştirirler. Ancak, eğer gittikleri ülkedeki kültürel ve sosyal yapı ile uyum yakalarlarsa, daha mutlu olurlar ve burada kalmaya devam ederler. Kişilerin gittikleri yerlere uyum sağlayabilmelerinde sahip oldukları ya da zamanla bulundukları ortamda edindikleri kültürel sermayenin etkisi bulunmaktadır.

Kültürel sermaye bir çok yazar ve araştırmacı tarafından günümüzün en etkili kültür kuramcısı olarak gösterilen Pierre Bourdieu(Edles,2002; Robbins, 2000; Swartz, 1997) ve Jean-Claude Passeron tarafından kültür ve eğitimin sosyal yeniden üremeye nasıl katkısı olduğunu anlamak için geliştirilmiştir. Çocukların okuldaki başarılarının ebeveynlerinin eğitimleri ile nasıl bir ilişkide olduğunu anlamak ve açıklamak için geliştirilen bu araca önce “capital linguistique” (Bordieu ve Passeron, 1964) adını veren ikili daha sonra çocukların sahip oldukları bu avantajlara “cultural capital” kültürel sermaye ismini vermişlerdir (Robbins, 2005). Eğitilmiş anne ve babaların çocukları sadece okuldaki görev ve sorumlulukları konusunda onlardan yardım almaz, aynı zamanda onlar sayesinde güzel sanatlar, klasik müzik gibi yüksek tabaka kültürüne de alışık hale gelirler. Bordieu’ya göre bu durum okulda öğretmenler tarafından “işlenmiş doğallık” olarak algılanır (Bourdieu, 1984 s.71 ‘den akt. Prieur ve Savage, 2013). Kullandıkları “sermaye” kelimesi ile olgunun her zaman hareketli olan bir alanla ilişkide olduğunu vurgularlar. Örneğin ne kadar çok kişi yüksek öğrenime katılırsa, kültürel sermayenin bu formunun değeri düşer (Prieur ve Savage, 2013).Bu amaçla Fransız literatüründe doğan konsept daha sonra eserlerin İngilizceye çevrilmesiyle Birleşik Devletler literatüründe de yerini almıştır. Ancak kullanımının yaygınlaşmasıyla kullanım alanları da genişlemiştir. Halk sınıflarının politik tutumlarından, tabakalaşma sistemlerinin yapılarına, eğitim eşitsizliğinin oluşumundan, aile yapısının okul deneyimi, okula katılım ve eş seçimine kadar farklı olguları açıklamak için kullanılmıştır (Lamont ve Lareau, 1988).

Bourdieu kültürel sermayeyi 3 türde açıklamıştır (1986, s.241-258).

- a. Bedenselleşmiş (embodied) Kültürel Sermaye: Bu tür kültürel sermaye kişilerin hem bilinçli olarak edindikleri hem de sosyalleşme yolu ile zamanla aileden aldıkları kültür ve gelenekleri içerir. Örneğin dilbilim sermayesi yani dildeki yetkinlik şekillendirilmiş kültürel sermayeye bir örnek olabilir. Dil kişiyi

çevreleyen kültür ile edinilir. Kültürel sermaye zamanla kazanılır ve kişinin habitusu üzerinde iz bırakır. Habitus, bir kişinin yaptığı hareketlerini etkileyen eğilimleridir. Kişinin yürüyüşü ya da kendini taşıma şekli gibi fiziksel tavırlarıyla da dışa vurulabilir. Kişinin sosyal yapıdaki yeriyle oluşur ve bu yapıyı ve yapıdaki yerini içselleştirmesi ile kişi hayatı için neyin mümkün neyin mümkün olmadığını belirler ve buna uygun olarak da amaç ve hareketler belirler. Bu içselleştirme erken çocukluk süresince olur ve başlangıçta bilinçsiz bir süreçtir (Dumais, 2002). Kısacası kişinin hareketlerini habitusu ve içinde bulunduğu alanın sermayesi belirler. Beyin göçü ve beyin kazanımında kişilerin habitusunun etkisi büyüktür. Kişiler habituslarının izin verdiği oranda yeni bir kültüre alışabilir ve adapte olabilirler. Bu yurt dışında yaşamalarına ya da vatanlarına geri dönmelerine neden olabilir.

- b. Nesneleşmiş (objectified) Kültürel Sermaye: Bu tür kültürel sermaye kişinin bilimsel araçlar veya sanat eserleri gibi sahip olduğu fiziki nesneleri içerir. Bu tür nesneler hem ekonomik kâr hem de sembolik olarak kültürel sermayenin iletimi için aktarılabilir. Ancak bu tür eserlere sadece sahip olmak kültürel sermayenin artmasına etki etmez, eserin kültürel içeriğini de anlamalıdır. Bunun için o eser hakkında gerekli kültürel sermayeye sahip olmalıdır.
- c. Kurumsallaşmış (institutionalized) Kültürel Sermaye: Bu tür kültürel sermaye kurumsal itibardan oluşur, genellikle akademik veya resmi nitelikler formundadır. Kültürel yeterlilik sertifikası ya da diploması olan bu formlar sahip olan kişiye geleneksel, sürekli, yasal olarak garanti altına alan kültürle ilgili haklar tanır. Özellikle çalışma hayatında önemli rolü olan kurumsallaşmış kültürel sermaye ile tek bir nicel ve nitel ölçüm ile çok çeşitli kültürel sermayenin açıklanması mümkün olur.

Ancak, 1960'ların Fransa'sında ortaya çıkan kültürel sermaye olgusunu günümüzde araştırmalarda araç olarak kullanmada bazı zorluklar yaşanmaktadır. Öncelikle, 1960'ların Fransa'sında olan elit kültürden ve benzer farklı yüksek tabaka kültürlerden şu dönemde bahsetmek pek mümkün değildir. Günümüzde, kültürel farklılıklar olmasına rağmen bu farklılıklar, entelektüel orta sınıf ve üst tabaka ile kültürsüz işçi sınıfı arasındaki ayırım gibi değildir. Artık sınıflar kendilerini geliştirebilmekte ve kültürel sermayelerini arttırabilmekte ya da atalarından gelen ayrıcalıklarla yetinebilmektedirler. İkinci olarak, ilk kez Peterson ve Kern'in (1996) çalışmalarında

bahsettikleri kültürel hepçillik (Omnivorousness). Araştırmaya göre Birleşik Devletlerde müzik alanında hem yüksek tabaka kültüründen (klasik müzik, opera) hem de alt tabaka kültüründen hoşlanma giderek artmaktadır. Sadece müzik ile ilgili değil coğrafi özdeşleşme ile hepçillik arasında da ilişki bulunmuştur. Yapılan çalışmalar kendini küresel bir kimlikle özdeşleştirenlerin, kendini belli bir ülke ya da Avrupa gibi belli bir bölge ile özdeşleştirenlere göre daha hepçil olduğu saptanmıştır (Lizardo, 2005; Bryson, 1996; Chan ve Goldthorpe, 2008). Üçüncü olarak iletişim araçları ve medyanın yaygınlaşması ile daha fazla bilgiye erişebilir olduk. Farklı tabakaların kültürleri yazılı ve görsel medyada gözükmekte ve bu araçlara erişebilenlerin bu kültürler, kültürel etkinlikler, ve beğeniler hakkında haberi olmaktadır. Ancak Holt (1997)' un da belirttiği üzere sadece bilgiye sahip olma değil, bu özel, belli bir kesime hitap eden estetik değerler ile ilgili konuşmalara dahil olabilmek de önemlidir. Elit nesneler popüler hale geldikçe ve popüler kültür nesneleri estetikleştirildikçe, kültürel sermayenin nesneleştirilmiş formu (objectified), şekillendirilmiş (embodied) forma dönüşmektedir. Ayrıca günümüzde Bourdieu'nun da State Nobility'de (1996) bahsettiği üzere kültürel sermayeden ziyade onu da içine alan bilgi sermayesi (informational capital) daha doğru ve geniş bir terim olarak görülmektedir. Günümüzde kişilerin kültürel sermayelerinden çok sahip oldukları bilgi daha da önemlisi bilgiye nasıl ulaştıkları önemlidir.

Beyin göçü ve beyin kazanımı çalışmalarında yaygın bir araç olarak kullanılmamasına rağmen kültürel sermayenin göçmenler için önemi büyüktür. Göçmenler aynı öğrencilerin olduğu gibi bulundukları çevrede başarılı olabilmek, ve var olabilmek için kültürel sermayelerini geliştirmelidirler. Vatanlarında ve oradaki çevre içinde geliştirdikleri ve hali hazırda yanlarında getirdikleri kültürel değerler, eylemler ve sosyal ağlar, geldikleri yerlerde küçük ya da büyük değişikliklere uğrar ve nesilden nesile aktarılır. Meydana gelen değişiklik ve baskın kültürün normlarını ve değerlerini içselleştirme oranı göçmenlerin yeni yaşam alanlarında yaşayacakları rahatlığın ve ya zorlukların belirlenmesinde etkilidir. Erel (2010) göçmenlerin kültürel sermayeleri ile ilgili iki ayrı metafordan bahsetmektedir. Beşeri sermaye kuramcıları kültürel sermayeyi göçmenlerin sırt çantalarına koydukları anahtar olarak görürler. Kişiler yeni yaşam alanlarına vardıklarına çantalarını boşaltır ve anahtarın bu ülkenin kültürel sistemindeki anahtar deliğine uyup uymadığını denerler. Bourdieu ekolü bilim insanları ise göçmenlerin kültürel sermayelerini içi dil becerileri, görenek ve yaşam şekli bilgileri, mesleki nitelikler vb içeren hazine sandığına benzetirler. Bunlar da sırt

çantasında yeni ülkeye taşınırlar ancak çanta açıldığında uygun olup olmadığına bakmak yerine hazinenin değeri için göçmenler kurum ve kişilerle pazarlığa girerler. Bu pazarlık sürecinde göçmenlerin hazinelerine genellikle gerçek değerinden az değer verilir çünkü bu kişilerin güçleri sınırlıdır (Kelly ve Lusi, 2006, s. 236'dan akt. Erel, 2010). Ancak yine de kişiler hazine sandıklarına yeni ülkelerinde olmasa da vatanlarında değerli sayılan beceriler ekleyebilirler (Erel, 2010).

2.4.2 Sosyal Sermaye

Ne bildiğin değil, kimi tanıdığın önemlidir sözü aslında sosyal sermayenin altında yatan düşünceyi çok özet ve genel bir şekilde gözler önüne sermektedir. Terim olarak sosyal sermaye Hanifan tarafından demokrasi ve gelişmeyi sürdürmek için yenilenmiş halk katılımının önemini vurgulamak için bir araya getirilmiştir (Hanifan, 1916' dan akt. Putnam, 2002). Son yıllarda sadece terimin doğduğu sosyolojinin ve politik bilimlerin değil, ekonomi, halk sağlığı, çevre planlaması, kriminoloji, mimarlık ve sosyal psikoloji gibi başka alanlarda da kullanılmasıyla sosyal sermaye çalışmaları artış göstermiştir (Putnam, 2002).

Sosyal sermaye teriminin arkasındaki temel dayanak oldukça basit ve anlaşılır bir şekilde : pazardaki beklenen geri dönüşlerle sosyal ilişkilere yapılan yatırımdır. Burada inceleme için seçilen pazar, ekonomik, politik, toplum ve iş gücü olabilir (Lin, 2001). Woolcock (2001)'a göre, sosyal sermayenin arkasındaki temel fikir; kişinin ailesi, arkadaşları, ilişkide bulunduklarının bir kriz anında yararlanılabileceği, kişinin kendi zevki için faydalanabileceği veya maddi kazanç için güçlendirilebileceği önemli bir servet oluşturduğudur. Alanyazında günümüz sosyal sermaye hakkındaki sosyolojik söyleme Pierre Bourdieu, James S. Coleman ve Robert Putnam tarafından ortaya konulan kavram ve anlayışlar hükmetmektedir (Endress, 2014, s.55).

Sosyal sermaye yaklaşımları “müşterek fayda” ve “bireysel fayda” olarak iki ana grupta ele alınabilir (Kilpatrick, Field ve Falk, 2003). Putnam'a (1993) göre sosyal sermaye “müşterek faydalar için iş birliğine ve kordinasyona olanak sağlayan güven, normlar ve ağlar gibi sosyal organizasyon özellikleridir (s.35). Putnam sosyal sermaye kavramını toplumsal bir düzeyde ele almıştır. Ona göre sosyal sermaye topluluklar ya da uluslar tarafından sahip olunan ya da olunmayan bir şeydir ve bireyler değil topluluklar bu stoğa sahiptir (DeFlippis, 2001; Lee vd., 2005). Çalışmalarını ulusal düzeyde yapan Putnam'a göre bir çok sosyal ve politik sorunun temelinde sosyal

katılımının düşüşü vardır. Sosyal sermayenin erime nedenleri arasında kadınların toplum ve iş hayatında yer alması, yaşam alanlarının/ metropollerin iş birliğini ve iletişimi azaltan özellikleri, kuşak değişimi ve televizyon gibi teknolojik araçlar bulunur (Putnam, 1993). Coleman’a göre “sermayenin diğer biçimlerinden farklı olarak, sosyal sermaye kişiler arası ve kişiler içindeki ilişki yapılarına bağlı bulunur” (Coleman, 1988, s. 98). Coleman sosyal sermayeyi karşılıklı beklentilerin olduğu ve ilişkilerin büyük bir güven ve ortak değerlerle olduğu böylece de kişinin iletişim ağlarının ötesine geçtiği bir kaynak olarak görür (Field, 2006, s.29). Coleman sosyal sermayeyi, genellikle mülkiyeti ve kazancı bireylere ait olan beşeri ve fiziksel sermayeden farklı olarak, yalnızca onu gerçekleştirmek için çabagösterenlerin yarattığı ve onların faydalanabileceği değil, yapının bütün parçaları tarafından kullanılacak mükemmel bir kamusal mal olarak betimler (Field, 2006, s.33). Diğer taraftan Bourdieu sosyal sermayeyi sosyal yükümlülüklerden oluşan, belirli şartlar içinde ekonomik sermayeye dönüştürülebilir bir sermaye çeşidi olarak görmektedir (Bourdieu, 2010). Bourdieu’ya göre bireylerin toplumsal yaşama dahil olduğu ağlar ve kurduğubağlar onlar için bir zenginlik ifadesidir. Bu bağlar yoluyla toplumsal yaşamda sahip olduğu beşeri sermaye birikimini daha kolay kullanma ve geliştirme fırsatı bulan birey bu yolla topluma katkıda bulunur. Fakat beşeri sermayesi güçlü olmasına rağmen zayıf ağlara sahip bireyler için dezavantajlı bir durum da söz konusudur. Bourdieu’ya göre sosyal sermaye, bu yönüyle imtiyazlıların bir servetidir ve onların üstünlüklerini sürdürmek için kullandıkları bir araçtır (Field, 2006).

Sosyal sermaye yaygın olarak farklı çeşitleri ve boyutları açısından dört şekilde sınıflandırılmaktadır (Putnam, 2002; 7-10).

1. Formal vs. İnfomal Sosyal Sermaye: Ebeveyn grupları veya işçi birlikleri üyelik gereklilikleri, düzenli toplantıları, çalışan memurları ve benzeri özellikleri ile formal olarak oluşmuştur. Diğer taraftan aynı barı giden insanlar oldukça iformal bir oluşumdur. Ancak her iki grubun da hem kişisel hem de toplum açısından yararları olabilir.
2. Kalın vs. İnce (zayıf vs. güçlü) Sosyal Sermaye: Hergün fabrikada beraber çalışan, cumartesileri bir şeyler içmeye çıkan demirçelik işçilerinin oluşturduğu gibi gruplar çok iç içe geçmiştir. Diğer taraftan süpermarkette sırada karşılaştığınız ve sadece başınızla selam verdiğiniz birisiyle oldukça zayıf neredeyse görünmez bağlantılarınız vardır. Her ne kadar zayıf bir bağ da olsa

sadece baş selamı verme karşımızdaki yabancınn acil bir gereklilikte yardımınıza gelme olasılığını artırır.

3. İçe dönük vs. Dışa dönük Sosyal Sermaye: Bazı sosyal sermaye formları tesadüfen veya gereklilikten içe dönüktür ve kendi üyelerinin maddi, sosyal ve politik çıkarlarını koruma eğilimindedir. Bu gruba örnek olarak ticaret odaları ve işçi birlikleri verilebilir. Diğer grup ise dışa dönüktür ve toplum yararı ile ilgilidirler. Bu gruba örnek olarak Kızıl Haç ve 1970 ve 1980’lerde tüm ileri demokrasilerde ortaya çıkan çevre hareketleri verilebilir.
4. Bağ Kurucu vs. Köprü Kurucu Sosyal Sermaye: İçe dönük- dışa dönük ayrımıyla yakından ilgili olan bu grupta bağ kurucu sosyal sermaye önemli açılardan (etnik kimlik, yaş, cinsiyet, sosyal sınıf vb.) birbirine benzeyen insanları bir araya getirirken, köprü kurucu sosyal sermaye birbirinden farklı olan insanları bir araya getirir. Bu ayrım oldukça önemlidir çünkü köprü kurucu ağların etkileri pozitif olurken, belirli bir sosyal mevki içinde kısıtlı olan bağ kurucu ağların olumsuz etki yaratma olasılığı fazladır. Köprü kurucu ağlar olmadan bağkurucu ağların olması Bosna örneği gibi karşımıza çıkabilir. Azınlık etnik gruplar birbirleri içinde çok fazla bağlı olabilirler ve toplumun geneline entegre olamayabilirler, bu da aslında köprü kurucu sosyal sermayeyi toplum açısından daha değerli yapar.

Putnam’ın bu sınıflandırmalarına - bağlayıcı, köprü kurucu sosyal sermayeye - ek olarak birleştirici sosyal sermaye ortaya çıkmıştır. Birleştirici sosyal sermaye bireylerin sosyal ve ekonomik gelişme için formal kurumlardan kaynağa erişmelerine yardımcı olan dikey ilişkilere atfeder (Woolcock, 1998; Woolcock ve Narayan, 2010). Bu ilişkiler içinde farklı grupların sosyal statüye, güce ve refaha ulaşması sağlandığından bileştirici olarak nitelenmektedir (Field, 2006:45).

Yapılan bu çalışmada katılımcıların yaşadıkları beyin göçü ve beyin kazanımı deneyimlerinde yukarıda bahsedilen öğrenci göçü/ hareketliliğinin, kültürel sermayenin ve sosyal sermayenin etkileri olabileceği düşünülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yöntem

Bu araştırmada katılımcıların içinde bulundukları bağlam ve bu bağlamın onların davranışlarına olan etkilerini anlamak için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmada göreceli olarak daha küçük insan grupları ve olaylar incelenir ve analizlerde kişilerin tek ve biricikliği korunur. Bu şekilde araştırmacılar olayların, davranışların ve anlamların ortaya çıktıkları özgün ortamlarda nasıl şekillendiğini anlayabilirler (Maxwell,2005). Nitel araştırma insanların yaşam şekillerini, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumun nasıl değiştiğini anlamaya yönelik bilgi üretme süreçlerinden biridir (Strauss ve Corbin, 1990). Storey (2007) nitel araştırmanın, insanların olaylara dönük öznel bakış açılarını keşfetmeyi hedeflediğini ve bu nedenle nicel araştırmadan daha üstün olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacına hizmet eden en uygun yöntem nitel araştırmadır.

3.1 Araştırma Deseni

Araştırma deseni olarak olgu bilim yaklaşımı kullanılmıştır. Olgu bilim yaklaşımda odak görüşülen kişiler için olayların sahip olduğu anlamı anlamaktır (Patton, 1991). Bu yaklaşımda kişi içinde bulunduğu dünyadan ve ortamda kişiden ayrı var olamaz (Valle ve King, 1978). Olgu bilim çalışmaları bir takım bireyler için bir olgu ve kavram hakkında yaşanmış deneyimlerin anlamını açıklar. Olgu bilimciler insan deneyimlerindeki bilincin yapısını keşfederler (Polkinghorne, 1989). Olgu bilimin tarihi Alman matematikçi Edmund Husserl (1859-1938)'ın 1913'ten emekliliğine kadar olgubilim felsefesini adres gösterdiği yazıları ile başlar (Stewart ve Mickunas, 1990). Husserl'a göre araştırmacılar deneyimin altında yatan merkezi anlamı veya asli, değişmeyen yapıyı araştırırlar ve hafıza, imge ve anlama dayalı hem içsel bilinçlilik hem de dış görünüşü içeren deneyimlerdeki bilinçliliğin amaçlılığına vurgu yaparlar.

Bu çalışmada olgu bilim yaklaşımının kullanılmasının nedeni beyin göçü ve beyin kazanımı olgularında nelerin etkilerinin olabileceğine odaklanmaktır. Görüşülen kişilerin edindikleri deneyimlerde, yaşantılarında ve aldıkları kararlarda nelerin etkili olduğu anlaşılmasına çalışılmıştır.

Veri toplama tekniği olarak görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu tekniğin kullanılmasının amacı bireyin iç dünyasına girerek onun araştırılan konu hakkındaki

deneyimlerine, tutumlarına, düşüncelerine, niyetlerine, yorumlarına, zihinsel algıları ve tepkilerine ulaşmaktır. Görüşme tekniği ile görüşmecilerin yaşadıkları olayların, içinde bulundukları ruhsal ve fiziksel durumun detaylı analizinin yapılması ve daha doğru anlamlandırılması amaçlanmıştır.

3.2 Çalışma Grubu

Çalışmada ölçüt örnekleme yapılmıştır. Ölçüt örneklemede örneklem önceden belirlenmiş kıstaslara göre seçilir. Temel alınan ölçütler yurt dışında yaşama süresi ve eğitim seviyesidir. Toplamda 16 kişiden oluşan örneklem çalışmanın amacına uygun olarak iki gruba ayrılmıştır. Birinci grup kültürel sermayenin beyin kazanımındaki etkisini anlamak için yurt dışında belli bir süre yaşamış daha sonra Türkiye'ye dönmüş yüksek eğitim seviyeli 8 kişiden oluşmaktadır. Katılımcılardan bir kısmına TÜBİTAK aracılığı ile bir kısmına da araştırmacının kendi imkanları ile ulaşılmıştır. İkinci grup kültürel sermayenin beyin göçündeki etkisini anlamak için şu anda yurt dışında yaşamakta olan ve en az iki yıldır yurtdışında bulunan yüksek eğitim seviyeli 8 kişiden oluşmaktadır. Araştırmacı katılımcılara kendi imkanları ile ulaşmıştır. Yurtdışında bulunan görüşmecilerin hepsi ile görüşme skype ve google talk programları ile internet üzerinden yapılmış, ses kayıtları izinleri doğrultusunda alınmıştır. Türkiye'de bulunan bir kısım görüşmecilerle görüşme yüzyüze, bir kısım ile skype üzerinden internet aracılığıyla yapılmıştır. İzinleri alınarak sesleri kayıt edilmiştir.

3.3 Veri Toplama Formu

Görüşmelerde yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Bu form ile özel bir konuda derinlemesine soru sorma ve eğer alınan cevap eksik veya açık değilse tekrar soru sorarak cevabı ve durumu daha açık hale getirme amaçlanmıştır (Çepni, 2007). Formu geliştirirken araştırma problemi ve alt problemler dikkate alınmıştır. Bu bağlamda görüşme sorularını hazırlamak ve kavramsal çerçeveyi oluşturmak için literatür taraması yapılmıştır. Beyin kazanımı görüşme grubu ve beyin göçü görüşme grubu için 12 sorudan oluşan görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşmelerin sonunda görüşmecilerin eklemek istedikleri bir şeyin olup olmadığı sorulmuş, böylece sorulan soruyu cevaplarken akıllarına gelmeyen ancak görüşme sırasında hatırladıkları ya da belirtmek istedikleri noktaları dile getirme imkanı verilmiştir (Bakınız EK 1 ve EK 2). Form hazırlanırken soruların kolay anlaşılabilir olmasına, yönlendirmeden kaçınmasına dikkat edilmiştir. Görüşmeler yapılmadan önce sorular uzmanlar tarafından incelenmiş,

soruların konuyu derinlemesine anlamaya yeteri kadar yardımcı olup olmadığını anlamak ve görüşmeciler üzerindeki etkisini daha iyi belirleyebilmek için her gruptan ikişer örnek görüşme yapılmış, bazı sorularda gerekli görülen düzeltmeler yapılmıştır.

3.4 Veri Analizi

Bu çalışmada veri analiz türü olarak yorumlayıcı fenomenolojik analiz (Interpretative Phenomenological Analysis) kullanılmıştır. Yorumlayıcı fenomenolojik analizden çalışmanın devamında YFA olarak basedilmektedir.

YFA'nın amacı katılımcıların kendi dünyalarını ve sosyal dünyayı nasıl anlamlandırdıklarını keşfetmektir. Bunun için kişilerin deneyimlerinin, yaşadıkları olayların ve karşılaştıkları durumların üzerlerinde bıraktığı izler ve anlamlar incelenir (Smith ve Osborn, 2003). YFA'nın 3 ana dayanağı vardır; fenomenoloji, yorum bilim ve idiyografi (Smith, Flowers ve Larkin, 2009). Fenomenoloji kişilerin deneyimledikleri olguların ne ve nasılını tanımlar ancak bu tanımları açıklamaz ya da analiz etmez (Creswell, 2013). Yorum bilim konuşmacı ve yazarın niyet ve bağlamını açığa çıkaran konuşma yazma tekniklerinde olduğu gibi yazımsal anlamın yorumlanması ile ilgilidir. Son olarak idiyografi küçük grupların ayrıntılı analizleri ve detayları ile ilgilidir. Bu yönüyle nomotetik çalışmalardan ayrılır (Smith ve diğerleri, 2009). Smith (2004) YFA'nın 4 ana özelliğinden bahsetmektedir. Öncelikle idiyografiktir çünkü bir durum ya da kişinin detaylı analizinden sonra diğerine geçilir. Çoğunlukla tümevarımsaldır çünkü araştırma soruları tahmin edilmeyen temaların ortaya çıkmasına olanak sağlayacak genişlikte oluşturulmaktadır. Üçüncü olarak sonuçlar var olan alanyazın kullanılarak bir soru elementi yaratılarak tartışılır. Son olarak YFA araştırmacıları kendi biyografik geçmişlerinden ve alanyazın bilgilerinden etkilenir ve temaları oluştururken bilgiyi kendi bakış açılarıyla yorumlamalıdır.

Bu çalışmada yapılan görüşmeler sonrasında kayıtların yazılı dökümü yapıp, bu dökümler araştırmacının dökümler içindeki bilgilerle ilişkiliğini arttırmak için birkaç kez okunmuştur. Veri eksiltmesi/ azaltılması aşamasında öncelikli olarak veriler hangi soruya cevap veriyorsa numaralandırılarak ayrılmıştır. Her sorunun altına tüm görüşmecilerden alınan ilgili cevaplar toplanmıştır. Daha sonra verilerin daha kolay işlenebilmesi ve yorumlanabilmesi için alt kategoriler veya başlıklar oluşturulmuştur. Elde edilen bilgiler bu alt kategorilere göre ayrıştırılmış ve ilgili olanlar bir araya getirilmiştir. Daha sonra verilen cevapların yanlarına bir ya da iki kelimelik çıkarımlar

yapılmış ve temalar oluşturulmuştur. Veriler bu temaların altlarında gruplandırılmıştır. Çalışmada nitel veriler anlatı ve alıntı şeklinde ilgili yerlerde sunulmuştur. Alıntılanan verilerden sonra araştırmacı yorumu yapılmıştır.

3.5 Geçerlik ve Güvenilirlik

Nitel araştırmalar için yapılan ortak eleştiriler; bu tür araştırmaların öznesel, araştırmacının ön yargılarına dayanan, genellemelerden uzak ve sistematik olmamasıdır (Koch ve Harrington, 1998). Ancak burada dikkat edilmesi gereken nitel araştırmanın daha kalitesiz değil de farklı bir araştırma yöntemi olduğu gerçeğidir.

En yaygın nitel araştırma değerlendirme kriterleri Lincoln ve Guba (1985) 'nın belirttikleridir. Lincoln ve Guba (1985) öncelikle inanılrlık (credibility), güvenilirlik (dependability), doğrulanabilirlik (confirmability) ve aktarılabilirlik (transferability) olarak dört kriterden bahsetmişlerdir. Daha sonra bunlara beşinci kriter özgünlük (authenticity) eklenmiştir.

3.5.1 İnanılrlık

İnanılrlık araştırmadaki verilerin veya katılımcı görüşlerinin doğruluğuna ve araştırmacı tarafından onların algılanış ve sunuluşuna işaret eder. Bu çalışmada inanılrlığın sağlanabilmesi için;

- Denetim izleri (audit trail): araştırma sürecindeki mataryeller ve notlar toplanmış ve dışarıdan biri tarafından gözden geçirilmiştir.
- Katılımcı doğrulaması (member check): görüşmeler sonunda çıkarılan dökümler ve temalar katılımcılara gönderilerek görüşleri alınmıştır.
- Araştırmanın başında yapılan örnek görüşmeler ile araştırma olgusu ve katılımcı profillerine aşinalık kazanılmıştır.

3.5.2 Aktarılabilirlik

Aktarılabilirlik başka ortam ve gruplara uygulanabilir bulgulara işaret eder. Lincoln ve Guba (1985) a göre araştırmacı katılımcılar ve çalışma alanıyla ilgili yeterli bilgi verdiği sürece okuyucu verilerin ya da çalışmanın başka alan veya kişiler için uygun ya da aktarılabilir olduğunu değerlendirebilir. Çalışmada aktarılabilirliğin sağlanabilmesi için;

- Çalışma alanı, katılımcıların özellikleri, sınırlılıkları ve sayıları hakkında detaylı bilgi verilmiştir.
- Araştırılan olgu hakkında literatür kısmında detaylı bilgi verilmiştir.
- Veri toplama metodları anlatılmıştır.

3.5.3 Güvenilirlik

Güvenilirlik verinin aynı durumlarda, aynı metod ve aynı katılımcılarla benzer sonuçlar doğurmasına işaret eder. Araştırmada güvenilirliği sağlamak için;

- Sürecin detaylı tanımı yapılmıştır.

3.5.4 Doğrulanabilirlik

Doğrulanabilirlik araştırmadaki bulguların araştırmacının ön yargılarının ve özelliklerinin sonucu değil de katılımcıların deneyimlerinin ve düşüncelerinin sonucu olduğuna işaret eder. Araştırmada doğrulanabilirliği sağlamak için;

- Temaları açıklarken katılımcılardan elde edilen alıntılara yer verilmiştir.
- Denetim izleri (audit trail) kullanılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bulgular Ve Yorumlar

Yapılan nitel çalışmada elde edilen bulgular öncelikli olarak Beyin Göçü ve Tersine Beyin Göçü olarak iki ayrı grupta ele alınmıştır. Beyin göçü grubu sırasıyla; medeni durumun etkisi, yurtdışında yaşama süresinin etkisi, Türkiye’ye gelme sıklığının etkisi, Türkiye’de iş deneyiminin etkisi, yurtdışına çıkma nedenlerinin etkisi, çocuk sahibi olmanın ya da çocuk yetiştirme kriterlerinin etkisi, gördükleri desteğin etkisi, Türkiye’ye dönme düşüncesinin etkisi, yurtdışında yaşadıkları zorlukların etkisi, arkadaş özelliklerinin etkisi, Türkiye hakkındaki görüşlerinin etkisi alt başlıklarını içermektedir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar bu kategoriler altında toplanmış, elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Tersine beyin göçü grubu ise sırasıyla; medeni hal ve doğum yerinin etkisi, yurtdışında yaşama süresinin etkisi, Türkiye’ye gelme sıklığının etkisi, yurtdışına çıkış amaçlarının etkisi, yurtdışına çıkmada gördükleri desteğin etkisi, yurtdışında yaşadıkları zorluklar ve kültür şokunun etkisi, arkadaş özelliklerinin etkisi, dönme kararları, Türkiye’deki yaşam, TÜBİTAK’ın etkisi alt grupları ile incelenmiş ve yorumlanmıştır.

4.1 Beyin Göçü Grubundaki Katılımcı Görüşleri

Tablo 1.1. Beyin Göçü Grubundaki Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Medeni durum	Eğitim durumu	Meslek	Yaşadığı Yer
GN 1	33	EVLİ	Y.LİSANS	MÜH. MBA	A.B.D. / Dallas
GN 2	31	EVLİ	Y.LİSANS	NATO/UZMAN	Hollanda/ Maastricht
GN3	31	EVLİ	DOK. ÖĞ.	BİLG. MÜH.	Hollanda/ Wassenaar
GN4	31	BEKAR	DOK. ÖĞ.	JEOLJİ MÜH.	İspanya/ Madrid
GN5	32	EVLİ	LİSANS	BİLG. MÜH.	Birleşik Krallık/ Edinburgh
GN6	38	BEKAR	Y.LİSANS	İNŞ. MÜH.	Hong Kong
GN7	31	EVLİ	Y.LİSANS	PAZARLAMA	İrlanda/ Dublin
GN8	33	EVLİ	Y.LİSANS	END.MÜH.	Belçika/ Louven

4.1.1 Medeni durumun beyin göçüne etkisi

Katılımcılardan 5'i evli, 3'ü ise bekardır. Bekar katılımcılardan 1 tanesi erkek arkadaşıyla yaşamaktadır. Görüşmeler sırasında bu katılımcı erkek arkadaşı ile evlenmiştir.

Eşleriyle ya da aileleriyle yurtdışında bulunmaları oraya daha kolay adapte olmalarını sağlamaktadır. Biraz da olsa yalnızlık duygusunu azaltmakta, ya da eşleri veya çocukları için orada bulunma gerekliliğini hissedip şartları ve ortamı daha kolay kabul edebilmelerini sağlamaktadır. Aileleri ile birlikte olmaları sosyal sermayelerinin artmalarına neden olmaktadır.

4.1.2 Yurt dışında yaşama süresinin beyin göçüne etkisi

Yurtdışında yaşama süreleri; GN1:4 yıl, GN2: 4yıl, GN3: 2,5 yıl, GN4:3,5 yıl, GN5: 7 yıl, GN6: 9 yıl, GN7: 4,5 yıl, GN8: 3,5 yıl

Katılımcılar belirlenirken yurtdışında en az iki yıldır yaşamış olmak şartı aranmaktaydı. Bu şartın amacı kısa süreli yurtdışına çıkışlardan ziyade beyin göçü ihtimalinin daha yüksek olacağı uzun süreli yurt dışında bulunmaları incelemektir. Yurt dışında kalma süresi ile oraya yerleşme arasında Dustmann(1996)'a göre bir ilişki vardır. Yurtdışında yaşama süresi arttıkça dönme ihtimali azalmaktadır. Bunun nedeni kültürel sermayelerini bulundukları çevreye göre şekillendirebilmiş olmaları ve kendi vatanları dahi olsa bu yeni ülkeye uyum sağlamada sıkıntı yaşayacaklarını düşünmeleri ya da yaşamalarıdır. Ayrıca zamanla yurtdışında oluşturdukları sosyal sermaye de ülkeye dönmeleri konusunda katılımcıları etkilemektedir.

4.1.3 Türkiye'ye gelme sıklığının beyin göçüne etkisi

Tablo 1.2. Katılımcıların Türkiye'ye Gelme Sıklığı

Katılımcı	Türkiye'ye gelme sıklığı
GN1	Yılda 1 kez
GN2	Başlarda 3 ayda 1 iken şu an yılda 1
GN3	Senede 2 kez
GN4	Yılda 1 kez
GN5	Yılda 1 bazen 2 kez
GN6	İngiltere'deyken yılda 2-3 kez
	Hong Kong'da yılda 1 kez
GN7	3 ayda 1 kez (iş için)
GN8	6 ayda 1 kez ancak Türkiye'den her 6 ay ya da 3 ayda gelenler oluyor.

Katılımcılar gerek ekonomik şartları gerek de gelişen ulaşım sektörü sonucu en az yılda bir kez ülkelerine gelmektedirler. Ülkelerine yaptıkları bu ziyaretler sayesinde burada edindikleri sosyal sermayelerini de yüksek tutma imkanı bulmaktadırlar. Ülkelerine yaptıkları ziyaretlerde aile üyeleriyle, arkadaşlarıyla ya da meslektaşlarıyla görüşme imkanı bulmakta böylece onlarla olan bağlarını ve yakınlıklarını korumaktadırlar.

4.1.4 Türkiye’de iş deneyiminin beyin göçüne etkisi

Katılımcılardan yurt dışında çalışanların hepsi (GN1, GN2, GN5, GN6,GN7, GN8) daha önce Türkiye’de iş deneyimi edinmişlerdir. Yurt dışında doktora yapmakta olan GN3 ve GN4 yüksek lisanslarını Türkiye’de yapmıştır. GN3 aynı zamanda Türkiye’de çalışmıştır.

Bir bilgisayar şirketinde ürün yöneticisi olarak çalışmaya başladım. 6 yıl kadar aynı şirkette farklı pozisyonlarda çalıştım (GN1).

Orda 4 yıl okuduktan sonra stajlarım vardı, onları tamamladım. Birisi Milsoft’ta diğeri Havelsan’da yaptım. Ardından part time olarak Milsoft ta konfigirasyon... yazılım konfigürasyon yönetimi uzmanı olarak çalıştım. Sonra da TAI’de aynı pozisyonda çalışmaya başladım. Ordan da biraz o pozisyonda kaldım ardından proje yöneticisi uzman yardımcısı olarak çalışmaya başladım (GN2).

Yani iş hayatını aslında çok fazla sevmemiştim Türkiye de...masterımı bitirdim burada doktora yapıyorum (GN3).

Sonra yine ODTÜ’de restorasyonda master yaptım. Ondan sonra aslında doktora da başlamıştım orda ama yurtdışında doktora yapmayı zaten düşünüyordum, ondan sonrada işte burada Madrid’deyim Universitat Politecnica de Madrid’de doktora yapıyorum (GN4).

2008 yılına kadar Türkiye’de çalıştım. 2008 Kasım’ında Londra’ya geldim (GN5).

ilk başta bir 2 sene kadar Türkiye’de çalıştım ben, özel bir şirkette (GN6).

Daha sonra 1 sene LG electronics te çalıştıktan sonra Manchester’da master yaptım, marketing masterı. Sonrasında da burada çalışmaya başladım (GN7).

Ondan sonra Sony’de çalışmaya başladım İstanbulda. Yaklaşık 7 yıl çalıştıktan....(GN8).

Çalışan katılımcıların Türkiye’de edindikleri iş deneyimi ve eğitimlerine devam eden katılımcıların Türkiye’de yaptıkları yüksek lisans onların şu anda bulundukları

ülke ile Türkiye’yi karşılaştırmalarını kolaylaştırmış, böylece orada yaşama kararını almalarında etkili olmuştur.

4.1.5 Yurtdışına çıkma nedenlerinin beyin göçüne etkisi

Katılımcıların yurtdışına çıkma nedenlerini beş grupta toplayabiliriz. Bunlar; yaşama, iş, eğitim, ve dolaşma. Katılımcılardan dördü yurtdışına kendi ya da eşinin işi nedeniyle çıkmıştır. Burada önemli olan konu iş nedeniyle çıkmaları işlerinin bir gerekliliği değil, ülkelerinde işlerinden tatmin olmama ya da yurtdışında daha iyi imkanlarla çalışma olanakları olmasıdır. İki katılımcının öncelikli yurtdışına çıkma nedeni eğitimken, biri daha sonra orada yaşama kararı almıştır, diğeri de orada kalma ihtimallerini zorlamaktadır. Bir katılımcı tamamen rahatlamak, dolaşmak amacıyla yurtdışına çıkmış, bunun için de eğitimi bir araç olarak kullanmıştır. Bir katılımcı da eşinin yabancı olması nedeniyle ve çocukları olduktan sonra yurt dışında daha rahat yaşayacakları düşüncesiyle eşinin ailesinin bulunduğu yere taşınmışlardır.

...Çok somut olarak bakarsak işte nişanlının burada bir iş olanağı vardı. Onun için iyi bir fırsattı. Biz de düşündük ve bu fırsatı değerlendirilmeye karar verdik ve bu şekilde Amerika’ya yerleştik.(...) (GN1).

başta aslında Volkan buraya kabul edilince yani aslında onun için geldik ama ben de o sırada başka bir posta kabul edilmemiştım ama görüşmeye çağırılmışım. Yani o zaman zaten direk ikimiz için plan yapmıştık. Yani ikimizde burada çalışırız diye düşünmüştük. (GN2).

... tamamen gezmek, rahatlamak..... yani aslında şöyle..yani iş çalışmak için de gelebilirdim, doktora için de gelebilirdim. Yani iş hayatını aslında çok fazla sevmemiştım Türkiye de acaba doktora yapsamda bi kariyer daha yapsam daha mı mutlu olurum diye düşünüyordum, o yüzden de denemek için aslında bir anlamda.

O (eşi) da aslında eğitim amaçlı geldi, master için geldi, şimdi işe de başladı. ikisi bir arada, master ı bitirmek üzere (GN3).

yani şey evet tabî ki birincil amacım yurtdışında doktora yapmaktı. (GN4).

ben Türkiye’de çok yorulmuştım. (...) Şansımızı deneyelim dedik, erkek arkadaşım Maksut’la geldik beraber. Şansımız yaver gitti diyelim. (GN5).

Yani ilk düşündüğüm aslında yurtdışında biraz çalışayım, tecrube kazanayım, farklı bir ortam göreyim vs. ve de biraz dolaşmış olayım, yani yurt dışına hiç çıkmamıştım o zamana kadar daha, pasaportum bile yoktu daha. Sonra o kişi aracılığıyla da beni bi yerlere tavsiye etti, derken kendiliğinden gelişti yani. (...) Yani sonrasında ben tekrar İngiltere’deki kontaklarıma insan kaynakları uzmanlarına mail atmaya başladım deken bir başka insan kaynakları uzmanı beni Hong Kong’daki bir yere tavsiye etti, oradan da iş teklifi geldi. Konuştuk falan ve ilginç olabilir

dedim zaten kafamda daha önceden de vardı, biraz da Uzak Doğu'yu falan görmek istiyordum. Hong Kong da İngiltereyle çok daha yakın bir ilişki var yani ordaki uzman mühendis burada çok rahat iş bulabiliyo. Bi bakayım, hem dolaşmış olurum diye geldim ama yine 2 sene oldu, bakalım (GN6).

hı hı evet, yüksek lisans. Öncelikle tabi yüksek lisanstı, sonra şartlar değiştikçe iş olarak dönüştü.... Öyle bir ülkeye geri dönüp, o şartlar altında yaşamak istemiyoruz açıkçası (GN7).

yerleşme amacıyla çıktık aslında ama benim eşim şey, Türkiye'de yaşama amacıyla biz evlendik. Normalde o Belçika ofisinde çalışıyordu ben İstanbul ofisinde. İstanbul'a transferini aldı ve 3 yıl İstanbul'da yaşadık birlikte. Fakat çocuğumuz olduktan sonra İstanbul'da yetiştirmek çok istemedik. Ondan sonra verilen bir karar oldu. (yurt dışına çıkma nedeniniz çocuk yüzünden mi?)yani büyük ihtimal. En büyük etken çocuk yüzünden. Eşim Belçikalı olduğu için Türkiye'de onun iş olasılığı çok azdı. (GN8).

4.1.6 Çocuk sahibi olmanın ya da çocuk yetiştirme ölçütlerinin beyin göçüne etkisi

Evli olan ve erkek arkadaşıyla yaşayan 6 katılımcı çocuklarını yurtdışında doğurmak ve yetiştirmek istiyor (GN1, GN2, GN3, GN5, GN7, GN8). Buna neden olarak yurtdışında daha iyi eğitim alacakları, yurtdışında ki çocuk yetiştirme geleneğinden kaynaklı daha özgüvenli ve sorumluluk sahibi olması, vatandaşlık avantajı, Türkiye'deki eğitim sisteminden hoşnutsuzluk, Türkiye'de kendini farklı hissetme belirtilmiştir.

Burada yetiştirmek isterim, daha fazla imkanı olur (GN1).

Türkiye'de yetiştirmeyeyle ilgili çekincelerimiz var (GN2).

Burada çocuklar bizdeki yetiştirme tarzından çok farklı şekilde yetiştiriliyorlar. Ben aslında buradakini daha çok seviyorum, böyle yetiştirmek isterim bende (GN3).

Çocuk da evlat edinmek istiyoruz. O yüzden herhalde onu da beklememiz gerekir bir süre. Türkiye'de çocuk evlat edinmek biraz zor ve sancılı bir süreç. Onu burada halletmek istiyoruz... (GN5).

Evet bir çocuğumuz olsun istiyoruz zaman içinde. Ve eğer mümkün olursa yurtdışında doğmasını ve yurt dışında büyümesini istiyoruz (GN7).

Bir de çok fazla böyle Türkiye'de ayrımcılık vardır ya yabancı gibi hissetmesini istemiyorum. Burada birsürü insan zaten farklı anne babanın farklı dinlerden çocuğu. Evde 1-2 dil konuşuluyo, o yüzden burada normal bir çocuk ama Türkiye'ye gelirse kendini biraz daha tuhaf hissedecek diye düşünüyorum (GN8).

4.1.7 Yurtdışına çıkmada gördükleri destek ve beyin göçüne etkisi

Katılımcılardan yarısı yurtdışına gitme konusunda çevrelerinden destek görürken (GN4, GN5, GN6, GN7), diğer yarısı çevrelerinden destek alamamışlardır (GN1, GN2, GN3, GN8). Bunda en önemli neden aile ve arkadaşların duygusal nedenlerle onlardan ayrılmak istememeleridir. Katılımcılar neden ne olursa olsun yurtdışına yaşama amaçlı gittikleri ve dönme ihtimal ve süreleri belirsiz olduğu için dört katılımcının çevresi onları desteklememiştir. Çevrenin destek göstermediği katılımcılar yurtdışına çıkmadan önce evlenmiş, bu kararı eşleriyle beraber alan katılımcılardır. Bu yüzden çevrenin desteklememesi onları çok etkilememiştir. Çekirdek ailelerinden gelen sosyal sermaye kararlarının arkalarında durmalarında etkili olmuştur. Bekar olarak yurt dışına çıkan katılımcılar ise çok büyük bir karşı çıkışla karşılaşmamışlardır.

yurt dışında yaşama fikrimize ailemizdeki bütün bireyler karşı çıktı diyebiliriz. şöyle aslına bakarsan, herkes karşı çıktı dememem lazım. Bence orda bir yaş sınırı var. Ailenin belli bir yaşın üzerindeki bireyleri bu işte anne baba yaşı ve daha üst yaşları düşün işte anane, babanne, dede yaşları falan. Onlar bu fikre karşılar, tabi onlar ailelerini, çocuklarını yakınlarında istiyorlar. (...)Ailenin daha genç kısmı, kardeşler, kuzenler falan onlara bu bir macere gibi görünüyor, seyahat fırsatı olarak görünüyor. Başta arkadaşlar olmak üzere, herkes ooo çok güzel filan hadi gidin şeklinde yaklaşıyor ama aile özellikle anne baba biraz daha mesafeli bu yurtdışı fikrine (GN1).

yani annem ve arkadaşlarım istemedi ama sonuçta onların da yapabileceği bir şey yok (GN2).

Karşı çıkanlar oldu, zaten çoğunluk karşı çıktı pek destekleyenler olmadı. (...). Bir de biz iş bulup gelmedik, dolayısıyla biraz öğrenci gibi geldiğimiz için farklı bir hayatımız olacaktı yani. O belliydi, onu pek istemediler. aileler. arkadaşlar genelde pozitifti yani özellikle bizden 5-6yaş büyük arkadaşlar özellikle tam gidilecek dönem, mutlaka gidin diyenler daha çok oldu. Aileden destek yoktu ama... şu an o baştaki gibi şey yok. Şu an geçici olduğunu düşündükleri için, askerlik gibi biraz onlar için (GN3).

ailem de en başından beri destekliyordu bunu. Çünkü benim ablam da Amerika'da doktora yaptı. Hani aile de buna alışık. Arkadaşlardan da hiçbir kötü tepki almadım. Bir tek hocalardan... çünkü ben buraya gelirken burs almadım, hani oraya gidip sürüneceksin gitme diyenler oldu ama bir taraftan da kendi departmanımda hocalarım beni desteklediler yani ODTÜ'de yurt dışında doktora şartı var şey olmak için akademisyen olmak için. Yani tabi destekledikleri bişey bu yüzden (GN4).

annemler... annemler bir şey söylemediannem üzölmüştü ama galiba ama yani gidicem dedikten sonra onların durdurmayacaklarını bildikleri için çok bişey söylemediler. Ben aslında

çok üzüldüm. Kendi kendime karar verip, kendi kendime üzüldüm, öyle oldu yani biraz daha. Yani herkesle skype la o kadar çok görüşüyorum ki aradaki farkı hissetmiyolardır herhalde. Yani bilmiyorum....çok aşırı karşı çıkan olmadı nenem dışında. Nenem de 100 yaşında hak ediyor yani onu (GN5).

Karşı çıkma değil de yani çok da uğraşmana gerek yok diyenler oldu.(...) Ama genelde aslında destek oluyo aslında insanlar. Genelde yani evet ya olursa çok güzel olur, İngiltere süper yani diyorlardı. (ikinci kez yurtdışına çıkışınızda durum değişti mi?)evet değişti tabi. Yani aileden biraz daha bu sefer ya burası da iyi ya da öbür şirkete de geçsen olur. Ya biraz çabuk karar vermedin mi gibi şeyler oldu ama gene arkadaşlar ım baktığı zaman onlar gene öyle de olmasın diye düşündüler. Ya da Hong Kong biraz daha fantastik geldi bir çok kişiye. Hani İngiltere daha yakındı, hani Hong Kong uçakla 9 saat falan. Hani ondan dolayı biraz daha çekince oldu belki. İnsanlar hani orası daha uzak, ne yapacaksın orda? Ne yer ne içersin?ya da nasıl bir ortam hiç bilmiyosun vs gibi şeyler söyledi. Tabi tekrar Türkiye'ye gelip de durmam 1,5 sene olduğu için biraz da burada kalmamı bekliyorlardı (GN6).

yok, hayır. Herkes destekledi (GN7).

olmaz mı??hala geri döndürmeye uğraşanlar var. En çok tabi ki ailemi etkiledi. Onlar ilk başta tabi hem torunlarını göremeyecek olmaları hem kızlarını uzak ve tanımadıkları bir yere göndermenin etkisi vardı. Galiba en çok ailem karşı çıktı ama gelip gittikçe onlar da burayı biraz daha tanımaya ve bizim neden böyle bir karar verdiğimizizi görmeye başladılar.(duygusal nedenlerden ötürü mü?)tabi ki işte çok uzaklarda olacak, bayramlarda görüşebilcez, bilmediğimiz bir yere gidiyo, oraya nasıl adapte olacak. Biraz daha aslında beni koruma iç güdüsüyle ve yanlarında tutma iç güdüsüyle olan bir şey (GN8).

4.1.8 Türkiye'ye dönme düşüncesinin beyin göçüne etkisi

Katılımcılardan 2 tanesi (GN7 ve GN8) Türkiye'ye dönmeyi kesinlikle düşünmüyor. Diğer katılımcılar yurtdışınca olmaktan oldukça mutlu ancak Türkiye'ye dönüp dönmeme konusunda verilmiş kesin kararları yok. GN2 dönmeyi düşünmemekle birlikte çok kesin konuşmuyor.

Katılımcılardan hiç biri şu an Türkiye'ye geri dönme planları yapmıyorlar. Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyal ve politik durumun bunda etkisi büyük. Özellikle görüşmelerin Gezi olayları sonrası yapılmış olması katılımcıların Türkiye hakkında daha olumsuz düşüncelerine neden olmuştur. Ancak Türkiye ile var olan ailevi ve sosyal bağları onları kesinlikle dönmeme kararı almaktan da alı koymaktadır. Kesinlikle dönmek istemeyen iki katılımcıdan biri iş nedeniyle Türkiye'ye çok sık gelmekte diğeri de eşinin ve eşinin ailesinin orada olması nedeniyle bulundukları yere aidiyet duygusu geliştirmektedir.

Yani bizim gelişimiz... hala da verilmiş bir kararımız yok ikinci yılın sonunda. Buradaki ortamı görmek, burada olduğumuz sürece buranın imkanlarından maksimum faydalanıp, kendimizi de geliştirip, sonrasında kararı buradaki koşullar ve hani Türkiye'deki koşulları değerlendirerek vermek gibi bir pozisyonumuz vardı (GN1).

Ve yani buranın sözleşmeleri de böyle şey değil yani ilelebet kalacakmışsın gibi değil, 1 yıl, 3 yıl, 3 yıl gibi gidiyo. O yüzden de hani belirli bir süre kalıp tabi ki de herkes gibi insan kendi vatanına dönmeyi düşünüyö ama tabi ki de durum neyi gösterir, şartlar neyi gösterir ona göre karar veriyorsun. Ama şu an bizim düşündüğümüz de açıkçası pek dönmek gibi değil ama bilmiyorum tabii ki (GN2).

. Yani yerleşecek miyiz, ne kadar süre kalıcaz hiç bi fikrim yok. Yani şimdilik bi 3 yıl falan kalırız diye düşünüyoduk yani geldiğimizde zaten doktora süresi 3 yıldı. Ama şimdi doktora 3,5-4 yıla kadar uzadı gibi. Ondan sonra iyi bir iş bulursak kalırız gibi yani bir süre. (doktorayla sınırlı değil orda kalmanız?)değil. Ama çok çok bir süre kalır mıyız, onu bilmiyoruz ama çok da sanmıyoruz açıkçası.yani doktora da biter mi bitmez mi onu da bilmiyorum ama, burada bi 3-4 yıl kalırız gibi. Yani biraz daha tecrube edinelim, cv mizde bişey olsun. Geldik sonuçta o kadar. (GN3).

ya çok komik bir soru çünkü burada da insanlar soruyo bana. Ama bunu cevaplamak çok zor çünkü İspanya da krizde olduğu için burada daha hala finansal durumumu garantileyemedim. Ee o yüzden paraya bağlı şeyler olduğu için bunlar çok da bir şey diyemiyorum. Ama ilk gelirken de buraya hiç öyle bir düşüncem yoktu. Hani doktora bitireyim sonrasında kim bilir dönerim falan diyodum. Şimdi de ne olacağını bilmiyorum ama her geçen gün Türkiye daha da korkuttuğu için tabi topluca buraya kaçmamız gerekli olabilir diye düşünüyorum açıkçası. çünkü belli değil yani elimde olsa yoksa kalırım. Ama işte İspanya'da bu konuda çok umut vaad eden bir ülke değil şu durumda ama (GN4).

Burası çok rahat ve çok sessiz. Gerçi arkadaşlarım ve ailemi çok özleyorum, sürekli mızlanıyorum ama yerleştik. Mortgage a girdik 15 senelik yani evet yerleştik. Gerçi hepsini ödemeyi düşünmüyorum ama şimdi en azından bir 3-5 sene buradayız gibi.

ya ben dönerim herhalde. Böyle her 1-2 aya ben şey yaşıyorum da. Erkek arkadaşım dönmek istemiyö, hiç istemiyö. O yüzden herhalde arasını bulucaz, birkaç sene içinde. Çocuk da evlat edinmek istiyoruz. O yüzden herhalde onu da beklememiz gerekir bir süre. Türkiye'de çocuk evlat edinmek biraz zor ve sancılı bir süreç. Onu burada halletmek istiyoruz o yüzden onu halledene kadar bir 3-5 sene burada kalırız heralde. Ondan sonra döneriz bilmiyorum (GN5).

şu anda düşünmüyorum (Türkiye'ye dönmeyi)ama ilerde gene olabilir. Ailevi sebeplerden olabilir ya da başka sebeplerden olabilir. Tekrar gelip bir süre de Türkiye'de durulabilir. Biraz daha şey hissediyorum kendimi biraz durup sonra tekrar Hong Kong'a gelince yerleşik hayat o

kadar kısıtlı bir tanım değil yani ben 7 sene İngiltere de yerleşik bir hayat yaşadım, 2 sene Türkiye’de yerleşik hayat yaşadım, 2 senedir Hong Kong’da yaşıyorum, tekrar Türkiye’ye gelip 3 sene kalabilirim. başka bir şehir olur, Brezilya’ya gidip orda yaşayabilirim. Bu arada aile de olabilir belli değil ama olursa da yani aileyle de bunlar yapılabilir hayata benzer bakışı olan birisiyle de. Dolayısıyla hiç yani tamamen kapattığım bir defter değil. Annem babam, kardeşim hala ordalar dolayısıyla yani olur hatta yani büyük ihtimal bir ara tekrar gelirim, biraz daha bilgi sahibi olduğum için belki daha farklı şekilde davranırım, farklı şekilde bir şehir de olabilir, İstanbul da, İzmir de olabilir. Olabilir yani (GN6).
dönmeyi düşünmüyoruz (GN7).

yani Allah korusun, eşime bişey olmadığı sürece yok. Bi de ne kadar kalırsan dönmen de o kadar zorlaşıyo.

Şimdi Doğa dediğim gibi okula başladı. 3 yaşında daha minnacık ama 7 yaşına gelince buradaki eğitim sisteminden Türkiye’deki eğitim sistemine sokmak çok istemem. Yani sistem farklı, bir de Türkçe konuşmayı bilmiyo henüz çocuğum. Dediğimi anlıyo ama cevap veremiyö. Hani şey düşünüyorum Türkiye’ye gelsek, 7 yaşına kadar öğrenir muhtemelen ama yine de bir şekilde farklı hissedecek kendini. Bir de çok fazla böyle Türkiye’de ayrımcılık vardır ya yabancı gibi hissetmesini istemiyorum. Burada bir sürü insan zaten farklı anne babanın farklı dinlerden çocuğu. Evde 1-2 dil konuşuluyo, o yüzden burada normal bir çocuk ama Türkiye’ye gelirse kendini biraz daha tuhaf hissedecek diye düşünüyorum. O yüzden hani emekli olmadan önce herhalde gelmeyiz. Ama hala aklımda işte Bodrumda bir yazlık alsak, gelsek oraya yerleşsek yaşlanınca diye planlar var ama bakalım (GN8).

4.1.9 Yurtdışında yaşadıkları zorluklar

Katılımcılar yurtdışında yaşadıkları kültür şokuna insan ilişkileri, ulaşım, alışveriş, hizmet sektörü, dürüstlük, bireysellik ile ilgili örnekler vermişlerdir. GN4 ve GN7 kültür şoku yaşamadığını belirtmiştir. Özellikle GN7 biriktirdikler kültürel sermaye sonucunda kültür şoku yaşamamıştır. GN8 ise yabancı birisiyle evlenmesinden kaynaklanan kültür şokunu yurt dışına çıkmadan önce yaşamaya başlamıştır.

tabi kültür şoku hiç yaşamadım diyemem, bence yaşadım.(...) Birkaç örnek vereyim sana; burada mesela ilk geldiğim zaman alışverişe çıkıyodum, bir mağazaya giriyosunuz herkes “hi, how are you?” diyo ve biz hani normalde biri bize “nasılsın? İyi misin?” diye sorduğunda durup “iyiyim, sen nasılsın?” deriz di mi? Ama burada insanlar o cevabı beklemiyorlar. Herkes son derece kibar, son derece güler yüzlü, herkes halinizi hatırlınızı soruyor ama bu böyle yürürken kurulan bir cümle. Hani durup bunun cevabını dinlemeye ya da konuşma yapmaya çalışmıyo kimse. Burada herkes son derece olumlu son derece güler yüzlü ama bir miktar içtenlik eksik diyebilirim. Bu bana çok ilginç gelmişti. Bi de mesela cep telefonlarıyla ilgili komik bi şey başıma geldi. Burada birini aradığınız zaman hem siz onun için bir para ödüyorsunuz, hem de karşınızdaki insan para ödüyor. İlk cep telefonumu aldığımda eşimi aramıştım, ondan sonra ve

zannediyorum ki ben aradım halbuki telefon çaldı aslında ben kabul ettim hani o aramayı. Çok komik gelmişti. Hani biz Türkiye’de böyle şeylere çok alışık olmadığımız için. Oluyo yani. Kültür şoku olmuyo diyemem. Oluyo, kesinlikle oluyo.

İlk geldiğimde ben uzun süre şehrin bir merkezi olduğunu fakat o merkezi bizim bir türlü bulamadığımızı düşünüyordum. Gerçekten, ilk başta buna inanıyodum yani hani bi yerlerde bi sokak olmalı insanlar yürüyo olmalılar o sokakta. Ama öyle değil yani, burada herkesin nasıl söyliyim remote diyem dağınık bir yaşam tarzı var. Ve toplu taşıma hiç yok. İstanbul’da ben toplu taşımaya çok fazla dayanık yaşıyodum yani o şekilde yaşıyodum. Buraya geldiğimde en zorluk çektiğim şeylerden biri de o oldu. Toplu taşıma diye bir şey yok, herkesin arabası var, evler çok birbirinden uzakta, çok dağınık. İşte herkesin kendi müstakil evleri var. Böyle bir yaşam tarzı var (GN1).

Herkesin birden fazla dili var. Yani sen bişeyi konuşmayı çalışıyorsun seni anlayamadığı için bir dil konuşuyo, sonra bakıyo onu anlamıyorsun bir tane daha deniyo, bir tane daha deniyo. Yani insanlar 3-4 dil biliyo en az burada. Yani o beni biraz şaşırtmıştı. Onun dışında da böyle farklı kültürleri var. Gerçi biz şuan sınırdı yaşıyoruz. Belçika ile Hollanda birbirlerine çok yakın bir yerdeyiz yani Hollanda’da oturuyoruz. Ama yani çok kısa 15-20 dakika gitmene rağmen ama yani insanların kültürünün farklı olduğunu görüyorsun. Ama yani nasıl diyim, gidip köfteyi İnegöl’de yemek gibi bi şey. Burada da her şey biraz daha farklı. ..yani şöyle biz mesela ev alışverişini, mutfak alışverişini Pazar günü yapmaya yani çok alışmıştık. Yani mesela o tarz şeyleri burada Pazar günü yapamıyorsun çünkü Pazar günü her yer kapalı. Ya da işte 5’ten sonra her yer kapalı. Yani Türkiye’de 22’ye kadar istediğin alışveriş merkezine gidebilirsin yani akşam 10’a kadar dolaşabilirsin ama burada maalesef öyle bir şey yok aslında bu çalışan insanlar için iyi bir şey çünkü onların da hakları var yani onlar da dükkanını kapatıp dinlenme şansına sahipler burada. Ve bunun dışında mesela biz her şeyi başka birine yaptırmaya çok alışmışız Türkiye’de yani mesela arabana benzini bile kendin dolduruyosun, bunlara biz alışık değiliz aslında onun dışında mesela arabamızı kendimiz yıkamaya hiç alışık değiliz yani, yani bu zamana kadar arabayı hep yıkatmışızdır, hiç kendimiz bi kova su alayım da yıkayayım dememiştir. Bunun sıkıntısını baya bi yaşıyoruz aslında. Ya bunlar herhalde çünkü burada insanlar çok yaşlı bi de öyle bir problem var. Daha önce Belçika’da yaşarken de bütün komşularımız baya bi yaşlıydı. Yani çok fazla iletişime geçemiyosun çünkü yaşlı olanlar İngilizceyi de doğru düzgün konuşamıyorlar. Biz normalde bütün çöpleri bir arada atıyoruz Türkiye’de. Ama burada öyle değil yani her türlü çöp için farklı bi gün var ve sen o güne göre o çöpü o gün dışarı çıkarıyorsun. İşte normal mutfak çöpü ya da ne bileyim normal organik çöpler, kağıtlar, plastikler hatta, normalde plastikler için de torba çıkarıyorsun Belçika’da ama Hollanda’da onlar için özel bi yerler var ve gidip oralara atıyorsun. Ve yani eğer karıştırıp atıyım anlamazlar falan dersen de anlaşılabiliyo ve o zaman ceza yiyosun. Bi de onun dışında da yani bu çöplerin dışında arada bir böyle posta kutusuna bi torba atılıyo. O torbanın üzerinde de şey yazıyo işte şu şu tarihte çıkarın, bilmem nerde ki işte çocuklar yararına kıyafet topluyoruz ya da ayakkabı topluyoruz diyo. Sen o tarihte işte eski ayakkabın varsa ve temiz bir şekilde koymak lazım, onları aynı şekilde yine çöpe bıraktığın yere bırakıyorsun sabahta topluyorlar (GN2).

Daha fazla fazla bireyseller. Öyle bişey var mesela nasıl diyeyim burada çöp muhabbeti vardı örneğin, biz kapıya çöp koyuyoruz falan yani apartman site gibi düşün. O çöplerin belli bir zamanda dışarıya çıkarılması gerek. İnsanlar burada dışarıya çıkarmıyo o da orda kokuyo falan. Ben de mesela emlakçıya, emlakçı da burada ev sahibi gibi öyle düşün. Sonra bende mail attım ona işte ne yapabiliriz, herkese mail atsanız da herkes dışarı çıkarsa çöpünü falan diye. Sonra işte ondan bana bunu kendinizin yapması gerekiyo diye bi cevap geldi. Siz kapıya yazı asın siz istemiyorsanız uğraşın gibi. Günlük hayatta bazı görevlerin kimin olduğu.. iş hayatında herkes kendi.. kolaborasyaon çok az üniversite iş birliği. Bi dürüstlük. Yani dürüstlük müt bilmiorum aslında ama bi dürüst olma. Öyle mi alışmışlar. Mesela ev arıyorum. Evle ilgili her türlü kötü şeyi adam anlatıyo falan. Mesela işte üst kat çok gürültülüdür, çok müzik sesi olur, çok fazla parti yaparlar falan. Çünkü bu da şeymiş örneğin sen daha sonrasında bundan rahatsız olduğunda emlakçı söylemediğinde dava açıyormuşsun, öyle bir hakkın varmış falan. Yani hakları olunca insanların, insanlar hep en doğruyu söylemeye itilmiş herhalde bir şekilde. Başka..biraz fazla güler yüzlüler. Bizde olmayan bişey mesela markete girersin hoş geldiniz falan güler yüzlü insanlar (GN3).

yani yok. İspanya zaten Mediterrain olduğu için çok da farklı değiller. Sadece kültür şoku belki... yok ya çok yaşamadım. Yani yaşayan arkadaşlarım var ama galiba ben daha uyumlu bir insanım o konuda. Ben hemen uyum sağladım (GN4).

hala yaşıyorum desem. Hatta Ankara'dan haftasonu bir misafirimiz vardı ona da anlatıyodum. Türk insanının bir sıcaklığı, bir paylaşma duygusu vardı. Burada öğle yemeklerini şirket sağlamıyo. Evden götürüyorsunuz ya da dışarıdan sandviç alıyorsunuz. Ben genelde evden götürüyorum ama mesela Türkiye'de bir şeyi evden getirirsen işte yer misin yemek ister misin diye uzatırsın ya da ısrar edersin almazsa. Burada kesinlikle öyle bir şey olmuyo da. Yani kokan, adam ofisin içinde balık yiyo ama kimseye özür dilemek değil, tadar mısın bile demez yani, yani öyle bişey yok. İnsanların içinde bir istek yok heralde, çok tuhafıma gidiyo yani. Öyle basit basit ufak tefek şeyler var tabi ki. başka.. geçiriyolar mesela çok. Aslında bunu söylemesem sesimi de kaydediyosun ama...) yani bizim şeylerimizde çok şeye alışmışız. Ayıp, sesini çıkarma, geyirme, öksürme bilmem ne ama bunlar gayet rahat. O doğal şeylerin rahatlığını yaşıyolar yani. Osu güzel. Ya da insanlar hiç kimseye karışmıyo. Yani hiç bişeye karışmıyo. Yaa bizim ülkemizde cinsel tercih çok önemlidir mesela yani aklıma gelen en büyük örneklerden biri. Bizim takımda bir tane eş cinsel var ve yani sürekli bunu.. sürekli bunu vurgulayarak anlatıyo ve kimse onu..herkes ona gülümsüyor. Kötü bişey olduğu için söylemiyorum. Bizde olsa tepki toplanır ya da içine kapanmak zorunda bırakılır. Burada rahat yani kendi özgürlüğünü yaşıyo istediği gibi. otobüste kadın vardı çok ilginç gelmişti. Onu söylemesem iyi olurdu sanırım. yani biraz fazla bağımız var. Yani komşunun komşuyu merak etmesi biraz fazla bir samimiyet ama buradaki hiç olmaması da çok değişik geliyo bana (GN5).

Yani kültür şoku olacak zaman değilde yani böyle keşfetmeye dayalı. Şok etmiyo ama sürekli böyle öğrenilecek bir şeyler var. Yani oranın tarihi, işte seyredilen belli komedi dizilerini işte ne bileyim en yakındaki müzeleri olsun işte sarayları vs. bunları dolaşmak, öğrenmek bir taraftan

okudum bir taraftan kütüphaneye yakındım işte mesela ordan gidip çok klasik dizilerini alıp seyretmişim işte belli bir dönemde. Belli şeyleri seyretmişim. O şekilde ne bileyim işte kendi kendini şey yapıyorsun o kültüre adapte etmeye çalışıyorsun. Biraz meraktan biraz da orada bulunmanın gereği olarak.

.....Onun dışında mikrodalga yemekler falan biraz garip gelmişti. İnsanlar aile bile olsa mikrodalgada yemek yapıp yiyolar vs. onlar biraz değişik oldu. Ha bi de ilk defa yurt dışında yalnız yaşıyordum ben hep ailemle kalmıştım. İlk defa yalnız yaşıyorum, yeni bir ülkedeyim, ilk defa kendi evim var hani bunların hepsi bir aradayken çok şok olucak zaman yoktu, hepsine adapte olup sürekli keşfetmeye anlamaya çalışıyordum her şeyi. Öyle hiç olmadı (zorlanma) hatta hepsi çok keyifliydi. Her şey yeni olduğu için, 0 dan başlarken keyif alarak..

(Hong Kong'da) gene benim şansına belki, yaşamadım aslında. Gelir gelmez çok çabuk adapte oldum yani sanki hep buradaymışım gibi. Çalıştığım şirkette yani büyük bir şirketin küçük bir ofisi daha uzmanlaşmış bir ofis, 60 kadar mühendis var ve bunların 40 ı yurt dışından gelme ve diğer 20 si de buradaki admin staff ve teknik ressamalar zaten çok diyalogun yok. Benim yanımda oturan arkadaş İspanyol, çaprazımda ki İtalyan bizim şefimiz Alman işte arkamda oturanlar İskoç, İrlandalı, Portekizli, İngiliz yani çok karmaşık bir gruptu ve herkes çok yardımcıydı, çok kafa insanlardı. Ve herkes hani buraya bir şeyler öğrenmek ve daha challenging bir şey yapmak için gelmiş. Çok iddialı ve iş kolik de biraz, öyle olunca ben çok çabuk adapte oldum (GN6).

yok hayır yaşamadık. Ben de eşim de yaşamadı. Çünkü hani Galatasaray'da okuduk ikimiz de, üniversite boyunca yurt dışına gidip geldik, hep international şirketlerde staj yaptık, bundan öncesinde çalıştık. Dolayısıyla farklı kültürlerle yaşamaya ve çalışmaya çok alıştık. Bu yüzden de hiçbir fark olmadı. Şu an da Türkiye de olmadığımızı hissettiren tek şey Türkiye'de değiliz, onu biliyoruz. Lokasyon olarak, ailemiz burada değil. Onun dışında herhangi bir şey yok hissettiren (GN7).

aslında ben o adaptasyon sorununu evlendiğimde yaşamaya başladım büyük ihtimal. Yani sonuçta ilk yurt dışı tecrubem olmadı buraya taşınmak. Daha çok evde mesela nasıl çocuk yetiştirmek konusunda farklı bakıyoruz. Ben nelere önem veriyorum, eşim nelere önem veriyor? Bu gibi şeylerle adaptasyon ve kültür sorunu başlıyo. Ya da evde yaşarken ayakkabıyla girme ya da girmeme bile bişey olabiliyo. Kahvaltıya verilen önem. Onlar mesela Belçikalılar kahvaltı yapmıyorlar, biz de en önemli şey kahvaltıdır. Bunun gibi şeylerle kültür şoku başlıyo, yurt dışına çıktıktan sonra da, eşimin ailesi İngilizce bilmiyolar, sadece Fransızca biliyorlar, çevresindeki bir sürü insan da aynı şekilde o yüzden direk böyle, mesela şehirde yaşamayı seçmedik, Brüksel merkezde yaşamıyoruz. Eşimin ailesine 50 metre yakın bir yerde yaşıyoruz. Ufak bir köy. Biz de dersin işte köyden çıktım büyük şehirde yaşamaya başladım ama burada tam tersi. Ona adapte olmak baya bir zordu. Yani mesela 10 gün boyunca kapının önünden kimsenin geçmediği oluyo. Ya da ilk taşındığımız yerin hemen karşısında bir at çiftliği vardı. Hani atları görüyorsunuz ama burası için çok güzel bişey. Buradaki insanlar bunu güzel olarak algılıyolar ama Türkiye'dekilere anlattığımda mesela annem nasıl bir yer böyle sıkılmıyo musun

gibi şeyler oluyodu. Kızım neden çıktın o zaman Pazaryeri'nden. Biz seni okuttuk, gittin köyde yaşıyorsun gibi yorumlarla karşılaşıyorsun ama bi de her şeyi geçtim, işte eve alışıyorsun, ortama alışıyorsun, dil baya büyük bir sorun oluyo. İngilizce konuşulan bir yere gitseydim büyük ihtimal biraz daha az sorun olurdu ama yine de insanların birikmiş bir kültür birikimi var. Yıllardır işte İngiliz televizyonu olsun, onların aktörleri aktristleri olsun konuşulan şeyi anlamıyorsun. Aynı dili konuşuyo olsan da yine de yabancısın yani onu görebiliyorsun bence. Hani en büyük adaptasyon bence bu, dil değil. O dili öğrendikten sonra da o kültürün içindeki ufak şeyler, esprileri anlamama, ya da insanların seninle konuşurken biraz daha sanki bir ilkokul çocuğuyla konuşuyor gibi konuşmaları. Ama engellenemeyecek şeyler değil, büyük ihtimal durdukça bunu öğreniyorsun. Bi de senin yurtdışından Türkiye'den getirdiğin farklı bir kültür birikimin var. Senin söylediğin şeyleri de onlar anlamıyo. Bir yerden sonra ortak bir dil kurmaya başlıyorsun (GN8).

Katılımcıların hiç birinin yemekle ilgili bir sıkıntısı olmamış. Değişik yemeklere de kolaylıkla adapte olmuşlar, ya da yemek onlar için zaten hiçbir zaman çok önemli olmamış. Yemek konusunda sıkıntı yaşamamaları onların sosyal hayata da daha kolay adapte olmalarını sağlamış. İlla Türk yemeklerini aramamaları belki de ülkeleriyle olan bağlarını zayıflatmış, bulundukları yere daha kolay ve çok uyum sağlamalarına neden olmuştur. Farklı yemekleri tatmaya başlamaları ve denemeleri habituslarının geçirgen olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca yurtdışına yaşama amaçlı çıktıkları için kendilerini bu konuda psikolojik olarak şartlamış olabilirler.

(mesela domuz eti yiyor musun?) hıı, evet. Ben çok yemiyorum açıkçası. Ama tadına alışık olmadığımız için. Buradaki bazı insanlar mesela kuzu eti yiyemiyolar. Mesela bazen Türk değil ama Meksikalı ya da ne bileyim Amerikalı arkadaşlarımızla Türk restaurantlarına filan gidiyoruz. Onlara o tat çok garip geliyo. Çünkü daha önce hiç kuzu eti yememişler alışkanlıkları yok. Bence domuz eti öyle bir şey bizim için. Ben hani kokusunu ve tadını sevmiyorum. O yüzden ben hayatıma o tarafını almadım açıkçası. Hani burada yiyen ve yemeyen insanlar var ama ben yememeyi tercih ediyorum açıkçası. Türk marketleri var, helal kesim dedikleri şey de. Ama benim bi takıntım yok o konuda, yani istersen helal kesim alabiliyorsun. (GN1)

yani biz Türkiye'deyken de içki içerdik ama burada herhalde daha çok içiyo olabiliriz. O biraz daha vergisiz alışverişten de kaynaklanıyo da olabilir tabi. Ama bunların yanında bi de şöyle bi şey var çok İtalyan olduğu için bizim orda mesela her öğlen mutlaka bişey yapıyorlar, makarna yapıyorlar yani Türkiye'de mesela biz bu kadar makarna yemiyoduk hani onların yaptığı çeşit şekilde de yemeğe başladık. Yani durmadan da nasıl diyim Avrupa ülkelerinde gezmek de daha ucuz olduğu için sağa sola da çok fazla gidiliyo. Orda da yeni şeyler denemek istiyosun, oraya özgü şeyler denemek istiyosun. Yani bunların hiç biri Türkiye'de yoktu. Türkiye'de hep yani böyle Avrupa standartlarındaki restoranlarında bişeyleri öyleymiş gibi yemeğe alışmıştık ama şimdi burada gittiğin yer tam anlamıyla orası olduğu için, asıl yeri olduğu için orda yemek istiyorsun. Yani biraz tabi değişmiştir. Türkiye ile alakalı daha bile az şey yiyo olabiliriz. ilk

geldiğimizde çok gidiyoduk Türk marketlerine. Ama şimdi o bağlılığımız eskisi gibi değil. Yani öyle bişeyler için ille de Türk marketlerine gitmiyoruz. Sadece ne alıyoruz mesela gittiğimizde çay alıyoruz, Türk kahvesi alıyoruz ama onun dışında mesela et için bi çok arkadaşım Türk arkadaşım ordan gidip almayı tercih ediyö. Ama burada zaten etlerin hepsi kaliteli, hem Türkiye'ye göre daha ucuz. Ben o şeye de çok inanmıyorum kesimdeki durumun... ne olduğunu bilmiyosun, gözünle görmüyosun aslında helal olup olmadığını bilmiyosun. O yüzden burada ki marketlerden de alıyoruz. Öyle bi şeyimiz yok. Ama onun dışında çayı öyle her yerde bulamadığımız için yani Türk çayını, çayı alıyoruz (GN2).

Türk restoranları falan da baya bi kötü yani burada daha uygun ama kötüler. O yüzden dışarıda yemek yemek gibi bişey kalmadı burada açıkçası. pork mesela... yani çok da fazla yemiyoruz ama avokado ya da ne bileyim asparagus, neydi kuşkonmaz mesela. Kuşkonmaz çok fazla yetişiyö burada Almanya da. O tip şeyler var. Alıp yediğimiz, denediğimiz değişik sebzeler var aslında Türkiye de her zaman görmediğimiz. Mesela balık daha fazla, somon daha fazla diyeyim aslında diğer balıklar daha fazla değil. Daha çok et ağırlıklı besleniyö olabiliriz ama burada (GN3).

Her şeyi yiyebilirim ben ve burada İspanya da yemek konusunda oldukça gelişmiş. Dolayısıyla yani ben çok mutluyum burada. Türk yemeklerini de elimden geldiğince kendim yapıyorum. Buradaki Türk lokantalarını sevmiyorum ama işte özlemimi öyle gideriyorum Ama şeyy kötü ya, yani kesinlikle aynı tat değil. Sanırım fabrikasyon şey dağıttıkları için ya da bilmiyorum nesi farklı ama ben pek sevmiyorum, o yüzden pek yemiyorum burada döner möner (GN4).

Çok fazla yemeğe düşün biri değilim bir de. Yerim denk gelirse yerim diyim ben (GN5). Alkol mesela ben Türkiye'deyken hiç almazdım diyebilirim yani çok az alırdım. İngiltere'ye gittikten sonra bir şekilde sosyal ortamın gereği olarak yani dışarıda hani çok şey değil ama belki 6 ayda bir denk gelirdi belki hani bahar şenliğinde falan bir şey içerdim ama İngiltere'deyken belki haftada 1 e falan çıktı bir şekilde çıktı. İşte Hong Kong'da daha da bir arttı ilk başta. ben herhalde yeme içmeye çabuk alışıyorum yani pek olmadı. Ama gerçekten değişik yani Türk yemeklerini çok özlüyorum arada hani İngiltere de öyle bir şey olmuyodo çünkü çok fazla Türk restoranı vardı. Hani dünyanın her türlü yemeğinin en iyisini bulabilirsiniz Londra'da ama Hong Kong o kadar değil. Biraz daha Uzak Doğu yemekleri var, hani Vietnam, Tayland, Malezya, Japonya falan. Bunların hepsi yeni tadlar oldu belki %50 sini sevdim %50 sini çok sevmedim ama aç kalmıyorum yani (GN6).

Yemek alışkanlıklarım baya bi değişmeye başladı hani baya bi getirttiğim oluyo ama sonuçta her zaman yurtdışından getiremiyosun. O yüzden burada mesela normal bir yemek şeydir üç farklı şeyler bir tabakta. Çorba gibi bişey yok zaten, çorba içelim arkasından yemek yiyelim, öyle yok. Mutlaka bir et, yanına bir patates veya sebze ve çok fazla şekerli şeyleri de aynı anda yiyebiliyorlar mesela reçel marmelat gibi vişne reçeli yapıp onu ısıtıp, onun yanında tavuk veya işte şekerli ve tuzlu aynı anda yeme. Mesela böyle şeyleri annem geldiğinde hala adapte olamıyö ama ben galiba baya bi alıştım sanırım. Ne bulsan onu yiyosun sanırım ya da bilmiyorum (GN8).

Katılımcılar yurtdışında daha fazla spor yapma imkan ve olanağı bulmuşlar, bir kısmı spor yapmayı alışkanlık haline getirirken bir kısmı da bu alışkanlığı edinme isteğindeler. Burada etken olan spor yapma alanlarının fazlalığı ve spor salonlarının ucuz ücretleri. Ayrıca çalışma şartları daha iyi olduğu için katılımcılar spora daha çok vakit ayırabilmekteler. Spor gibi yapılan sosyal aktiviteler kişilerin bulundukları yerden zevk almasına ve oraya alışmasına sebep olabilir. Bunun yanında spor yaparken kuracakları tanışıklıklar ya da arkadaşlıklar sosyal sermayeleri arttırabilir.

aslında öyle bir yaşam tarzı değil bazı şeylere ulaşmanın kolay olduğunu düşünüyorum burada açıkçası Gülden. Spor da bunlardan birisi. Türkiye’de spor yapmak istersen işte bir spor salonuna kaydolmalısın, evine yakın olmalı, ya da okulun öyle imkanları olmalı falan. Ama burada bir çok spor salonu var işte şirketlerin bile spor salonları var, işte bizim yaşadığımız apartman kompleksini bi site gibi düşün bu sitenin birkaç tane spor salonu var. Yani hani imkanlar o konuda çok gelişmiş. İnsanların da tabi yaşam biçimi haline dönüşmüş. Ben onu yaşam biçimi haline getirmekte zorlanıyorum. Ne zaman ki hani spordan daha öncelikli yapacak bir şeyim var kesinlikle onu tercih ediyorum. İşte okul başladıktan sonra, okul tabi benim çok fazla zamanımı almaya başladı, spora çok fazla zaman ayırmamaya başladım. Ama buranın belli bir süre yaşamış insanların gözlemlediğimiz zaman, işte yine farklı ülkelerden gelmiş daha fazla spor yaptıklarını ve işte onu yaşam biçimi haline dönüştürdüklerini biliyorum. Ben de dönüştürebilmeyi umuyorum (GN1).

ya ben aldım aslında daha önce çalışmazken yani çalışmıyoken dil kursuna gidiyodum. O zaman da biz de tek araba vardı. Yani yürümek de zor geliyordu yani gerçekten zor oluyodu yani havadan falan. Yani bisiklet almıştım. Ama yani onlar kadar inanılmaz kullanmadım. Yani çok az bi zaman kullandım, yani sonra hava gerçekten kış oldu yani ben o hava şartlarında bunu hayatta kullanamam dedim ve bıraktım. Ama insanlar hep bisiklet kullanıyorlar (GN2). mesela ben değil ama Ercan (eşi) çok fazla başladı burada spora. Burada belediyenin spor salonu var mesela çok güzel bir havuza gidiyosun. Ankaradaki çok lüks bir salonun havuzu gibi ama.. parklar çok fazla..deli gibi koşup bisiklete binebilirsin buralarda. Zaten günlük bisiklete biniyorum. İşe bisiklete binip gidiyorum (GN3).

Şimdi gittiğim spor salonuna verdiğim para 17 Pound gibi bişey işte 50 liranın üstü bir para aylık ve her şey var 24 saat açık. Havuzu yok ama kullanabileceğiniz her şey var. Türkiye de herhalde böyle bir şeyi 250-300 lira gibi bişey duymuştum ben. Üstelik sürekli açık değil. Saat 10 a kadar açık, işte sabah şeyi var. Onu düşününce işte Türkiye’de olsam eve geldim, yemek yedim diyene kadar üşenirdim. Burada biraz daha rahat, sokakta koşması da daha rahat herhalde (GN5).

spora da gene İngiltere de başladım sürekli işte haftada 3 defa falan gyme gitmeye başlamıştım londraya gittiğim zaman...aslında Türkiye de kalsaydım gene spor yapmaya başlar mıydım onu bilemiyorum ama şey oluyo, bişekilde ben orda da büyüdüm hani yirmi üniversiteden mezun olur olmaz oraya gittiğim için aslında, mezun olduktan 2 sene sonra gittiğim için bunlar hani Türkiye’de de olsam gene olacaktı onu bilemiyorum ama spora gitme olayı biraz çevrenizden de oluyo. Hani çevrem de ki insanlar da gidiyodu ya da gitmediğim zaman gyme yazıldım ben

bugün spora gidicem dediği zaman birisi sen de a ben de gideyim o zaman güzel bişey heralde ya da salsaya gidiyorum bi bara puba gittiğin zaman orda salsa dersi var diyelim o şekilde ben de başlamıştım. Ama hani biraz çevrenin etkisi oldu sanırım ama maddi olarak Türkiye'ye döndüğümde de gene imkanlar vardı Ankara'da spora yazıldım, normalde ne kadar gidiyosam gene Türkiye'de de o kadar gittim (GN6).

Spor yapmaya başladım, çok düzenli olarak spor yapmaya başladım (GN7).

hani hayatın bir parçası spor aslında. Her yer yeşil olduğu için ilk bir apartmanda yaşadım, kampüsteki apartman ve 5 dakika uzaklığında bir göl ve çevresinde koşu alanı, bisiklet alanı vardı. O yüzden haftada 2-3 defa yürümeye çıkıyoduk. Bi de şey oğlumla işte eşimle dışarıda yürüme, bu ormana gitme, haftasonları 1-2 saat ormanda yürüme şeylerini baya bi yapmaya başladık. Onun dışında bisiklet çok fazla yaygın. İnsanlar işlerine bile bisikletle gidiyorlar. Bisiklet aldık, işte Doğa'yı arkamıza atıp bisikletle çıktığımız oluyo (GN8).

Katılımcıların alışma sürecinde yaşadıkları zorlukları dil, sosyal çevre ve trafik başlıkları altında toplayabiliriz. Tüm katılımcılar Türkiye'de dil eğitiminin iyi verildiği okullardan mezun olmalına karşın, sosyal hayatta gittikleri ülkenin diline tam olarak hakim olamadıklarından sorun yaşamışlardır. Belli bir yaşta olduklarından katılımcılar yakın arkadaşlık kurmada zorluk çekmektedirler. Burada karşı tarafın kişilik özellikleri ve dil özellikle etkindir. Yaşadıkları dille ilgili sıkıntılar kendilerini rahat ve doğru bir şekilde ifade etmelerini engellemekte, karşı kültürdeki insanların tutumları – çok sıcak olmamaları, bireysellik gibi- onların arkadaşlık kurmada cesaretlerini kırmaktadır.

Dil

Ben bunu çok zor geçirmedim çünkü ben buraya dili bilerek geldim. (...)Ama mesela benden yaklaşık 1 yıl sonra falan başka bir arkadaşımız geldi. Ve İngilizce hiç bilmeden geldi. Bi dönem kursa gitmeye çalıştı filan fakat çok da kolay değil açıkçası belli bir yaştan sonra ikinci bir dili öğrenebilmek, orda yaşamak. O mesela daha fazla zorluk çekti. Onun adapte olma süreci, benimkine göre çok daha sancılı geçti. Hani ben çok yakından izleyebildiğim için bu örneği veriyorum. Eğer diliniz iyiye, eğer yaşayacağınız yerin dilini iyi konuşuyorsanız, o zaman geçiş bi miktar daha az sancılı olabiliyo. Ama eğer bilmiyorsanız o zaman geçiş açıkçası sancılı oluyo (GN1).

dil benim için çok önemli bişey yani normalde çok sosyal bir insanımdır, yani böyle çok konuşmayı severim falan ama işe ilk başladığımdan bu yana Amerikalıları anlamak, onların kullandığı deyimleri falan anlamak beni çok yordu yani. Ve gerçekten düzgün konuşamıyorum yani bişeyler söylemek istiyorum, birine gerçekten içimden gelerek sıcak davranmak istiyorum ama bunu yapamıyorum yani. Biraz o kültürel farklılıktan geliyo belki biraz da o dilin şeyiyle alakalı, öğrenme stilimizle alakalı galiba (GN2).

(program) İngilizce ama komik bi şekilde hocalar falan konuşamıyorlar İngilizce, dolayısıyla İspanyolca iletişim zorundasın. Artı benim şimdi başka bir co-adviser ım var başka bir üniversitede onunla çok daha mutluyum, onlarla birlikte çalışıyorum. Hocam İngilizce

konuşamadığı için ben onlarla bir yıl tanışmadım. Hem ben tırsıyodum, İspanyolcam biraz daha iyi olsun öyle tanışayım diye. Keşke daha önceden tanışsaymışım çünkü bir yerden sonra dilin bir önemi kalmıyo. Ben bi şekilde derdimi anlatabiliyorum, o bir şekilde derdini anlatabiliyo, beraber güzel çalışabiliyoruz. Hoş şimdi dil problemi kalmadı ben her şeyi İspanyolca ve İngilizce yapıyorum ama yani birazcık o oldu başıma dert açtı, iki dil yapmak zorunda kaldım her şeyi.

Yani geçen sene dil konusunda zorluk yaşarken, yani geçen sene daha sancılı geçti o yüzden.... O yüzden ilk başlarda belki biraz daha yalnızdım, ilk birkaç ay ama sonrasında ardı arkası kesilmemeye başladı yani. Şimdi de hatta böyle arkadaşlarıma yetişemediğimi düşünüyorum (GN4).

Ama en büyük zorluk şey oluyo aslında, öğrendiğimiz İngilizce bizim teknik İngilizce, Atatürk Anadolu Lisesinden, ODTÜ den benim Türkçe tekniğim daha zayıftı ama sosyal konularda çok zayıf. Özellikle bulunduğum yerde onların aksanı da biraz değişti, her yerin aksanı biraz değişik. Dolayısıyla bir Pub da vs. en çok hani sosyal ortam publarda insanlar bazen iş çıkışı falan gidiyo vs. orda konuşurken başlarda belki söylenenlerin %40 ını anlıyodum başlarda ben %30 unu anlıyodum. Ama iş yerinde yine %80 ini anlıyodum, %90 ını anlıyodum diyelim. O şey sosyal olarak uyum sağlamak hani biraz zaman aldı. En şeyi zorluğu o oldu (GN6).

Trafik

Ve toplu taşıma hiç yok. İstanbul'da ben toplu taşımaya çok fazla dayanık yaşıyodum yani o şekilde yaşıyodum. Buraya geldiğimde en zorluk çektiğim şeylerden biri de o oldu. Toplu taşıma diye bir şey yok, herkesin arabası var (GN1)

Bu Hollanda'da çok fazla bisiklete biniliyo ve dört yol ağzı gibi olan yerlerde geçiş hakkı söz konusu. Yani sen normalde Türkiye'de biri iki kere korna çalar geçer gidersin ama burada öyle değil bisikletlilerin de hakları var. Ve bi çok zaman ben alışmakta zorluk çektim çünkü onların yani her şekilde önceliği var. Sen her zaman onlar için durman lazım. Yani yayalardan bile daha öncelikli Hollanda'da. Ona alışmamız biraz zaman aldı, özellikle benim baya bi zamanımı aldı (GN2).

Sosyal çevre

... tek zorluk sosyal çevrenin daha zayıf olması bence yani temel zorluk bu. Mesela Türkiye'de ki tüm arkadaşlarım burada hep beraber şahane bi hayat kurar çok güzel takılırız öyle söyliyim. Ailen de aynı şekilde... Bi de buradaki mecbur takılıyosun bazı insanlarla hani görmeye mecbur kalıyosun demek istemezdim ama biraz öyle oluyo. Bazı insanlar Türkiye de olsa arkadaşın olmayacaktı ama burada Türklerle... genelde Türkler Türklerle arkadaş (GN3).

O şey sosyal olarak uyum sağlamak hani biraz zaman aldı. En şeyi zorluğu o oldu (GN6).

4.1.10 Arkadaş özelliklerinin beyin göçüne etkisi

Katılımcıların arkadaş özelliklerini çok uluslu, Türk ve yabancı olarak gruplandırabiliriz. Katılımcıların çalıştıkları şirketlerden ve okullarından kaynaklı

olarak çok uluslu arkadaşları oldukça fazladır. Ayrıca katılımcı GN7 Türkiye pazarı için bir türk gubuyla çalıştığı için Türk arkadaşı oldukça fazladır. Katılımcılar sosyal sermayelerini isteyerek ya da şartlar yüzünden çoğunlukla Türk olmayan kişilerden oluşturmuşlardır.

Çok uluslu

benim için dengeli diyebilirim. Yani sıkça görüştüğüm 5-6 tane Türk arkadaşım var, haftada bir iki haftada bir falan. Okul dolayısıyla zaten hani yabancı arkadaşlarımla her gün görüşüyorum (GN1).

yani şey..bizim işten dolayı bir çok ulustan arkadaşım var çünkü NATO'da her ulustan insan çalışıyo. Ama benim çalıştığım insanlar genelde yoğunlukta İtalyan. Baya bi İtalyan insan var, Amerikalı insan var. Yani genelde böyle ama mesela Volkan'ın eşimin daha çok Fransız, Fransızların daha çok olduğu bir bölgede çalışıyo Brüksel'de yani Belçika'da çalıştığı için (GN2).

ben MBA'ye başladım executive MBA programıydı ve herkes çalışıyo sonuçta ve haftasonları MBA e geliyo, o sırada ben çalışmıyodum. Ordan çok yakın arkadaşlarım var hani ara sıra yurtdışına falan çıkıyoruz beraber(....) Onun yanında hani Sony'de çok fazla tanıdığım, zaten önceden de birlikte çalıştığım ve şimdi çalışmaya devam ettiğim insanlar var.(....) Onun dışında Fransızca kursu iyi bir alternatif arkadaş yapmak için onda da Erasmus öğrencileri, ben 30 yaşındayım, çocuğum var, önceliklerim farklı. Onlar partilemeye gelmişler 20 yaşındalar.(...) Bunun yanında Türk arkadaşlarım da oldu. Bir tane Türkiye den çok yakın bir arkadaşımın arkadaşı buradaydı. Onlarla tanıştık, konuşmaya başladık. Onun dışında yine MBA' e Türk bir kız başlamıştı benden 1 yıl sonra. Onunla tanıştırdı MBA sekreterliği. Onlar da Türk buraya taşınmaya karar verdiler. Normalde eşi Fransız, Norveç'te yaşıyorlardı. Onlar çok yakın oturuyorlar, onun da 2 çocuğu var falan. İnsan biraz kendine benzeyen insanlarla daha çok şey paylaşabiliyor. Bir de çocuğunda olduktan sonra özellikle çalışıyorsan, çok az zamanın var. O yüzden hani belli insanlarla, belli sayıda kişiye zaman ayırabiliyorsun. Ama şey arkadaş yaratma konusunda Belçikalılar bana şey geliyo hani böyle uzak gibi geliyo çok kolay yapamıyorsun. Ama arkadaşlığı kurduktan sonra önceliklerin de belliyse, hani işte 2 ayda bir 3 ayda 1 işte bir barbekü yapma eve davet etme. Yani ilk başlarda biraz yalnız hissediyordum ama şimdi hiç öyle hissetmiyorum. (GN8)

Arkadaş olarak evet ilk başta daha çok Türk arkadaşlarım vardı. Sonra Londra'ya gittiğimde gene yürüyüş gruplarına falan katıldıkça yerli yabancı bir sürü arkadaşım oldu yani Londra da çok kozmopolit bir yer. Yani doğma büyüme Londralı bir İngiliz falan belki birbirine eşittir yani yurtdışından gelenler. En yakın arkadaşım yani Ukraynalı bir arkadaşım vardı, İspanyol vardı, İtalyan arkadaşlarım vardı. Sonra birlikte master yaptığım bir arkadaşım Yeni Zelenda'dan Londraya geldi. Birlikte aynı ofiste çalıştık bir süre (GN6).

Türk

Genelde türk arkadaşlarımız var burada.(...) Çok yalnız kaldım. Arkadaşlarım var diyorum ama öyle yakın olamıyosun Türkiye’deki gibi. İnsanlarla 20 küsur yaşından sonra tanışmak farklı bişey (GN3).

Türk daha çok, çünkü Türk ekiple çalışıyorsunuz, dolayısıyla sürekli onlarla berabersiniz. Tabi ki Türk arkadaşım daha çok (GN7).

Yabancı

daha önceden dedim ya sürekli onlarla görüşürsem kendimi Türkiye de gibi hissediyorum, bi fark olmalı hani o yüzden bir sürü de İspanyol arkadaşım var. Sanırım daha çok yabancı arkadaşım var ya (GN4).

Türk arkadaşım hiç yok. İşten arkadaşlarım var sadece. Çok yakın arkadaşım yok zaten de hani biraz Türkiyedekileri kullanıyorum ben yakın arkadaş diye ama hani işteki insanlar var görüştüğüm ya da şey yaptığım (GN5).

4.1.11 Türkiye hakkında görüşlerinin beyin göçüne etkisi

Katılımcıların yurt dışında yaşamaya başladıktan sonra Türkiye hakkındaki fikirlerinde radikal değişiklikler olmamış. Katılımcılardan GN2 eskiye nazaran ülkesi için daha çok üzüldüğünü belirtirken GN3, GN5 yurtdışında kitap okumak ve siyasetle ilgilenmek için daha fazla vakit buldukları için görüşlerinin daha karamsar olduğunu dile getiriyorlar. Ancak Gezi olayları sırasında Türkiye’de bulunamamak ve olayları sosyal medya üzerinden takip etmek GN3, GN4 ve GN7 yi oldukça üzmüş. GN1 Türkiye’deki iş hayatındaki ve ekonomideki gelişmeleri olumlu bulurken sosyal ve kültürel anlamda olumsuz değişiklikler görmekte. GN6 iş hayatında özellikle kendi çalışma alanında insanların daha karamsar ve çalışmaya isteksiz olduklarını görmüş. GN8 yurtdışında yaşamaya başladıktan sonra Türkiye’deki olumsuzlukları daha iyi anlamaya başlamış ve yurtdışına çıktığı için memnuniyet duymuş.

Türkiye’de her şey özellikle ekonomi, iş hayatıyla ilintili her şey çok hızlı değişiyor. O yüzden olumlu şeyler gördüm açıkçası ekonomik anlamda, iş ortamı anlamında olumlu örnekler gördüm. Bu olumlu örnekleri açıkçası memnuniyetle takip ediyorsunuz. Bu konudaki fikirlerim benim özellikle ziyaret ettikten sonra değişti fakat, burada bir fakat var bu ekonomi tarafında gördüğüm olumlu değişimler kadar sosyal hayatta da olumsuz değişiklikler gördüm. Yani hani hem insanlardan duyduklarım dinlediklerim hem işte kendi tecrube ettiğim, o yüzden hani Türkiye’yi açıkçası hani şöyle söylüyim ..GDP..... sıralaması yaparsak Türkiye’yi işte gayri safi milli hasılası sıralaması yaparsak, o anlamda iyiye doğru bir gidiş var, buna hiç kimse hiçbir şey söyleyemez. Bunu herkes olumlu bir şekilde takip ediyö ben de olumlu bir şekilde takip ediyorum ama sosyal, kültürel anlamda da zorluklar olduğunu açıkçası düşünüyorum (GN1).

Ama burada haberleri falan izlediğinde daha çok üzülyorsun ülken için daha çok üzülyorsun. Yani bir şey olduğunda atıyorum yabancı ülkeden birine bir şey yapıldığında senin ülkende gerçekleşen bir durundan dolayı mahçup oluyorsun. Yani onu burada ben daha çok hissediyorum açıkçası. Yani kendi ülkem için daha çok üzülyorum eskiye nazaran. Çünkü uzaktan bakınca orda görmüyorsun kendini, o çerçevede görmüyorsun. O da biraz böyle üzüyor insanı (GN2). Türkiye ile ilgili görüşüm son 1 yılda baya değişti ama burada olmamla kaynaklı bişey değil pek bence.

Türkiye’de olsaydım da aynı şey olurdu ya baya üzüldük gezi parkı muhabbetine falan, şeylere katılamadık diye. Burada olmak baya kötüydü o açıdan (GN3).

yani şöyle, çok çok çok çok değişmedi. Sadece şöyle bir fark var. Geçen sene Gezi’yle başlayan dönemde ben buradaydım o sırada ve çok zorlandım yani nefes alamıyodum, uykusuz geceler, merak içerisinde bi yandan da yani daha önce yaşamadığım bir şekilde halkımla da insanımla da guru duyuyordum hani onların arasında olamadığım için kendimi kötü hissediyordum (GN4). buraya gelince sanırım siyasetle daha çok ilgilenmeye başladım. Boş vaktim olduğundan olabilir bu. Mesai yapmayınca hani kendini bişeye verme şeyin oluyo daha fazla. Daha fazla gazete okuyorum, daha çok siyasi kitap okuyorum galiba, o yüzden. Daha kötü düşünüyorum ama bu benim daha yeni öğrendiğim şeylerden dolayı. Hani o Türkiye’nin daha kötüye gittiğinden , daha kötü ye gittiği başka bir konu, onu başka bir yere alalım, çok fazla fikrim değişmedi ama (GN5). ben Türkiyedeysen, o şekilde düşünüyordum yani insanlar daha çalışkandı belki daha istekliydi ben döndüğümde insanları daha karamsar buldum. Yani insanlar sadece bulunduğu yerden yakınma ve onu sürekli tekrar etme eğilimine gidiyo ve bu bir süre sonra sizi de etkiliyo.(...)(Türkiye’yi tanııtma misyonu) belki iş başta vardı. Şimdi öyle güzel bir şeyler söyleyeyim değil de doğrusunu söyleme yönünde, Türkiye böyle bir yer. İstanbul’a gitmediyseniz mutlaka gidin. Dünya nın en önemli şehirlerinden biri ve gitmişken de mutlaka iki hafta kalın. Ama bir taraftan da Türkiye ne bileyim bir hukuk devleti değil hani onu da söylüyorum işte nasıl hissediyorsam söylüyorum (GN6).

yok hayır değişmedi. Ama burada olan bişey var mesela. Burada çok dışarıdan bakınca gerçi bu biraz da sosyal medyayla da ilgili mesela bu Gezi olayları sırasında sürekli twitter, facebooktan takip ediliyo. Mesela biz burada daha yoğun yaşadık, sanki orda olanları. Tamam hani çok yoğun şeyler oldu o ayrı bir konu ama, daha sonrasında hani bu Gezi’nin hemen ardından Türkiye’ye gittiğimizde aslında çoğu yerinde herkes olaydan bihaber yaşam gayet sakin devam ediyö. Ama biz burada sanki bütün Türkiye bununla hani yanıyomuşçasına bir etki oluyo. Ama onun dışında bir değişiklik olmadı. Bu sadece aslında etkiyi hissetme (GN7).

belli bir zaman geçtikten sonra gelen artıların değerini daha bi anlamaya başlıyorsun. Yani o özlem azaldıkça özellikle, Türkiye’nin özlemi içinde deli gibi yanmadıkça. Bi de şimdi son 6 aydır Türkiye’nin durumu, seçimler falan onları da gördükten sonra. Arkadaşlarımla falan konuşuyorum mesela, en yakın arkadaşlarımla hepsi yurtdışına çıkmak için yol arıyo artık.(...) O yüzden buradan Türkiye’ye bakınca diyorum güzel bir zamanda güzel bir şekilde çıkmışım. Ve güzel bir yere gelmişim. Ama insanın yine de her ne kadar....keşke ülkem çok daha iyi bir yer olsaydı da biz yine orda kalabilseydik (GN8).

4.2 Tersine Beyin Göçü Grubundaki Katılımcı Düşünceleri

Tablo 1.3: Tersine Beyin Göçü Grubundaki Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Medeni durum	Eğitim durumu	Meslek	Yaşadığı Yer
TBGN 1	35	EVLİ	Y.LİSANS	MAK.MÜH./TEI	Eskişehir
TBGN 2	35	EVLİ	DOKTORA	MAK.MÜH./TEI	Eskişehir
TBGN3	32	BEKAR	DOKTORA	AKADEMİSYEN/ ODTÜ.	Ankara
TBGN4	31	EVLİ	DOKTORA	AKADEMİSYEN/UNAM.	Ankara
TBGN5	32	BEKAR	DOKTORA	AKADEMİSYEN/BOĞ. ÜN.	İstanbul
TBGN6	31	BEKAR	DOKTORA	AKADEMİSYEN/BİLK.ÜN	Ankara
TBGN7	36	EVLİ	DOKTORA	AKADEMİSYEN/ODTÜ	Ankara
TBGN8	36	BEKAR	DOKTORA	AKADEMİSYEN/BİLK.ÜN	Ankara

4.2.1 Medeni hal ve doğum yerinin tersine beyin göçüne etkisi

Katılımcılardan sadece 1 kişi TBGN1 yurtdışı doğumludur. İlkokul 2. sınıfa kadar A.B.D. de kalmıştır. Bu sayede A.B.D. vatandaşlığı vardır. Ülkenin vatandaşlığına sahip olmanın bir çok artısının olmasına rağmen zorluk yaşamış ve geri dönmüştür. Katılımcılardan TBGN2 ve TBGN4 haricinde hepsi yurtdışında kaldıkları sürede bekârdırlar. Yurtdışında bekar olmaları Türkiye’de olan ailelerine daha bağlı olmalarına neden olmuş olabilir. Bu da yurtdışında yaşamaya alışmalarını zorlaştırmış ya da engellemiştir.

4.2.2 Yurtdışında yaşama süresinin tersine beyin göçüne etkisi

Katılımcılardan TBGN4 haricinde hepsi en az 7 yıl yurtdışında yaşamışlardır. Yurtdışında yaşama süresi yurtdışında kalma eğilimini arttırmaktadır (Dustmann, 1996). Tersine beyin göçü grubundaki katılımcılar ortalama 7 yıl yurtdışında yaşamış olmalarına rağmen ülkeye geri dönme kararı almışlardır.

Tablo 1.4.: Tersine Beyin Göçü Grubundaki Katılımcıların Yurtdışında Yaşama Süreleri

Katılımcı	Yurtdışında yaşama süresi	Yurtdışında yaşadığı yer
TBGN1	7 yıl	A.B.D.
TBGN 2	8 yıl	Belçika
TBGN 3	7 yıl	A.B.D.
TBGN 4	2 yıl	Japonya
TBGN 5	7 yıl	A.B.D.
TBGN 6	7 yıl	A.B.D.
TBGN 7	9 yıl	Almanya- Çin- A.B.D
TBGN 8	11 yıl	A.B.D.

4.2.3 Türkiye'ye gelme sıklığının tersine beyin göçüne etkisi

Katılımcılar yurtdışında kaldıkları süre boyunca ortalama yılda bir kez Türkiye'ye gelmişler. Katılımcıların Türkiye'ye gelme sıklıkları yaşadıkları yerle alakalı olarak değişiklik göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin uzak olmasından dolayı ve katılımcıların orada burs alarak yani asistanlık yaparak okumalarından dolayı yıllık izinleri yılda bir kez gelemeye olanak sağlamaktadır.

Beyin göçü grubundaki katılımcılarla benzer özellik gösteren ortalama geliş sıklığı, ülkelerinden, aile ve arkadaşlarından tamamen kopmamalarına neden olmuştur. Ancak beyin göçü grubundaki katılımcılardan daha sık gelmemeleri ülkeye dönüş konusunda bu sıklıkta gelmenin bir etkisi olmadığını düşündürmektedir.

her sene geldim, her yaz. Her sene 1 ay resmi iznim vardı, onu Türkiye'de geçiriyordum (TBGN3).

o ilk senemin sonundaki yaz tatilimde 1 kere geldim. Sonrasında da... 2 kere geldim pardon. Bir de ikinci yılın sonuna doğru bir gelmişim buradaki iş görüşmeleri için (TBGN4).

7 yıl boyunca master zamanında kışları da geldim. 2 kış boyunca gelmişim ama doktora başladıktan sonra bu sadece yaz dönemi oldu. Yazın 1 aylığına geldim. Yani 4 sene boyunca yazları bir aylığına, iki sene boyunca da master boyunca da hem yaz hem kış senede 3 ay diyebilirim toplamda (TBGN5).

senede 1 kere geldim. İlk gittiğim sene 2 kere geldim. Sonraki seneler hep yılda 1 kere geldim. İznim çünkü 2 ya da 3 haftaydı. Onları da toplu kullanmayı tercih ettim (TBGN6).

herhalde ortalama yılda 1 defa geliyodum yani senelik olarak 2-1 defa genelde. Bi de nerde olduğuma da bakıyodu. ABD'deyken çok sık gelemiyodum mesela ama yılda 1 defa o da herhalde, Avrupa'dayken bazen yılda 2 ye çıkıyordu (TBGN7).

Her sene yazın 1-2 haftaligina Türkiye'ye ailemi ziyarete geldim (TBGN8).

4.2.4 Yurtdışına çıkış amaçlarının tersine beyin göçüne etkisi etkisi

Katılımcıların hepsi yurtdışına eğitim amaçlı gitmişlerdir. Katılımcılardan TBGN3, TBGN6 ve TBGN8 en başından beri akıllarında geri dönme fikrinin olduğunu belirtmektedirler. Dustmann (2001) kişilerin başlangıçtaki dönme niyetlerinin dönme kararlarında etkili olduğunu belirtmektedir. Bu üç katılımcı haricindekiler de yurtdışına akıllarında orada yaşama fikriyle gitmemiş, hedef olarak eğitimlerini bitirmeyi koymuşlardır. Başlangıçtaki niyetleri geri dönme kararlarında etkili olmuştur.

Yıldız makineyi bitirdikten sonra da yüksek lisans için Amerika'ya gittim (TBGN1).

derslerin ardından master programı için tekrar Belçika'ya gittim.... 2005'in yazında evlendim sonra eşimle beraber tekrar Belçika'ya geçiş yaptım ve orda doktoramı bitirdim, yıl 2008 (TBGN2).

valla öyle bir düşüncem yoktu ya biraz akışına bırakmıştım yani. Ama master yapar geri dönerim diyodum yani. Özel sebeplerle geri dönerim diyodum (TBGN3).

yani açıkçası Japonya'ya giderken kafamda net bişey yoktu. Yani yurtdışında da pozisyon bulabilirim, yurtdışında da kalabilirim Avrupa'da Amerika'da gibi bir şey vardı aslında kafamda ama sonradan Türkiye'ye dönmeye karar verdim(TBGN4).

çünkü kpssya falan hazırlanmamıştım dediğim gibi çok önceden verilmiş bir karardı, öğretmenlik düşünmüyodum.....New York'ta bir okul. Özellikle de orayı istedim çünkü orası dil alanında çok güzel çalışmalar yapıyordu ve özellikle takip ettiğim çalışmak istediğim birkaç hoca vardı. O yüzden nokta atışı yapıp direkt oraya baş vurdum ve kabul aldım (TBGN5).

tamamen eğitim amaçlıydı. Ben aslında master yapıp dönmeyi planlıyordum. Masterdan sonra dönüp çalışırım diye düşünüyordum. Ama sonra araştırmayı çok sevdim ve doktora devam etmeye karar verdim. İyi bir okuldan da kabul alınca kaldım doktora içinde. Sonra Türkiye'de fırsat kolladım buraya dönmek için. Bilkent'te pozisyon bulunca da hemen döndüm zaten(TBGN6).

tamamen eğitim amaçlıydı (TBGN7).

Amerika'ya eğitimime devam etmek için gittim. Giderken aklımda olan düşünce doktora sonrası hemen Türkiye'ye donmektir. Oraya temelli olarak yerleşmek veya orada yaşamak gibi bir düşüncem yoktu en başlarda (TBGN8).

4.2.5 Yurtdışına çıkmada gördükleri desteğin tersine beyin göçüne etkisi

Katılımcıların hepsi yurtdışına gitme fikirlerinde destek görmüşler, özellikle ailelerinin desteğini almışlardır. Bazı katılımcıların ailelerinde daha önce yurtdışına gitmiş bireylerin olması, ailelerin bu konuya ılımlı hatta istekli yaklaşımlarına neden olmuştur (TBGN3, TBGN6). Katılımcılardan TBGN7 özellikle üniversitedeki hocalarından yurtdışında eğitim almasına yönelik telkin aldığını belirtmektedir. TBGN6 ve TBGN8 de zaten okul çevresinde bu durumun olağan olduğunu ve arkadaşlarının da bir çoğunun yurtdışında eğitim almak için başvuruda bulunduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak aile, üniversite hocaları ve arkadaş çevresi yurtdışına çıkmada etkili olmuştur. Burada alıntılanmayan TBGN 1 nolu katılımcı yurtdışı doğumlu olduğu ve anne babası da yurtdışında eğitim aldığı için herhangi bir engellemeyle karşılaşmamıştır. TBGN 4 nolu katılımcı da yurtdışına çıkmaya eşi ile birlikte karar vermişlerdir. Tersine beyin göçü grubundaki katılımcılar, beyin göçü grubundaki katılımcılara göre çevrelerinden daha fazla destek görmüşlerdir. Bunun bir nedeni, yurtdışına eğitim amaçlı gittikleri ve bunun geçici bir dönem olduğu düşüncesidir. Diğer bir neden de katılımcıların çoğunun akademik kariyeri hedefi bir şekilde yurtdışında eğitim alma ve yaşama gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu gereklilik de çevre için yurtdışında geçirilen süreyi tolare edilebilir kılmaktadır.

çok bişey demedi. Şöyle çok bişey demedi. Ben işte liseyi yatılı okudum, zaten ailemden uzaktım. Üniversiteyi yatılı okudum zaten ailemden uzaktaydım. Hani onlar için İstanbul'da olmam ya da orda olmam çok bişey fark etmedi yani. Dolayısıyla onlar da olayı kanıksadıkları, alıştıkları için çok büyük problem yapmadılar açıkçası.... (Mesela siz hayır ben karar verdim artık biz burada yaşıycaz, burada kalmaya karar verdik deseydiniz?)onu istemiyorlardı. Onu söylemediler ama istemiyorlardı (TBGN2).

yani tam tersine desteklediler. Yani aslında benim babam da yurtdışında yapmış yüksek lisansını, biraz da onun tetiklemesiyle gittim. Yani yoksa benim kafamda çok öyle yurt dışına gitmek yoktu. Yani Türkiye'de kalır bir işletme masterı falan yaparım diyodum. O dedi yurt dışına git bak iyi olur falan diye (TBGN3).

beni annem ve ailem çok destekledi. Yani özellikle annem ve ablam gerek babam olsun yani herkes destekledi ama annem olmasaydı herhalde o cesareti toplayıp yine de gidemezdim diyorum. Eğitimci oldukları için ufkunu genişletmek açısından seni destekleyip teşvik edebiliyordu benim ailem. Ve ben çok enteresandır yani gerçekten ailevi olarak çok zor bir dönemde yani ailevi bazda çok büyük ani acil sorunlar yaşadığımız bir dönemde ben Amerikadan kabul almıştım. Yani hani bir çok insana baksam öyle bir dönemde hani gider miydi ailesini bırakıp, gitmezdi. Ama bu zamanların gelip geçeceğini annem bana sürekli söyledi o

yüzden hani bu kalıcı bir sorun değil 1 sene içerisinde hallolucak. 1 sene sonra gitmezsen çok pişman olursun. Yani bu telkinlerle çok zor bir dönemde kimsenin gidemeyeceği bir dönemde ben yine de ailemi bırakıp gitmiştim. O yüzden ailem annem ablam özellikle çok destekçi oldu... Çok bu konularda fikri olmayan akrabalarım ya da arkadaşlarım bunu garipsediler ama eğitim için herhangi bir sınır ya da şey olmadığı görüşündeki insanlar ailem gibi bu konuda hiçbir şekilde garipsemediler ve beni desteklediler (TBGN5).

hep iyi tepkiler aldım. Ailemin herhangi bir olumsuz tepkisi olmadı, tam tersine desteklediler. Benim ablam ve abim de yurtdışında okudular. Ablam üniversiteyi Amerika'da okudu, 5 sene kaldı sonra döndü. Abim de yüksek lisansını Amerikada yaptı, 3 sene kalıp Türkiye'ye döndü. O yüzden alışıklardı ve gideceğimi de tahmin ediyorlardı. Önceden de konuşmaya başlamıştım hani ben düşünüyorum, başvurmayı diye. O yüzden hiçbir olumsuz tepki almadım. Arkadaşlarımdan da öyle bir tepki almadım. Sabancı Üniversitesi'ndeki son sınıftaki çoğu insan başvuruyodu zaten yurtdışına gitmek için. O yüzden genel olarak herkesin alışık olduğu bir durumdu herhalde benim çevremde (TBGN6).

ailem herhalde çok fazla karışmadı, ama buradaki hocalar ısrarla gitmem gerekiyo, şey yapmam için hani burada kendimi geliştirmem için diyorlardı. Ben biraz daha, ben o kadar hevesli değildim diye hatırlıyorum en azından. Aklımda öyle kalmış. Biraz onların zorlaması baskındı. Bir yerden sonra ben de heveslendim ama en başından beri babam da bana yurtdışına.....(TBGN7).

Amerika'ya gitme kararına ailem de arkadaşlarım da destek oldu. Ailem akademik bir kariyer açısından yurtdışına gitmemin yararlı olacağı görüşündeydi. Bilkent Elektrik-Elektronik'teki arkadaşlarımsa zaten benim gibi yurtdışında master/doktora için başvuru yapmışlardı, ve onların da pek çoğu Amerika veya Avrupa'ya gitti (TBGN8).

4.2.6 Yurtdışında yaşadıkları zorlukların, kültür şokunun tersine beyin göçüne etkisi

Katılımcılara yurt dışında yaşadıkları/ gördükleri en garip şey (kültür şoku) sorulduğunda verdikleri yanıtlarda insan ilişkileri/kişilik özellikleri önemli bir yere sahiptir. Katılımcılar yurtdışında insanların daha saygılı, kibar, dürüst ve öz güvenli olmalarından etkilendiklerini hatta şaşırdıklarını belirtmişlerdir. Bazı yerlerdeki dini ve kültürel tutuculuk ve çalışanların iş disiplinleri katılımcıları şaşırtan diğer özelliklerdir. Yardımlaşma ve paylaşımın az olması ise TBGN1 nolu katılımcının olumsuz olarak gördüğü bir özellik olmuştur.

yani okulda mesela şeyde yıldız'dayken herkes birbirine yardımcı olur, özellikle ödevlerde, sınavlarda beraber çalışır ama orda kesinlikle böyle bir şey yok. Ben insanlarla tanışmak için ödevlerimi düzgün yapardım hani olmayana bu şekilde yapıyo ödev falan diye gittiğimde niye şimdi bana yardım ediyorsun diye sorarlardı. Ondan sonra da iyiymiş, bazısı hani mesela 3'te 1'i

teşekkür edip alırdı ödevi, kendisi bakardı çalışırdı.ama hiç kimse kesinlikle ödevini zaten şey yapmıyo paylaşmıyo, göstermiyo da. Yani herkes kendi işini kendine saklıyor (TBGN1).

şey olarak dini olarak tutucular ve kültürel olarak da çok bağlılar. Yani kültürlerine de çok bağlılar. Şöyle söyleyebilirim yani mesela otobüste iki gencin falan beraber olması falan tepki çekiyordu. Ve lafla uyarı alıyordunuz yani. Ya da işte çevresini rahatsız eden biri olduğu zaman otobüsten indirme olayları falan..şoför alıyordu indiriyodu aşağıya. Yani kültür olarak birbirlerinin sınırlarını çok iyi biliyorlar, birbirlerinin sınırlarını geçmiyorlar, sınıra tecavüz eden bir olay olduğu zaman da uyarı alıyorsunuz yani toplumdan bi feedback geliyordu. Dolayısıyla tutucu olduğunu söyleyebilirim. Öyle herkes kendi başına buyruk yaşamıyordu. Bi oto kontrol mekanizması vardı toplumda (TBGN2).

Yani ben ordaki yaşantımdan çok memnundum. Yani birincisi şeyden çok memnundum ordaki insanlardan yani tabi ki işte daha medeni bir ortamdı. Daha saygılı daha kibar insanlar. Yani o konularda bir sıkıntı yaşamadım ben. Yani ordaki hayatımdan şikayetçi de değildim. Yani maddi anlamda zaten kazanıyodum.

En değişik insanların kibarlıkları. Yani işte ben çok yolda kaldım arabayla. kötü arabam vardı, benzin falan akıtıyordu. İşte yaşlı teyzesinden normal şeyine kadar yani işte hiç tanımadığım adamlar bile gelip duruyodu, yani işte bir işeye ihtiyacın var mı? Yardım edebilir miyiz falan filan. Neticede arabam kötü, benim tipim de öyle Amerikalı tipi yok ama yani ona rağmen yardımlarını esirgemediler hiçbir şekilde. Yani oranın insanı özellikle benim gittiğim Midwest bölgesinin insanı çok dost canlısıydı. Yani en çok değişiklik iyi anlamda o oldu.

Valla negatif yok diyebilirim ya (TBGN3).

Olumlu bir yönü olarak da nasıl diyim işte insanların çok saygılı olması böyle değişik gelmişti hani yani böyle metroya biniyorsanız, metroda kimseyle göz teması bile, hani kimse gözünü size dikip bakmıyodu. Hani göz teması genelde kurmuştunuz insanlarla. Hani herkes kendi halinde, etrafındakileri rahatsız etmemeye çalışarak yaşayan bir toplum. Böyle o tip şeyler ilginç gelmişti.

...çalışma saatleri sabah 8 akşam 12'ydi. Yani gece 12 tarzındaydı. Böyle ilk gittiğimde gözüm biraz korkmuştu yani ben burada yapabilir miyim bu kadar uzun saatler süre çalışabilir miyim diye ama yani ordaki insanların böyle motivasyonunu gördükçe, işte çalışma disiplinlerine biraz daha şey yapınca aslında yapılabileceğini aslında böyle çok da şey olmadığını görüyorsunuz. Yani tabi belki o kadar da biraz abartı ama insan en azından çalışma disiplini kazanmak için yani onun için bile gidilir öyle diyeyim (TBGN4).

Bazı şeylerin çok doğrudan söylenmesi garip olabilir. Yani işte biz böyle söylemek istediklerimizi ima yoluyla söyleriz ya, işte doğrudan söylememeyi tercih ederiz. Amerikalılar da bunları doğrudan söylüyorlardı. İşte olumsuz bi şey görüyorlarsa ya da olumlu bir şey de görüyorlarsa da her ikisinde de doğrudan dürüst bir şekilde söylüyorlardı. Hani hiçbir zaman bu insan ne demek istedi acaba neyi kasteddi diye bir düşünce hiç olmuyordu. Bu da iyi bir şey

bence. Diğeri dürüstlükleri. İnanılmaz dürüst bulmuştum Amerikalıları yani genel yaşantılarında. Kesinlikle yani yalana yer yoktu. Onların çoğu sistemi de yani oy sistemi de kesinlikle dürüstlük üzerine kurulu bir sistem. Ben mesela asla türkiye’de böyle bir sistemin işleyebileceğini düşünmüyorum. Sadece oy kullanma açısından demiyorum, mesela işte alışverişte, kredi kartı sistemleri vs. aslında çok fazla açık bir sistem ama kimse o aralıktan sızıp da dolandırıcılık, bişeyler yapmaya çalışmıyo (TBGN6).

Bana en degisik/garip gelen sey Amerikalıların (cogunun) cok yuksek sesle konusmalari, her konuya hakim görünmeleri (o konuda cok az bir sey bilseler de bunu cekinmeden soylemeleri), ve kendine guvenleriydi (TBGN8).

Katılımcılardan üç tanesi bulundukları yerde ön yargıya maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bir tanesi Amerika Birleşik Devletleri’nde, iki tanesi ise Avrupa ülkelerinde bulundukları süre içerisinde Türklere karşı ayrımcılıkla karşılaşmışlardır. Amerika’da Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili farklı bir kanıyla karşılaşılırken, Avrupa ülkelerinde, din ve Avrupa Birliği vatandaşlığı ayırıcı bir unsur olarak görülmektedir. Katılımcıların yaşadıkları bu deneyimler onların kendilerini oraya ait hissetmemelerini sağlamış ve dönme kararlarında etkili olmuş olabilir.

Ön yargı var kesinlikle. Bazılarında o ön yargı kırılabilir, bazılarında hiç kırılmıyor...(peki ön yargının sebebi hakkında bir fikriniz var mı? Hani yani ne bileyim terör saldırıları, Türkiye’den geldiğiniz için mi yoksa yurtdışından gelen herkese karşı öyle miydi?)

Onun getirdiği bir ön yargı var. Bi de söyledikleri bi şey ben adımı yazdığım zaman soruyorlardı niye Arap alfabesiyle yazmıyosun, niye Latin alfabesiyle yazıyorsun diye. Türkiye’yi tanımıyorlar yani sanki burada ki herkes Arapça konuşuyor. Kız arkadaşlarımın resimlerini gördükleri zaman “niye kadınların başlarında türban yok?” “niye siz fes takmıyorsunuz?” diye soruyorlar yani (TBGN1).

Var şüphesiz.şöyle şimdi orda aslında benim bir arkadaşım sosyoloji doktorası yapıyordu. Temel konusu da şeydi yabancılara karşı tutumlar üzerineydi. Onun yaptığı çalışmaları falan da takip ediyorduk yani o da bahsediyordu. Dolayısıyla onun söylediği şey şuydu. 4 büyük yabancı grup arasında Türkler vardı. En büyük yabancı grup Faslılar Belçika’daki, ikinci en büyük yabancı grup İtalyanlar, ondan sonra Türkler geliyo ve daha sonra Polonyalılar yanlış hatırlamıyorsam. Türkler 4 büyük yabancı grubun içerisinde. Fakat Belçikalılara yapılan anketler de yabancıyı tanımlamaları istendiğinde Türk’ü yabancı olarak tanımıyorlar fakat İtalyan’ı yabancı olarak görmüyorlar. Ya da mesela Hollanda’ya çok yakınlar, Hollanda’da yüksek vergilerden dolayı Belçika’da oturmayı tercih eden Hollandalılar var, Hollandalıları yabancı olarak tanımlamıyorlar. Yani bu bir (Avrupa vatandaşlığı) , din de bence ikinci faktör. Yani Hristiyan ve hristiyan harici gibi davranıyorlar.

Mesela ben orda Fransızlarla tanıştım, İtalyanlarla tanıştım. İlk intiba olarak İspanyola yakın bir intibamız olduğu için herkes önce İspanyol gibi davranıp, İspanyol gibi konuşuyor. Türk olduğunuzu söylediğiniz zaman işte yarım saat önce birlikte konuştuğunuz insanlar birden uzaklaşmaya başlıyo. Böyle bir ön yargı da çok açık gözüküyor zaten toplum tarafından. Orda yine yerel otoriteler de çok şey yapıyor. Yerel otoriteler de... Körüklüyorlar da demiyim de. Orda da bir ayırım söz konusu. Yani gidip bir Türk olarak işlemi yaptırmakla bir İtalyan olarak işlemi yaptırmak arasında fark var. Yani yöneticiler, yerel yöneticiler de bu farkı açıkça ortaya koyuyorlar (TBGN2).

bu şey baya can sıkıcıydı. Kendi ismimle oda bulamamış olmak.onun dışında yani bir de genel olarak şeyi fark ettim. Bu Avrupa bazı kesimlerde bizim gibi ülkelere yönelik böyle nasıl diyeyim yukardan bir bakış açısı var.onunla sürekli karşılaşmak biraz rahatsız edici. Siz az gelişmiş bir ülkesiniz, bizim yolumuzdan giderseniz doğru yolu bulacaksınız. Bir çok böyle ön yargı var orda burada karşınıza çıkan. O şey sinir bozuyo bazen (TBGN7).

Katılımcılardan dört tanesi gittikleri yerlerde yeme konusunda problem yaşamışlardır.İki katılımcı yemek konusunda domuz etinden dolayı sıkıntı yaşarken diğerleri damak tadlarına uymadıkları için yemeklerle ilgili problem yaşamışlardır. Bu kişilerin habitusları onların yeni ortama yemek konusunda alışmalarına engel olmuştur. Habituslarının geçirgen olmayışı adaptasyon sürecini yemek konusunda zorlamış, ve muhtemel geri dönüş kararında etkili olmuştur.

İlk başlarda yaşadım. Orda, yani Los Angeles'ta ağırlıklı olaraktan Meksika'nın yemekleri var. Türk mutfağından oldukça farklı. Yani Hem acıyı, ekşiyi, tatlıyı aynı anda bir yemeğe koyuyorlar. Ona bi süre alışamadım. Zaten bi çoğunu da yani yarısına zamanla alıştım, diğer yarısını da yemedim. Daha çok ilk gittiğimde yoktu ama zamanla Lübnanlıların ve Yunanlıların kebab restaronları açılmaya başladı, oralara gitmeye başladım. Onun dışında da şey Japon mutfağı, Kore mutfağı güzel. Onlardan başka Çin mutfağı. Oranın yemeklerine pek alışamadım ama Uzak Doğu ve Ortadoğu'nun yemeklerini oradayken yemeğe başlamıştım. (TBGN1).

Yemek konusunda tabi ki..şöyle yani kendiniz yaptığınız sürece sorun yok ama dışarıda bir yerde yemek yediğiniz zaman tabi ki sorun oluyo. Çünkü çok fazla domuz ürünü var menülerde.... (domuz eti) ben yemedim. Yani 8 yıl boyunca orda ben yemedim. Mümkün olduğunca sakındım, kaçınmaya çalıştım. Yani mesela bunlarda bir süre sonra sizin önünüze engel olarak geliyor. Birileriyle dışarı çıkıyorsunuz yabancı birileri onlar her şeyi yaparken siz seçici davranmaya başlıyorsunuz. Hemen sorgulamaya başlıyorlar bu sefer. Niye işte onu yapmıyosun da şunu yapıyosun? İşte alkol kullanıyorum ben. İşte onu yemiyosun bunu yapmıyosun nasıl bir ikilik gibi. Yani bu tür şeyler oluyo. Aslında bi süre sonra o da sizi ayıran bir unsur haline geliyor. Çünkü beraber onların gittiği ya da yaptığı şeyleri yapmamaya, yapamamaya başlıyorsunuz. Dolayısıyla onlar ayırıyo bi yerde. Dolayısıyla bu da önemli bir unsur (TBGN2).

oranın damak tadıyla bizim damak tadımız çok uymuyordu birbirine. Ondan dolayı bişey oldu ama kendimiz evde pişirdiğimiz zaman o konuda da çok bişey yaşamadık. Hani markette her türlü hani türkiye’de bulabildiğimiz her türlü işte sebze meyve her şey vardı. O yüzden hani genelde evde pişirmeyi tercih ettik (TBGN4).

Yemeklerin tadi farklıydı (tatlı/tuzlu bir arada) (TBGN8).

4.2.7 Arkadaş özelliklerinin tersine beyin göçüne etkisi

Katılımcılardan hiç biri gittikleri ülkelerin yerli nüfusuyla dostluk kurmamıştır. Edindikleri arkadaşlıklar tanışıklık ya da iş arkadaşlığı boyutunda kalmıştır. Katılımcıların arkadaş çevreleri ya Türklerden, ya da o ülkedeki diğer yabancılardan oluşmaktadır. Yerel nüfustan arkadaşları olmasına rağmen, bu arkadaşlık bir noktada kalmış, yakın arkadaşlık ya da dostluk boyutuna ulaşamamıştır. Özellikle kültürel yakınlık ve hayata bakışları arkadaş çevresi oluşturmakta etkili olmuştur. Evli olarak Japonya’ya giden (TBGN 4) katılımcı ise arkadaş çevresini iş arkadaşlarıyla sınırlı tutmuş, muhtemelen eşinin varlığından dolayı yalnızlık hissetmediği için arkadaş çevresini genişletme ihtiyacı duymamıştır.

(kolay arkadaş edinme?) Kesinlikle hayır. (Türk nüfusu) çok az. LA’de çok az....üniversitedendi zaten. İki tane Türk arkadaş vardı. Birisi daha sonra Avrupa’ya geçti, Amerika’ya dayanamadı. Diğeriyse bir Meksikalı’yla evlendi, ondan sonra ev aldılar orda (TBGN1).

daha çok Türklerle..tabi bu daha çok şeyle ilgili, Türklerle kültürel uyumdan dolayı daha çok görüşüyorsunuz. Çünkü işte konuşulan konular ayrılıyor. Hani Türkler hep hemen hemen, güzel, hepsi demiyim de 15-20 kişilik bir türk grubumuz vardı. Bunların hemen hemen yarısı orda bi şekilde akademik nedenlerle olanlardı. Orda master, doktora yapanlardı. Kalan yarısı da üniversiteden sonra oraya gelmiş, yaşamışlar yani orda doğma büyüme pek fazla arkadaşımız olmuyodu. Yani onlarla da Türkler fazla..yani onlarla da fazla anlaşılamıyorsunuz. Ama türkiye’de belli bir olgunluğa gelmiş, Türkiye’de yetişmiş, yani buranın kültürünü almış insanlarla daha fazla paylaşabiliyorsunuz. Yani Türk olması yetmiyo sadece.

eğitim, bakış açısı, oturup konuşabilme, tartışabilme. Bi de işte konuştuğunuz konular da belli konular, belli başlı konular. Onları yabancılarla yapmanız çok mümkün değil. Yabancılar çünkü kendi aralarında oturduklarında ya işten konuşuyorlar ya da işte Avrupa genelindeki politikalardan bahsediyorlar. Politikaları takip ediyorsunuz ama bi noktaya kadar takip ediyorsunuz, çok da fazla işin içinde olduğunuz şeyler değil. Dolayısıyla yabancılarla bir buluşuyorsak, Türklerle 10 buluşuyoduk. Öyle diyebilirim yani (TBGN2).

Yani manevi anlamda genelde arkadaşlarım Türklerdi ama yabancı arkadaşlarım da vardı. Bazılarıyla işte çok samimi oldum , gittik geldik bilmem ne. Yani o konuda sıkıntı yaşamadım.

yani evet evet sosyal hayatta arkadaşlarım oldu ama bir tek hani orda evlenip kalmak biraz zordu. Yani hani ne bileyim Amerikalı kızla evlenmezdim herhalde. Yani neticede iş dönüp dolaşıyo kendi konuştuğun dil, kendi kültürüne dönüyo (TBGN3).

ilk planda birden arkadaş edinmek falan tabi ki çok mümkün olmadı. Hani genelde kendi laboratuvar da çalıştığım, hani iş çevresinden edindiğimiz arkadaşlarımız falan vardı. İşte orda konsolosluk aracılığıyla bazı Türklerle tanıştık falan. Yani o şekilde bir sosyal çevre oluşturduk kendimize....daha çok yabancıydı. Yani Türk birkaç tane arkadaşımız vardı işte dediğim gibi konsolosluktan tanıştığımız birkaç kişi vardı ama öyle çok sık görüştüğümüz Türk arkadaşımız yoktu (TBGN4).

7 sene boyunca samimi olduğum ve gerçekten dost olabildiğim arkadaşlarımın %90 ı Akdeniz ülkelerinden insanlardı ve bunların çoğunluğu Yunanistan'dan gelen arkadaşlardı İtalyan ve İspanyoldu ama çoğu Yunanistandandı....kültürel yakınlık kesinlikle etkili diye düşünüyorum. Şimdi geriye dönüp baktığım zaman kaç tane gerçekten dost diyebileceğim Amerikalı, amerikada doğmuş büyümüş o fikirde insan var diye sorarsan sana en fazla 5 tane diyebilirim. Yani o sürede gerçekten samimiyet kurduğum Amerikalı arkadaşımın sayısı en fazla 5 tir ama dönüp baktığım zaman zamanımı kiminle geçiriyordum ve kimin yanında gerçekten rahattım ve kiminle daha çok ortak noktamız vardı dersem hani coğrafi olarak bize daha yakın olan insanlar diyebilirim hani Amerikalı insanlarla iletişim kurmak çok kolay olmuyo çünkü kültürel olarak çok farklısınız. Çünkü Amerika bireysel bazda rekabete çok önem veren bir ülke ama Türkiye daha çok hani tam şeyini bulamadım ama çok topluluk harmonisine inanan bir kültür ama Amerika çok bireysel bir kültür. O yüzden çok farklı çıkarlar olabilir. O noktada hayata aynı perspektiften bakamıyosun.

Türk arkadaşlarım vardı. Türk arkadaşlarım çoktu ama Türk arkadaşlarımın çoğunluğuyla hayata aynı perspektiften bakmadığımız için çok bir yakınlık kuramadık açıkçası (TBGN5).

ilk gittiğim sene şey bir gruba, daha doğrusu okulun yabancı öğrencilerle iletişimde olduğu bir klup gibi bir şey vardı. Her hafta yabancı öğrencilerin bir araya gelip, öğle yemeği yediği bir etkinlik yapılyodu. Ya da işte şey gezmek için. Ordan çok arkadaş edinmiştim. Haftasonu falan onlarla ya işte sinemaya gidiyoduk, ya da bir yerlere gidiyorduk, derslere beraber çalışıyoduk. O yüzden böyle çok yalnızlık çekmedim. Bir anda çok fazla yabancı arkadaşım olmuştu gerçi. Ya insanın biraz da nereye gittiğine bağlı. Farklı bölgeleri Amerika'nın daha conservative olabilir. Yabancılar daha az alışkın olabilirler. O tip yerlerde zorlanır insanlar ama benim gittiğim yer çok yabancıların olduğu bir yer olduğu için kendim çok fazla insan tanıdım.

İlk gittiğim sene Seattle'da çok fazla Türk yoktu. Sadece bir karı kocayı tanıyordum Türk. Onlarla da gelmeden önce irtibata geçmişim. Sağolsunlar bana çok yardımcı olmuşlardı ilk gittiğim zamanlarda, ev eşyası falan almada. Onları arasıra görüyordum ama onlar evli oldukları için böyle her dakika gördüğüm insanlar değillerdi. Kendilerine ait bir aile yaşantıları vardı. İşte haftasonları farklı etkinliklere katılıyorlardı. Ben kendi arkadaşlarımlaydım ama hani öyle birinin olduğunu bilmek güzeldi. İkinci senemde bir Türk arkadaşım benim araştırma grubumda yani

benim dahil olduğum araştırma grubunda yüksek lisansa başladı. Onunla da bazen haftasonları görüşüyoduk ama daha çok grup halinde görüşüyorduk yine yabancılarla. Daha sonra asıl Berkeley’de çok fazla Türk arkadaşım oldu. Orda da çok Türkler vardı, doktora gittiğim yerde. Orda ilk sene yabancı öğrenci yurdunda kalıyordum. Ve Türklerde vardı o yurttta. Genelde işte akşam yemeklerini hep beraber yurdun kantininde yedik. Sadece Türkler olarak yediğimiz de olurdu. Zaman zaman karışık da olurdu ama yine de haftasonları vesaire daha çok yabancı arkadaşlarımla geçiriyordum. Sonra 3. Ve 4. Sınıfta nedense birden çok fazla Türk arkadaşım oldu ve beraber mutlaka her haftasonu bir şeyler yapıyorduk. Benim ilk gittiğim zamanlarda daha çok yabancı arkadaşım vardı sosyal ortamlarda daha sonra farklı Türklerle tanıştım ve onlar da çok eğlenceli olduğundan türk arkadaşlarım da oldu sonradan. Ama yani sadece Türkler ya da sadece yabancılar olmadı hiçbir zaman, hep karışık. Bilmiyorum özlem sebebiyle de onlara (Türk arkadaşlara)daha çok bağlanmış olabilirim tabi (TBGN6).

ya zaten genel de hani benim en azından arkadaş çevrem büyük ölçüde şeydi, çalışma arkadaşlarımdı. Hani onun dışında da bir miktar arkadaş çevrem oldu ama büyük ölçüde çalışma arkadaşlarımdı. (TBGN7).

Amerika'dayken genelde calisma saatleri icinde laboratuvaridan (her milletten) arkadaslarla, aksamleri ve hafta sonlari ise genelde Türk arkadaşlarımla zaman gecirdim. Tek tek cok yakin dostluklar kurdugum Amerikalı veya baska milletlerden arkadaşlarım vardı; ama grup olarak yakınlığı Turk arkadas cevremle yasadim. Bu acidan, Turk arkadas sayım daha fazlaydi diyebilirim. (TBGN8).

4.2.8 Dönme kararlarına etki eden unsurlar

Katılımcıların dönme kararlarını; aile özlemi, yurtdışında akademik hayatta ilerlemenin zorluğu, kariyer kısıtlılığı ve kendi ülkelerine katkı yapmak istemeleri olarak gruplandırabiliriz.

Katılımcılardan dört tanesi yurtdışına akıllarında dönme fikriyle gitmişlerdir. Kişilerin zihinlerindeki dönme kararı o ülkeye özgü kültürel sermaye birikimini etkiler ve daha az birikim yapmalarına neden olur. Ayrıca habitusları geçirgen olmayan kişiler bulundukları ortama ve ortamın özelliklerine daha zor ayak uydurmaktadırlar. Böylece dönüş kararı için zemin ve ortam hazırlanır. Katılımcılardan TBGN1 ve TBGN3 yurtdışında yaşamaya sıcak bakmalarına rağmen, iş hayatındaki yabancılar için zorluklar, sosyal çevrenin az oluşu, sosyal sermayelerini oluşturamamaları, aile özlemi, Türkiye’de akademik yükselmenin daha kolay olması ve Türkiye’de bilimsel araştırma bütçelerindeki iyileştirme dönüş kararlarında etkili olmuştur. Katılımcılardan sadece bir tanesi (TBGN5) dönmeyi hiç düşünmemiş ancak Türkiye’deki üniversitenin özelliklerinden ve imkanlarından etkilenip dönme kararı almıştır. Bazı katılımcılar

Türkiye’de aldıkları eğitimi dönerlerse yararlı bir şekilde geri ödeyeceklerini düşünmüşler, ülkelerine duydukları vefa borcu nedeniyle geri dönmüşlerdir.

bi süre evet yerleşmeyi düşündüm ama yine de bi süre ilk gittiğimde Türkiye’yi çok özliyordum. Sonra yavaş yavaş alışma süreci oldu. Daha sonra fark ettim ki orda ne kadar dil bilsem de bi sürü duvarlara vurmaya, sınırlara gelmeye başladım. Bi defa hem Amerikalı hem Türk, yani tam Amerikalı olmadığımndan dolayı orda bazı firmalarda yükselmem oldukça sınırlıydı. Yani bi çevrem yoktu, bi aileden gelen çevre veya zaten arkadaşlık olmadığından kendi çevremi oluşturamıyordum. Öyle bi sınır vardı. Sonra sosyallik sınırlı olduğundan dolayı insan biraz hayatın amacını kaçırmaya başlıyo (TBGN1).

şimdi eşimin olayı biraz daha farklı şöyle eşim birazcık daha ailesine yakın. Dolayısıyla onun için mesela ailenin yanında olmak falan daha önemliydi ilk başta giderken. Dolayısıyla giderken ilk başta gittiğimizde, eşim mutlaka dönücez fikrine sahipti. Ben de ya birazcık daha kalırız belki bi 10-15 yıl falan sonra döneriz diye düşünüyordum. Fakat döndüğümüz aşamada kararımız yani fikrimiz zıttı. Ben, dönelim teklifini ben getirdim, o ya birazcık daha kalsak olmaz mı dedi yani kaldığımız süre içerisinde. Bunun da en büyük sebebi iş hayatında ona verilen rollerin ve sorumlulukların daha ağır daha yüksek olması. Belli bir grubun sorumluluğunu üstlenmişti o gelmeden önce bir, bir ikincisi buradaki iş hayatının bilinmezlikleri. Buraya geldiği zaman nasıl bir ortamla karşılaşacağı ya da tam olarak yapmak istediklerini yapma fırsatı olup olamayacağını bilmiyordu. O yüzden buraya karşı daha fazla ön yargılıydı, diye söyleyebilirim. Ama başında daha uzun kalabiliriz diye ben söyleydim ama dönme kararını ben yaptım.

Ama şöyle bir şey var, mesela eşim akademisyen olmak istiyordu ve Belçika’da mesela Belçikalı olmayan akademisyen yok. Bu bir engel yani ilerde. Başta diyolar ki ya sen akademisyen olamazsın bir yabancı olarak.....vatandaşlık olsa dahi. Yani şey gibi bi Amerika gibi Kanada gibi değil. Yani orda herkes doğumdan Belçikalı akademisyen grubunun. Yani orda en fazla doktoralı bir araştırmacı oluyorsunuz ama onun üzerine geçmeniz çok da kolay değil. Bu da aslında kültürel tutuculuktan geliyor. Her okulun kendi ekolü var ve kendi ekolünden birilerini alıyo. Onun dışındakileri kesinlikle almıyo. Ve çoğu da o üniversiteden mesela Amerika’da şey vardır, bitirdiğiniz, doktrasını yaptığınız üniversitede akademisyen olamazsınız. Belçika’da öyle değil. Bitirdiğiniz okuldan sizi pozisyona atıyorlar. Dışarıdan birini almak hoş karşılanmıyo tam tersine.

Dolayısıyla biz çocuğumuzu Türkiye’de yetiştirmek istedik hep. Dolayısıyla çocuğumuz olduktan sonrada işte zaten burada kalalım niyetinden çok dönelim diye planımızı böyle yaptık başından beri (TBGN2).

yani dediğim gibi hatta mutluydum. Yani dönmesem de orda yaşırdım. Fakat kalmak için insanın biraz da ailesinin falan olması lazım orda. Yani ne bileyim evlensem falan, çoluk çocuğum orda olsa kalırdım falan da yalnız başına zor tabi Amerika. Biraz da o nedenlerle de döndüm buraya.

hükümet olarak benim son Türkiye’de gözlemlediğim mesela ARGE olarak araştırma bütçelerinde falan Türkiye’de destek almak mesela daha kolay Amerika’ya göre. Aslında dönmemedeki sebeplerden biri de oydu yani. Biz de işte TÜBİTAK falan iyi araştırma bütçeleri veriyö, daha az rekabet falan. Amerika’da devletten para almak zorlaştı. Yani işte yeni yardımcı doçent olan arkadaşlarım var zorlanıyorlar hani araştırma bütçesi almakta. Türkiye’de o işler biraz daha iyi.

kariyerin daha kolay olması, yani yükselme falan. Daha rahat çalışma ortamı. Yani orda şimdi kalsam ...sene Assistant professor dan associate professor a geçen bir tenure sistemi var bilmiyorum belki biliyorsunuzdur, çok zorlu bir süreç. İşte bu süre boyunca araştırma bursu almanız lazım, öğrenci mezun etmeniz lazım, makale bir yandan, ilgili dersler vermek lazım. Burada da öyle gerçi bizim ODTÜ’nün kriterleri de öyle kolay değil ama en azından daha rahat bir çalışma ortamı var burada. Yani aileme yakın, kız arkadaşım yakın falan. Yani onlarla aradaki fark kapatılabilio. Yani işte bir diğer sebep de....aslında başka da bir sebep yok işte. Yani şöyle düşünmedim ama maddi sebepler hiçbir zaman önceliğim olmadı. Yani tabi Amerika’da daha iyi bir maddi hayat olurdu benim için. Mesela yani orda özel sektöre başvurabilirdim. Hiç baş vurmam. Özel sektörde çok iyi paralar alabilirdim yani. Türkiye’de de devlet üniversitesindeyim, hani biliyorsunuzdur yani verilen paraları. Yani maddiyat hiç önceliğim olmadı onu söyleyebilirim (TBGN3).

birincisi şey oldu, eşim Türkiye’den bir iş teklifi aldı. O biraz etkin oldu aslında. İleri de o o şekilde şey yapınca, ben de tabi ki Türkiye’yi daha ciddi şekilde araştırmaya başladım sonra ben de buldum burada kendime göre bir şey pozisyon. Ondan sonra dönmeye karar verdik(TBGN4).

Ben Amerikada son dönemimde doktoradayken işlere baş vuruyodum, akademiye Amerika’da. Yani bütün ülkede açılan onlarca pozisyon vardı. Ben başvuruyodum ama Amerika’da uluslararası öğrenci olarak bir revize statundan dolayı bir üniversitede yardımcı doçent olmak, doçent olarak kalabilmek doktora dan sonra yani dünyanın beklide en zor şeylerinden biri. Yani hem uluslararası öğrencisin, hem anadilde konuşmuyosun, seni buraya getirmeleri için vize gibi bir çok bürokratik süreçler var. Onun için hani genellikle akademide olanlar ve özellikle benim alanımdakiler amerikanın kendi vatandaşıydı.. Ama dediğim gibi Boğaziçi Ün. Olmasaydı dönmeydim. Burada sana bir çok faktör sıralayabilirim, beni tetikleyen, teşvikleyen buraya gelmeye. Çünkü benim kafamda hiç dönmek yoktu. Ama burada gördüğüm ortam Amerikada 7 senedir alışık olduğum ortamdan hiçbir şekilde farklı değildi. İstedğin dersleri verebilmek olsun, ders yükünün hafif olup üniversitenin araştırmasının çok fazla olmuş olması olsun ki ben kendimi öğretmenden çok bir araştırmacı olarak görüyorum. O yüzden hani buranın aktif araştırma kompleksi beni çok tatmin ediyö. Yüksek lisans, lisansda tamamen alanımda dersler açabilmem, bu konuda çok özgür olma, istediğin araştırmayı yapma konusunda özgür olma, üniversitenin sana sağladığı ödenekler konusunda cömert olması, çalışma arkadaşlarımın hiçbirinin arasında çıkar çatışması olmaması, herkesin çok katılımcı ve iş birlikçi bir ortamda çalışıyo olması ve her kesin genç ve dinamik bir kadro olması beni çok şey yapmıştı, mutlu etmişti. O yüzden bunlar belli başlı sebeplerdi diyebilirim. Ayrıca ben özellikle çift dil alanında

çalıştığım için bu alanda çok araştırmacıya ihtiyaç vardı. Sonuçta Türkiye'nin bir gerçeği de Kürt kökeninden gelen çocukların eğitim sorunları. Yani aynı dilde kendi anadillerinde eğitim görememeleri. Bu yüzden Türkiye'de çok büyük bir araştırma potansiyeli var ama eğitim görmüş çok az insan var hani araştırma bazında çok üretken olabileceğimi düşündüm bu konular üzerine çalışırsam. Bu da etkili oldu diyebilirim (TBGN5).

burası sonuçta benim ülkem ve bir eğitim aldıysam ve bir şeyler yapmak istiyorsam bu eğitimle bunu ülkeme yapmalıyım diye düşündüm. Orda sonuçta neye ne kadar emek versem de maaş alsam da maaş sonuçta tek kazanım olmamalı. Yaptığınız hizmetin de kimlere gittiğini düşünmelisiniz bence. O sebeple de kendi ülkeme faydalı olmak istedim hep. Onun dışında burada ailem var Türkiye'de. Orda kalmayı bu sebeple de hiç düşünmedim. Ailem ilerde yaşlanırsa üzüleceğimi düşündüm onlardan uzak olduğum zamanlarda ya da bir şey olduğu zaman yanlarında olamam diye düşündüm (TBGN6).

yani başından beri Türkiye'ye dönmeyi planlıyordum (...) Ordaki mantığımda şuydu hani benim yaptığım işi yapabilecek bir sürü başka insan var Almanya'da ya da ABD'de ama Türkiye de tam benim alanında çalışan, tam benim yaptığım işi yapacak, açıkçası kimse yok. O kadar birikimimiz yok daha dolayısıyla burada daha faydalı olabilirim diye mantık yürütüyordum yani.

yani açıkçası nasıl diyim, eşim zaten benimle beraberdi, büyük ölçüde yani nasıl diyim burada bir hayat kurmak şeydi, kaygıydı. Annemin yanında olmak da kısmen ama yani asıl şey sanırım asıl kaygı ben mesleki olarak ne yapıcım nasıl bir ... topluma nasıl bir katkıda bulunucam, nerde olursam daha anlamlı olur (TBGN7).

Türkiye'ye geri dönme nedenlerim kısaca şu şekilde: Yurtdışında yeterince yaşadığımı (11 yıl), ve artık Türkiye'ye dönme zamanımın geldiğini düşündüm. Aileme (anne/baba, kardeş, yegenler, vs.) yakın bir yerde yaşamak istedim. Yurt dışında edindiğim tecrübelerle Türkiye'deki akademik ortama katkıda bulunabileceğime inandım. Bir de, doktora ilk gidişimden itibaren hep "sonrasında donerim" diye düşünüyordum. ...Ben de tüm faktörleri göz önüne alınca (iş, aile, arkadaşlar, vs.), kimi konularda yurt dışında yaşam daha cazip olsa da, Türkiye'de daha mutlu olacağıma inandım (TBGN8).

4.2.9 Türkiye'deki yaşamları

Katılımcıların hepsi Türkiye'de bulunmaktan, bulundukları akademik ortam ve iş çevresinden memnundur. Yurtdışındaki sistemlerde özledikleri bazı özellikler olmasına rağmen, döndüklerine pişman olacakları bir durumla karşılaşmamışlar. Özellikle akademik kariyerlerine devam eden katılımcıların bulundukları üniversitelerin Amerikan tarzı eğitim vermeleri ve oradaki çalışma arkadaşlarının da birçoğunun yurtdışı özellikle Amerika'dan yüksek lisans veya doktora derecesine sahip olmaları Türkiye'de iş hayatında mutlu olmalarına yardımcı olmuştur. Araştırmaları için gerekli

olan sarf malzemelerine yurtdışına göre daha geç ulaşabilmeleri, çalışma saatlerinin esnek olmaması ve plansızlık ise onları mutsuz eden konulardır.

şey açısından daha güzel, daha az stresli bir ortam. Orda özellikle benim kaldığım zamanlarda ekonomik krizin olduğu zamanlardı. Firmalar çalışanlarının ya yarısını ya da 3'te 1'ini işten çıkartıyorlardı. Her gün bir sonraki gün bu grupta ben mi olucam endişesiyle yaşıyordum burada o yok (TBGN1).

mutluyum. Yani onu açıkça söylüyim. Orayı özlemiyorum.

her konuda değil çünkü tabi ki her iki tarafında artısı var eksisi var. Burada en büyük problem plansızlık. Orda tabi ki çok planlı bir hayatınız var. Orda Ocak'ta yılbaşında ajanda dağıtıldıysa atıyorum hangi gün tatil olacak, hangi günü birleştiriyorlar, işte ne zaman ne olacak, kaç gün izin kullanacaksın, ne yapacaksın bunların hepsi belli. Ve kimse şey diyemiyor yani ben iki hafta izine çıkıcam dediğinde çıkamazsın bişey yapman gerekiyo diye. Herkes planını ona göre yapıyo. Yeterki işte siz zamanında izne çıkacağınızı söyleyin. Sonra orda esnek çalışma saatleri var. Mesela ben sabah erken kalkıyorum, 7-7:30 gibi işte oluyordum 4'te de çıkıyordum. Burada mesela bunları yapamamak problem. Ben 38 saat çalışıyordum orada burada öyle bir şansım yok. Burada çalışma saatleri ve şeyleri daha uzun. Bu tarz farklılıklar var. Orda amirler uzaklık burada da çok farklı değil. Burada da çok yakınız orda da çok yakındık. Orda hiçbir zaman bi mesafe görmedim amirimle aramda. Yani onun dışında yaptığım işin kalitesi, uğraştığım şeyler orda da beni mutlu ediyordu, burada da ediyor. Yani orayla bu açıdan bir farklılık görmüyorum. Burada çok daha farklı, daha fazla yeni olan çok daha geniş spektrumda çalışıyorum. Orda çok daha dardı. Daha detaya odaklı çalışıyordum. Ama ikisi de kalite olarak aynı diyebilirim. Ondan yana bir problem yok. Buranın artıları işte daha fazla arkadaş ediniyorsunuz, sosyal hayatınız daha zengin olabiliyor. O bir artısı bi de belki de şikayet etmememin en büyük neden küçük bir şehirde olmamdır (TBGN2).

ya şu an her şey yolunda evet bir sıkıntı yok(TBGN3).

yani bazı açılardan özlüyorum. Yani şey olarak ne bileyim şimdi mesela ben kendi laboratuvarımı falan kurmaya çalışıyorum. Yani bir çok açıdan Japonya'daki ortam benim için çok daha şeydi, rahattı. İşte ne bileyim en basitinden bir kimyasal istediğiniz zaman şirketten işte 2-3 gün içinde teslim ediliyordu. Veya işte hani bir laboratuvarda kullanacağınız her türlü alet edevata, kimyasala her şeye ulaşım daha kolaydı. O tip konularda Japonya'yı özlüyorum açıkçası (TBGN4).

İstediğin dersleri verebilmek olsun, ders yükünün hafif olup üniversitenin araştırmasının çok fazla olmuş olması olsun ki ben kendimi öğretmenden çok bir araştırmacı olarak görüyorum. O yüzden hani buranın aktif araştırma kompleksi beni çok tatmin ediyö. Yüksek lisans, lisansta tamamen alanımda dersler açabilmem, bu konuda çok özgür olma, istediğin araştırmayı yapma konusunda özgür olma, üniversitenin sana sağladığı ödenekler konusunda cömert olması,

çalışma arkadaşlarımın hiçbirinin arasında çıkar çatışması olmaması, herkesin çok katılımcı ve iş birlikçi bir ortamda çalışıyo olması ve her kesin genç ve dinamik bir kadro olması beni çok şey yapmıştı, mutlu etmişti (TBGN5).

aslında Bilkent çok Amerikan tarzı bir yer ordan çok bi eksiği yok. Bazı özlediğim şeyler oluyo. Mesela bazı şeylerin çok daha çabuk olması gibi örneğin bir makine alıcaz, ya da bir sarf malzemesi alıcaz, bunlar çok daha çabuk gerçekleşio çünkü bir çoğu Amerika'da satılıyo zaten. Ama biz Türkiye'den sipariş verdiğimizde yurtdışından gelmesi gerekiyo ve bekliyoruz. Bu tip şeyleri mesela özlüyorum. Eskiden işte ne güzel ordayken çabucak alıyoduk vs. gibi. Ama onun dışında burada çalışma arkadaşlarımın çoğu zaten Amerika'dan mezun. O yüzden aynı sistemi burada devam ettiriyoruz. Bürokrasi Bilkent içinde minimal, herkes işini profesyonelce yapıyo. O yüzden büyük ihtimalle Bilkent'in olması sebebiyle çok da özlem duymuyorum çalışma ortamı açısından. Ama başka bir yerde olsaydım aynı şeyi der miydim onu da hiç bilmiyorum (TBGN6).

yani şöyle bir zorluk var cevaplarken çünkü sadece çalışma ortamı değil aynı zamanda ortamdaki pozisyonumda değişti. Yani yurt dışında sonuçta şey grup lideri olarak çalışmıyodum, hoca olarak çalışmıyodum. Postdoc tum. (.....). ama genel olarak mutluyum diyebilirim. İşler çok hızlı değil belki ama yürüyor az çok. Yani şey biraz sıkıntı bizim için şu anda. TÜBİTAK bursu bittikten sonra eğer TÜBİTAK projesi almaya devam edemezsek o zaman öğrencileri desteklemek biraz... TÜBİTAK projeleriyle bile öğrencileri desteklemek o kadar kolay olmayabiliyor. O biraz zor olacak ama onu da hallederiz (TBGN7).

Dönüşümden bu yana gecen bir yıllık surec sonunda Bilkent'teki akademik ortamdan oldukça memnunum. Arastırma, eğitim, ve üniversite içi ilişkilerdeki profesyonellik bakımından beni tatmin edecek bir otam buldugumu dusunuyorum(TBGN8).

Katılımcıların yurtdışı deneyimleri onları kişisel ve kariyer anlamında etkilemiştir. Katılımcılar yurtdışı eğitimleri sayesinde Türkiye'de edinemeyecekleri bilgi seviyesine ve imkânlarla sahip olmuşlardır. Ayrıca yurtdışında edindikleri deneyim ve aldıkları eğitim Türkiye'de bulundukları pozisyonlara gelmelerine olanak tanımıştır. Kariyer ve akademik ilerlemenin yanı sıra yurtdışında bulunmak bakış açılarını genişletmiş, farklı düşünce, inanç ve kültürlere daha toleranslı olmalarını sağlamıştır. Ayrıca yurtdışında sosyal sermayelerini genişletmişlerdir böylece iş hayatında imkânları artmıştır. TBGN6 nolu katılımcı yurtdışında bulunması sayesinde sosyal sermayesini genişlettiğini ve bundan da şu anda faydalandığını söylemektedir.

benden eksiltiği şeyleri düşünürsem daha endişeli bir insan olmamı sağladı yani bir şey olayda daha fazla kötü tarafını görmeme neden oldu. Ama bu da aynı zamanda kötü bişey olduğu zaman ona karşı daha da hazırlıklı olmamı sağlıyo. Aynı zamanda çalışma ortamında olayları yani daha rahat takip etmemi, daha rahat üstünde olmamı sağlıyo çünkü orda acayip bir rekabet vardı

çalışanlar arasında firmada kalabilmek için.çünkü en çok çalışan şeyde kalıyordu. En son çalıştığım firmada departmanda 4 tane üretim mühendisi vardı. Bunlardan böyle 3 tanesi böyle 2 hafta aralıklarla işten çıkarılmıştı. En son ben kalmıştım. Dolayısıyla bu şeyi işe de getirmiş oluyorum, çalışma temposunu. Öyle bir artışı oldu. Bi de ben orada çalışmaya başladığım zaman yeni mühendislik yapıyordum. Orda 20 yıldır çalışan mühendisler de vardı. Hiç karşılaşmadığım sorunları nasıl çözeceğim konusunda da baya yardımcı oldular....işte deneyim olmadan bir sorunu nasıl çözebilirim işte onu gördüm (TBGN1).

iş hayatıma çok büyük etkisi var. Bugün burada bu pozisyonda olmamın en büyük nedeni yurt dışı tecrubem. O da şu sebepten dolayı burada yapılmayan bir işi yaptım orda. Sonra ordaki bilgim buraya geldiğim zaman temeli de oldu. Burada yapılan bir iş olsaydı belki aynı şekilde düşünmezdim. Özel hayatıma etkisi var. Bakış açım çok farklı şimdi. Yani insanlar kendi kabuklarında olduğu sürece bence çok farklı düşünüyorlar, çok farklı bakıyorlar. Ama dışarıdan bi gözle yurt dışından baktığınız zaman ya da yurt dışında insanların bazı şeyleri ele alış tarzına baktığınız zaman çok daha farklı düşünmeye başlıyorsunuz (TBGN2).

Bakış açım değişti. Yani dünyaya karşı, inanca karşı. Yani ne bileyim orası insana bir özgür düşünce bir değişik bir hayat felsefesi katıyo. Yani kesinlikle olmazdım şimdi bulunduğum yerde. O yüzden katkısı en büyük manevi anlamda oldu. Yani tabi maddi anlamda da bir doktora yaptım, ne bileyim paralar kazandım ama manevi anlamda ufkum açıldı diyebilirim (TBGN3).

Ya kesinlikle zenginleştirdi. Türkiye’de sürekli yaşadığınız zaman hani kafanızda işte yabancı işte Türk gibi böyle ayrımlar oluyo ama yurt dışında hani daha uzun süre yaşadığınız zaman yani hani aslında çok da farklı olmadığınızı, herkesin sonuçta insan olduğunu ...falan gibi felsefik çıkarımlar yapıyorsunuz. Yani şey hani biraz insanın duvarlarını yıkıyo bu tip, böyle bir deneyim hani yurt dışında biraz yaşama şeyi. Yani şey bence kesinlikle zenginleştiriyö insanı, yaşantısını, bakış açısını.Kariyer anlamında da tabi ki kesinlikle. Hani özellikle akademik kariyer düşünen birisi için kesinlikle yurtdışı deneyimi olmazsa olmaz bir şey. O açıdan kesinlikle çok katkısı olduğunu düşünüyorum. Hem benim mesela yeni laboratuar teknikleri yeni alanda bişr deneyim kazanmam için bir faydası oldu. Ama mesela yeni bir alanda çalışmasaydım, kendi eski alanımda bile çalışsaydım o konuda bile yine de farklı bir çalışma ortamını görmek işte farklı insanlarla çalışmak kesinlikle insana bişeyler katıyo (TBGN4).

Hayatımı gayet olumlu yönde etkiledi diyebilirim. Kişisel gelişim bazında bana çok şey sağladı. Akademik gelişim bazında hiç tahmin etmeyeceğim boyutlarda bilgiler kazandırdı. (...)
Akademik gelişim konusunda çok şanslıydım. Çok iyi insanlarla tamamen istediğim konularda çalışma fırsatında bulundum. O yüzden hani akademik açıdan beni mutlu ettiği için sosyal açıdan da ve kişisel gelişim açısından da şeydim, hayata daha güçlü, daha mutlu ve daha kendine güvenli bir bakış açısı kazandım diyebilirim. Amerika’ya gitmeseydim bir çok şeyin çok daha farklı olacağını düşünüyorum. Aynı eğitimi burada alabilir miydim onu da bilmiyorum. Ama Amerika’ya gittiğim için de hiçbir zaman şey yapmadım hani buradaki eğitimi küçümsemedim. Ben tamamen şanslıydım. Doğru yönlendirildim, orda tamamen doğru adımlar attım. O yüzden

burada beni bir çok açıdan güçlendirdi hani bilgi sahibi etti, kendine olan güveni artıyo insanın ve hayata daha sağlam adımlar atıyosun. Hani bilmiyorum çok genel ve soyut konuşuyorum ama benim için çok olumlu ve kişisel gelişimi çok güçlü destekleyecek bir deneyim oldu (TBGN5).

ben açıkçası çok memnunum böyle bir deneyim kazandığım için. Kişilik bakımından farklı kültürleri, farklı insanları tanımak farklılıklara olan anlayışımı arttırdı. Sonuçta biz Türkiye de hep aynı insanlarla, benzer insanlarla birlikteyiz. Orda çok farklı kültürlerle bir aradasınız. Sadece Amerikan kültürü değil, pek çok farklı ülkenin insanıyla bir araya geliyorsunuz.o yüzden farklı bakış açıları kazandığımı düşünüyorum ayrıca Amerika’da araştırma çok ileri düzeyde iyi bir sistemleri var. Çok önem veriyorlar bu konulara. Bu sebeple de mesela orda bir eğitim aldığım için daha iyi bir araştırmacı olduğumu düşünüyorum. Bazı temel şeyleri, alışkanlıkları kazandığım için. Bunun yanı sıra çok fazla yabancı öğrenci de var, Amerikalı da var, hepsi de alanlarında iyi insanlar. Onları tanıdığım için çok memnunum. Çünkü şimdi networküm çok daha geniş hani yurtdışından bağlantı bulmakta zorluk çekmiyorum. Kişilik olarak da... bunlar aslında hem kişilik kariyer anlamında etkileyen faktörler. Tek başıma yaşamak ülkeden uzak olsa bile farklı bir ülkeye adapte olabilmek, kimi zaman bazı sorunları tek başınıza çözmeniz gerekiyo. Beni daha güçlü bir insan yaptığını da düşünüyorum aynı zamanda (TBGN6).

biraz daha herhalde daha..insan ister istemez daha açık görüşlü veya toleranslı hale getiriyor. Biyoloji özellikle zayıf bir alan olduğu için Türkiye’de yani şu anda şu anki bilgi birikimimi şey yapamazdım Türkiye’de en azından burası kesin. O da yani Türkiye ye dönmüş olmanın en büyük sıkıntılarından birisi de o şey çevrenizde sizin yaptığınız işi yapan çok az sayıda insan var ve çevreden beslenmek çok önemli vs. ODTÜ yine görece benim açımdan iyi ama şey de değil. Eğer doğrusunu söylemek gerekirse bugün yurtdışında çalışan genç arkadaşların yarısı bile Türkiye’ye dönmüş olsa burada işimiz çok daha kolay olurdu. O yüzden ben de korkuyorum yani daha fazla insanın dönmüyo olması... (TBGN7).

4.2.10 TUBİTAK’ın dönüş kararına etkisi

Katılımcılardan altı tanesi kariyerlerine akademik hayatta devam etmektedirler. Tüm bu katılımcılar TUBİTAK bursundan yararlanmaktadır. Katılımcılar TUBİTAK bursunun kendilerine yardımcı olduğunu ancak tek başına dönme kararında etkili olmadığını söylemektedirler. Bursun süresinin iki yıl olması ve sonrasında herhangi bir iş desteği sağlamaması katılımcıları önce iş konusunu netleştirmeye itmiştir. Dönme kararı kesin olan katılımcılar burs sayesinde daha rahat iş arayabileceklerini düşünmüş, üniversitelerle görüşüp pozisyon bulanlar ise araştırmalarında destek olarak burslarını kullanmışlardır.

Yani hakikaten büyük desteği var. Bu burs çok rahatlatıyo ve geri dönüşü cazip kılıyo. (Kadro) çıktı ama çıktıktan sonra da devam ediyö burs. Yani o bakımdan avantajlı. Yani ne bileyim araştırma bütçesi bile, bana burada bir laboratuvar verdiler onun ıvır zıvırını karşıladı yani. E

ondan sonra ilk geri dönüş masraflarını karşıladılar, uçak biletini, şunu bunu. Ya onlara da teşekkür etmek istiyorum, yani onları da anmadan geçmiyim. (...)Yani bürokratik süreç kolay, zor değil (TBGN3).

TÜBİTAK'ın bursu bu 2232 programı biraz yardımcı oldu. Şöyle, mesela ilkönce eşim buldu işi. O teklif aldı ilk önce. Ben de hani gitmek istiyosun ben de o zaman Türkiye'den bişeyler ayarlamaya çalışayım diye bakınca en kötü ihtimal TÜBİTAK 2232 ile o zaman o iş ayarlama sürecini bi 2 seneye yayabilirim diye bir rahatlama oldu. Yani çünkü bugüne geldiğim gibi hemen bir pozisyon bulmam zor olabilirdi. O yüzden hani en kötü ihtimal 2232 ile dönüp burada hani hem bir yandan iş ararken hem de boşta kalmayıp çalışmalarına devam edebilirim diye bir rahatlığı oldu (TBGN4).

TÜBİTAK Amerika'dayken Boğaziçiyle yazışmaya başladığım zaman, buradaki bir bölümden bir iş arkadaşım ki hani o zamanlar çok niyetimiz bile yoktu. Bana bir e-mail atıp böyle böyle TÜBİTAK'ın bir fırsatı var senin için çok uygun eğer dönmeyi düşünürsen baş vurursun. Hani seni 2 sene boyunca gerek finansal gerekse araştırma bazında tatmin eder demişti. Yani benim bir bilgim yoktu, buradaki Boğaziçi Ün. deki bir arkadaşımın beni bu bursa yönlendirmesiyle bir fikir edindim. Daha sonra geldiğim zamanda kafamda gerçekleştirmeyi planladığım çok güzel bir proje vardı. İşte bunu öneriye çevirip TÜBİTAK'a yolladım. Tamamen işte bölüm arkadaşlarımın beni yönlendirmesiyle oldu diyebilirim ama başvurduğum zaman bölümden değil ama dışarıdan başka üniversitelerden de arkadaşlarımdan çok olumlu izlenimler almamıştım. Daha yeni geldin, şu an bir ünvanın da yok, hani Türkiye'den seni daha bilen bir kesim yok, daha toysun gibilerinden, hani çok da umut etme TÜBİTAK hani çok zor bir kurum dediler. Ama ben araştırmaya çok güveniyordum, çok da profesyoneldi. Çok üzerine düşündüğüm bir araştırmaydı. Yine de böyle içimde olur mu olur mu diye bir heves vardı derken kabul oldum.

Yani ben bunu bilerek döndüm diyemem. Yani ben bunu dönmeden önce de biliyordum ama çok da umut etmiyordum hani TÜBİTAK'tan alabilirim bir proje daha bu yaşımda, daha çok da bir kendime yer edinmemişken TÜBİTAK bana proje vermez diye düşünüyordum ama hani döndükten sonra yine de bir başvurayım dedim ne olur ne olmaz diye, öyle oldu (TBGN5).

TÜBİTAK olumlu etkiledi. Son zamanlarda yani işte akademik pozisyon ararken duyuyodum TÜBİTAK çok daha fazla proje desteklemeye başladı, işte özellikle Amerika dan dönenlere yeni burslar sağlıyo, imkan sağlıyo. Yurtdışındaki farklı konuları da destekliyo, yenilikçi. Bunlar olumlu etkilemişti çünkü hani şöyle benim kafamda da soru işareti vardı. Türkiye'ye dönersem yaptığım, bu zamana kadar yaptığım getirdiğim akademik kariyerim sekteye uğrar mı, işte projelerim sekteye uğrar mı? Ne derece profesyonellikle işimi yapabilirim gibi sorular vardı. TÜBİTAK'ın son zamanda yaptığı atakla olumlu etkilendi düşüncelerim (TBGN6).

açıkçası TÜBİTAK bursu bu 2232 programı şey için ek bir teşvik oldu. Bu baştan aklımda şeyi zaten bu 2012 başı gibiydi ODTÜ'yle. Ben 2012 den itibaren Türkiye'ye gelip hatta daha da erken ben şey dönmek istiyorum falan demeye başlamıştım, çeşitli üniversitelerden. En sonda ODTÜ de böyle bir imkan ortaya çıktı ondan sonra TÜBİTAK'a buradan eski bir hocam önerdi,

onun üzerine baş vurdum yoksa şey.. TÜBİTAK bursuyla da gelebilirdim ama şöyle bir şey sıkıntı olabilirdi açıkçası yani sonuçta iki sene bu burs ve Türkiye’de. Türkiye’de iş bulmak çok şey, çok fazla farklı faktörlerin etkisi altında, dolayısıyla halihazırda bir şey tutturmuşken işte TÜBİTAK bursuyla dönüp iki sene burada çalışıp bir üniversitede sonra iş bulamama da ortaya çıkabilirdi. O yüzden yani bunu düşününce biraz riskli bir adım olurdu. Bir an önce Türkiye ye dönmek istediğimi düşünerek yine yapılabilirdi ama iş bulamamış olsaydım TÜBİTAK bursuyla dönebilirdim. Dönerken işimi çok kolaylaştırdı burs. Ama yani eğer iş bulmamış olsaydım biraz daha düşünmem gerekirdi yani tek başına yani ucunda şöyle bir şekilde kurgulanmış olsaydı burs, postdoc sonunda TÜBİTAK Türkiye’de bir kamu üniversitesinde örneğin iş bulma süreçlerine yardımcı oluyo olsaydı. O zaman çok daha cazip olurdu ama şey tamamen belirsiz olduğu için, orda bir de şöyle bir sorun var belki biliyorsunuzdur yani şey kadrolara YÖK tarafından veriliyor bir bölümün bir kadro alabilmesi çok zor bir de biz kadro açıldıktan sonra çok kısa sürede bir başvuru yapılması gerekiyor genellikle o ilan bir ay açık kalıyo diye insanlar başvuruyo ve onlarda bir değerlendirmeye tabi tutuluyor diye bir durum yok dolayısıyla şey var yani bölümler önce... yani evet, geçen sene galiba basına çıkmıştı adaylara önceden karar vermişlerdi diye. Bütün düzen zaten böyle işliyo. İşlemek de zorunda çünkü o iki hafta içinde başvurcak kimse bulunamayabilir gerçekten de. Bu süre 6 ay ya da 1 sene olmuş olsa sorun yok. Eninde sonunda yeterli insan başvurur, onlar bir değerlendirmeye tabi tutulur vs ama o kadar kısa olduğu için ister istemez bölümler önce insanlara karar veriyö ve o koşullarda da sizin şey yapmanız, bölüm daha ilan vermeden yani hangi bölüm ilan açmayı düşünüyor, baş vurduğumda YÖK kadro verecek mi tabi bi sürü belirsizlik var. Eğer Türkiye’de hali hazırda çalışıyor olsaydınız belki bölümünüz size kadro açmaya çalışır ama dışarıdan geliyorsanız açık bulmada zorluk var aslında TÜBİTAK yani TÜBİTAKın aslında işin bu kısmını düşünmesi lazım mı bilmiyorum yani ne yapabilirler bilmiyorum ama en büyük sıkıntı orda şey para burs vs.nin ötesinde insanlar hani kalıcı iş istiyor pozisyon istiyö.

yani dediğim gibi burs bana yardımcı oldu ama dönüşümü asıl kolaylaştıran şey üniversiteydi. Şöyle bir faydası oldu bu başvuru üzerine ek bir destek olarak geldiği için ben şimdi mesela bir iki şeye başvurmuştum AB projesine onlar çıkmadı. O arada öğrenciler de vardı gelip çalışmak isteyen, bu bursu öğrencilere burs olarak kullanabildim o da iyi bir şey oldu yani. Böylece direk hızlı bir biçimde çalışmaya başlayabildik (TBGN7).

Tubitak'ın araştırmaya ayırdığı fonun artması ve özellikle genç araştırmacıların tesviki konusundaki gelişmeleri de çok olumlu buluyorum (TBGN8).

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu bölümde araştırma bulgularına dayalı olarak elde edilen sonuçlar, tartışma ve öneriler yer almaktadır.

5.1 Sonuçlar

Yapılan çalışma bu konuda literatürde yapılan az sayıdaki nitel çalışmadan biri olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca beyin göçü ve tersine beyin göçü olguları aynı çalışmada incelenmiş, bu da daha net ve detaylı karşılaştırma yapma imkânı vermiştir. Çalışmanın nitel çalışma olması, olguların genelleme yapılmadan biricikliğine bağlı kalınmasına neden olmuştur. Bu durum bir sınırlılık gibi gözüktü de katılımcılarla karşılıklı yapılan görüşmeler onların iç dünyalarını daha iyi anlamayı ve belki de nicel bir araştırma da sunamayacakları bilgileri paylaşımlarına olanak sağlamıştır.

Araştırmada katılımcıların kendi iradeleri ve imkânları ile yurt dışına gitmelerinin esas alınması, geri dönüş ya da yurtdışına yerleşme kararlarında daha özgür olmalarına ve onları kısıtlayıcı durumların ortadan kalkmasına yardımcı olmuştur. Literatürde daha önce yapılan bazı çalışmalarda bu durum göz ardı edildiği için yurda geri dönüş fikri ve oranı yükseklik göstermiştir.

Yapılan araştırmada çalışan katılımcılar ve eğitim amaçlı yurtdışına giden katılımcılar bir arada değerlendirmeye alınmış, bunda eğitim amaçlı yurtdışında bulunan katılımcıların kendi imkanları ile gitmelerinden ötürü hali hazırda yurt dışında araştırma görevlisi vb kademelerde çalışıyor olması etkili olmuştur. Özetle bütün katılımcılar akademi ya da özel sektörde çalışmaktadır.

Çalışmada elde edilen sonuçlar aşağıda belirtilmiştir.

1. İş ve Eğitim Deneyimi

Beyin göçü katılımcıları yurtdışına gitmeden önce Türkiye’de iş ve yüksek lisans eğitim deneyimi kazanmışlardır. Böylece Türkiye’de ki iş ve eğitim ortamını yurt dışındaki ortamla kıyaslama imkânları vardır. Bu kıyas onların yaşamak ya da çalışmak ve okumak için yurtdışını tercih etmelerinde önemli bir etken olmuştur. Tersine beyin göçü katılımcıları ise Türkiye’de iş deneyimi edinmemişler, yüksek lisans ve doktora eğitimleri için yurtdışına çıkmışlardır. Türkiye’de edinilen iş deneyimi dönüş ihtimalini düşürmüştür.

Türkiye’de edinilen deneyimin yanı sıra yurtdışında elde edilen deneyimin Türkiye’de çok değerli olduğu katılımcı görüşlerinden anlaşılmaktadır. Tersine beyin göçü grubundaki katılımcıların hepsi şu an Türkiye’deki işlerine yurtdışı eğitim ve deneyimleri sayesinde sahip olduklarını söylemektedirler.

2. Medeni Durum

Tersine beyin göçü katılımcılarında iki tanesi hariç hepsi bekârdır. Bekâr olmaları, yurtdışında daha fazla yalnızlık çekmelerine ve Türkiye’de olan aile fertlerine daha fazla özlem duymalarına neden olmuştur. Yurtdışında aile hayatlarının olmaması, oraya olan aidiyetlerini kısıtlamış, alışma sürecini uzatmış ya da engellemiş olabilir. Ayrıca evli olanlardan bir tanesinin çocuğunu Türkiye’de yetiştirmek istemesi geri dönüş kararında etkili olmuştur. Tersine Beyin göçü grubundaki katılımcılardan ikisi hariç hepsi evlidir (çalışma sırasında erkek arkadaşıyla yaşayan katılımcı evlenmiştir). Aileleriyle beraber yurtdışında olmak, oraya daha kolay adapte olmalarını, Türkiye’ye daha az özlem duymalarını ve daha az yalnızlık yaşamalarına neden olmuştur. Ayrıca bu evli katılımcılar çocuklarını Türkiye’de değil yurtdışında yetiştirmek istemekte, bu istek de orada yaşama kararlarında etkili olmaktadır.

3. Yurtdışında yaşama süresi

Yurt dışında yaşama süresi arttıkça kişilerin kendi ülkelerine olan bağları zayıflamakta, bulundukları ülkeye bağlılıkları artmaktadır. Kaldıkları süre zarfında yaşadıkları olumsuzlukların üstesinden gelmekte, böylece bulundukları yere olan alışlıkları artmaktadır. Yapılan çalışmada Tersine beyin göçü grubunda olan katılımcıların yurtdışında yaşama süreleri Beyin göçü grubunda olan katılımcılardan daha fazladır. Ortalama 8-9 yıl yurtdışında yaşamış olmalarına rağmen geri dönme kararı vermişlerdir. Bu kararda başlangıçtaki geri dönüş fikirleri ve gidiş amaçları etkilidir.

4. Türkiye hakkında görüşler

Beyin göçü grubundaki katılımcılar Türkiye’nin özellikle sosyal durumundan memnun değiller. Bir kısmı yurtdışında bunu fazla hissederken bir kısmı ise zaten bu duygularla yurt dışına yerleşmiş. Daha karamsar olmalarının nedenlerinden biri Gezi olayları iken bir diğer nedeni de yurtdışında daha fazla okuma fırsatı bulup olayları daha iyi değerlendirebildiklerini ve anlayabildiklerini düşünmeleri. Tersine beyin göçü grubundaki katılımcılar ise Türkiye’de bulunmaktan memnun olduklarını, yurtdışının özledikleri bazı yönleri olsa da bunların tekrar yurtdışına gitmeyi düşündürecek kadar olmadığını belirtmektedirler.

5. Çocuk yetiştirme

Tersine beyin göçü grubunda yurtdışında iken evli olan iki katılımcıdan bir tanesi çocuğunu orada yetiştirmek istememiş, bunu da geri dönme nedenlerinden biri olarak sunmuştur. Bu katılımcı yurt dışında bulunduğu yerde Türklere karşı ön yargı olduğunu düşünmekte ve hissetmektedir. Bu tutum da onun çocuğunu Türkiye’de yetiştirme isteğini arttırmaktadır. Ancak Beyin göçü grubundaki katılımcılardan hiç biri kendilerine karşı ön yargı hissetmemekte, bunun yanı sıra Türkiye’deki eğitim sistemi ve sosyal baskılar nedeniyle çocuklarını yurtdışında yetiştirmek istediklerini söylemektedirler.

6. Yurtdışına gidiş amacı

Tersine beyin göçü grubundaki katılımcıların hepsinin yurtdışına gidiş amacı eğitim almadır. Akıllarında kesin geri dönme fikriyle gidenlerin yanı sıra, eğitim alma dışında bir planı olmayan katılımcılar da sonunda geri dönmüşlerdir. Ancak Beyin göçü grubundaki katılımcılar yurtdışına yaşama amaçlı gitmişler, bazıları için eğitim orada yaşamının bir yolu olmuştur. Görüşmelerin yapıldığı dönemde hiçbir katılımcının geri dönme niyeti olmamakla birlikte iki katılımcı kesin bir dille dönmek istemediklerini belirtmiştir. Genel olarak katılımcıların yurtdışına gidiş amaçları dönme kararlarında etkilidir.

7. Arkadaş çevresi

Beyin göçü grubunda sadece bir katılımcı işinden dolayı daha fazla Türk arkadaşa sahiptir. Diğer katılımcılarda ya dengeli bir dağılım var ya da yabancı arkadaşları daha fazla. Bunda oraya yerleşme fikri ve çalışma hayatı nedeniyle yerel halkla daha fazla iletişimde bulunma etkilidir. Ayrıca Türkiye’ye duyulan olumsuz düşünceler de bu durumu tetiklemiş olabilir. Tersine beyin göçü grubundaki katılımcılar ise yurtdışında ya Türklerle arkadaşlık kurmuş, ya da o ülkedeki diğer yabancılarla. Üniversite ortamında bulunmak, yerel nüfusla çok fazla iletişimde olmamalarına neden olmuş olabilir. Ayrıca daha fazla Türklerle yakınlık kurmak, Türkiye’ye olan bağlarının daha güçlü kalmasına ve neticede dönüş kararlarında etkili olmasına neden olmuş olabilir. Diğer taraftan Türkiye’ye duyulan güçlü bağ ve zaten akılda olan dönüş niyeti, Türklere daha fazla yakınlık duymalarına da neden olmuş olabilir.

8. Yemek

Beyin göçü grubundakilerin yemek ile ilgili hiçbir zorluk ve sıkıntısı olmamıştır. Ancak Tersine beyin göçü grubundaki katılımcılardan bazıları damak tadına uymaması ya da dini nedenlerle yemek konusunda sıkıntı yaşamışlardır. Yemek gibi insan hayatı

için vazgeçilmez bir olguda sıkıntı yaşamak katılımcıların sağlıklarını ve sosyal hayatlarını etkilemiştir. Böylece bulundukları yere alışma süreci uzamış ya da hiç alışamamışlardır.

9. İtici ve çekici faktörler

Katılımcılardan kariyerlerini akademik hayatta devam ettirmek isteyenler Türkiye'ye geri dönme kararı vermişlerdir. Türkiye'de bilime ve araştırmaya yeteri kadar bütçe ayrılmadığı ya da değer verilmediği algısıyla çelişen bir durumdur. Bunda yurt dışında akademik hayatta ilerlemenin zorluğu hatta bazı ülkelerde akademilerde milliyetçilik kavramının ön planda tutulmasıyla yabancı uyruklu bilim insanlarına yer verilmemesi etkindir. Ancak Türkiye'ye dönen araştırmacılar, Boğaziçi, ODTÜ, Bilkent gibi Türkiye'nin bütçe ve akademik ortam konusunda en öndeki okullarında çalışma fırsatı bulmuşlardır. Çalışmalarına bu okullarda devam etme imkânı dönme kararlarında oldukça etkilidir. Tersine beyin göçü grubunda kariyerlerine özel sektörde devam iki katılımcıdan biri de yaşanan ekonomik kriz ve Amerikan vatandaşı olmasına rağmen hissettiği yabancı algısı nedeniyle geri dönmüştür. Diğer katılımcı ise tamamen kişisel nedenlerle dönme kararı almıştır.

Diğer taraftan yurt dışına çıkma kararı alan katılımcılardan özel sektörde çalışanlar Türkiye'de ki çalışma ortamının yoğunluğu, iş tatminsizliği, tatil, özel sigorta gibi ücrete ek imkânların yetersizliği gibi nedenlerle yurt dışına çıkma kararı almışlardır. Ancak maddiyat hiç biri için öncelikli etmen olmamıştır. Katılımcıların hepsi Türkiye şartlarına göre iyi maaşlarla iyi işlerde çalışmaktayken, bazıları yurt dışında daha kötü yaşam şartlarını kabul ederek gitme kararı almışlardır. Kararlarında sosyal ve politik nedenler daha ön plandadır.

Tersine beyin göçü grubunda özellikle akademik hayatta kariyerlerine devam edenler akıllarında kendi ülkelerine katkı yapma isteğiyle dönmüşlerdir. Ülkelerine olan duygusal bağlılıkları ya da vefa olgusunun daha ağır bastığından bahsedilebilir. Beyin göçü grubundaki katılımcılar ise ülkelerinde kendilerine verilen maddi manevi değerlerin yetersizliği ve tatminsizliği yüzünden ülkeden ayrılma kararı almışlardır. Bu gruptaki katılımcıların Türkiye'de çalışma ve yaşama deneyimleri belki başlarda sahip oldukları ülkeye olan duygusal bağlı ya da vefa olgusunu zayıflatmış olabilir.

Yurtdışına göç edenler için çocuklarını orada yetiştirmek, Türkiye'de ki eğitim sistemi, fırsat eşitsizliği, dini ve sosyal baskılar yüzünden itici bir faktörken, tersine beyin göçündeki bir katılımcı için çocuğunun orada yaşayacağı ön yargı ve fırsat eşitsizliği Türkiye'ye dönmede çekici bir faktör olmuştur.

Aile özlemi Türkiye'ye dönen katılımcılar için önemli bir çekici faktördür. Bir kişi hariç hepsinin bekâr olması ailelerine olan bağın güçlü kalmasına ve yurtdışında hayat kurmalarının zorlaşmasına neden olmuştur. Beyin göçü grubundakiler ise bir katılımcı hariç evlidir (bir katılımcı da görüşmeler sırasında evlenmiştir). Aileleri karşı çıkmasına rağmen, ya da çok desteklememesine rağmen eşleriyle yurtdışına çıkma kararı almış, birbirlerine destek olmuşlardır. Bazıları aile özlemi duyduklarını belirtmesine karşın eşleri, çocukları için yurtdışında yaşama fikrine alışmaya çalışmakta, kendi çekirdek aileleri için ve eş ve çocuklarının yardımıyla alışma sürecini daha kolay ve rahat geçirmekte bu da geri dönüş ihtimallerini azaltmakta ya da ortadan kaldırmaktadır.

5.2 Tartışma

Türkiye'de beyin göçü olgusunun hissedilmeye başlanması 1960'larda Almanya'ya gönderilen iş gücü ile olmuştur. Türk İş Kurumu verilerine göre bu dönemde yurt dışına giden iş gücünün yaklaşık %30'unu kalifiye kişiler oluşturmaktadır. Ancak ilerleyen dönemlerde göç alan ülkelerin göçmen politikalarını değiştirmeleri ve daha vasıflı iş gücünü kabul etmeleri neticesinde göç eden iş gücünün yaklaşık %50'si yüksek yetenekli, vasıflı kişilerden oluşmaya başlamıştır.

Takip eden dönemlerde Türkiye'nin yaşadığı ekonomik ve siyasi zorluklar Türk beyin göçünün artmasına ve bu konunun gittikçe daha fazla alanyazında yer almasına neden olmuştur. Türk beyin göçü ile ilgili ilk çalışmalar tıp alanında yapılmıştır. 1965 yılında Dr. Donald C. Ferguson ve Dirican ABD'de çalışan Türk Tıp Fakültekeri'nden mezun Türk tıp doktorlarının özelliklerini incelemişlerdir. 1971 yılında Türk Tabipler Birliği Başkanı Erdal Atabek ABD'deki Türk doktorlar üzerine araştırmalar yapmış ve Türk doktorların yurt dışına gitme nedenlerini; gelecek endişesi ve belirsizlikler, çalışma şartları ve kişiliklerini yıpratıcı düzen, toplumsal, ekonomik ve mesleki durumlarındaki olumsuzluklar olarak belirlemiştir. Türk doktorlarını ABD'ye çeken faktörler ise; doktorluk mesleğinin saygınlığı, teknik olanaklar, tatmin edici mesleki gelişim ve ülkenin var olan refahının verdiği güven olarak sıralamıştır. 1968 yılında Oğuzkan tarafından Yurtdışında Çalışan Doktoralı Türkler: Türkiye'den Başka Ülkelere Yüksek Seviyede Eleman Göçü Üzerine Bir Araştırma adı ile bir çalışma yapılmış ve göçte rol oynayan nedenler mesleki, ekonomik ve sosyo kültürel olarak değerlendirilmiştir. 2003 yılında doktora tezi olarak yapılan Nil Demet Güngör

araştırması “ Türkiye’den Yurt Dışına Beyin Göçü: Yurt Dışında Okuyan Öğrencilerin ve Yüksek Öğrenimli İş Gücünün Dönme Niyetleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma”örneklem sayısı ve kapsamı en yüksek çalışmadır. Bu çalışma da iki ana grup katılımcı değerlendirmeye alınmıştır; ilk grubu 1,103 adet yurtdışında öğrenimlerini sürdüren lisans, yüksek lisans, doktora ve doktora sonrası öğrencileri, ikinci grubu ise 1,224 en az lisans derecesine sahip üniversite eğitilmiş çalışan oluşturmaktadır.

Katılımcılar Türkiye’den kendilerini iten faktörleri; ekonomik istikrarsızlık ve belirsizlik (% 83.7) bürokratik engeller ve kurumların iyi işlemeyişi (% 79.4), düşük meslekî gelir (% 68.4), siyasi baskı ve huzursuzluklar (% 64.7), mesleğimde gelişme ve yükselme olanaklarının azlığı (% 61.7), sosyal güvenliğin yetersizliği (% 59.0) uzmanlık alanımda iş olmaması veya azlığı (% 53.0), alanımda kendimi daha ileri düzeyde geliştirme olanaklarının azlığı (% 36.1), alanımda büyük araştırma, bilim merkezlerinden uzak bulunmak (% 39.5), iş kurmak için gerekli maddi destek ve finansmanın bulunmaması (%29.1), toplumsal ve kültürel yaşamın doyurucu olmayışı (% 24.6), ve diğerleri (% 11.9) şeklinde belirtmişlerdir. Yurt dışına çeken faktörler ise; yüksek mesleki gelir (% 79.1), her şeyin sistemli ve düzenli olması (% 76.4), mesleğimde yükselme olanağının daha fazla olması (% 76.1), daha iyi iş ortamı (% 71.3), alanımda kendimi geliştirme ve daha ileri seviyede yetişme olanağı (% 69.9) uzmanlık alanımda iş bulma olanağı (% 65.9), büyük bilim ve yenilik merkezlerine yakınlık (% 42.0), çocuklarım için daha iyi eğitim fırsatları (% 37.4), eşimin işinin orada olması ve orada kalmayı tercih etmesi (% 31.0), daha doyurucu toplumsal ve kültürel yaşam (% 26.6), başladığım bir projenin devam etmesi (% 15.2) ve diğer (% 4.8) şeklinde sıralamışlardır. Ayrıca yurt dışında kalış süreleri ile dönme eğilimleri arasında da bir ilişki olduğu tespit edilmiş, kalış süreleri arttıkça dönme eğilimlerinin azaldığı görülmüştür.

Yapılan bu nitel çalışmada ise yurt dışına çıkma nedeni olarak ön sırada sosyal ve politik nedenler yer almaktadır. Katılımcılar kimi zaman yurt dışında iş bulamamış, ya da Türkiye’de kazandıkları ücretlerden daha düşük ücretlere çalışmışlardır. Onları yurt dışına çeken faktörlerin başında da iş hayatında manevi tatmin, sosyal ve kültürel yaşam, ve eğitim sistemi gelmektedir.

Küreselleşmenin ışığında beyin göçüne etki eden bir diğer faktör de öğrenci hareketliliği olarak görülmektedir. Günümüzde yaygın olan eğitim görüşü insanların ne zaman, nerede, hangi alanda ve hangi dilde isterlerse eğitim alma hakkına sahip

olmaları yönündedir. Bu eğitim görüşü ışığında farklı ülkelerde eğitim gittikçe artan benzer özellikler göstermektedir. Ülkeler ekonomik ve sosyal nedenlerle uluslar arası öğrencileri kendi ülkelerine çekme yarışı içindedirler. Eğitimleri süresince elde edecekleri ekonomik gelirin yanı sıra, bu öğrencilerin eğitimlerini bitirince ülkede kalma olasılığı yüzünden devletler çeşitli planlar ve politikalar oluşturmakta, öğrenci hareketliliğinden maksimum fayda sağlamaya çalışmaktadır. Oosterbeek ve Webbink (2009), Chen ve Su (1995), yurtdışında elde edilen eğitimin orada yaşama eğilimini arttırdığına vurgu yapmıştır.

Türkiye’de öğrenim amaçlı yurtdışına giden öğrenciler üzerine yapılmış iki önemli çalışmadan bahsedilebilir. Kurtuluş (1999) ABD’deki Türk öğrencilerinin öğrenimleri sonrası Türkiye’ye dönüş eğilimlerini belirlemek amacıyla “ABD’deki Türk Öğrencilerinin Yurda Dönüş Eğilimleri Araştırması” adı altında bir çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırmada 90 öğrencinin cevapları değerlendirilmiştir, ancak bu öğrencilerin Türkiye’ye dönme yükümlülükleri olup olmadığı konusunda bir ayırım yapılmamıştır. Araştırmaya katılan Türk öğrencilerin % 45.6’sı kaliteli eğitim, % 17.8’i burs imkânları, % 10.0’u ABD’yi tanıma isteği, % 8.9’u arkadaş tavsiyesi ve % 16.6’sı bunlar dışındaki bir neden ile ABD’deki bir eğitim–öğretim kurumunu seçtiklerini belirtmişlerdir. ABD’de kalışlarını nasıl finanse ettikleri sorusuna öğrenciler % 53.3’ü Türk üniversite veya hükümeti, % 15.6’sı kişisel ve aile, % 10.0’u ABD üniversiteleri, % 1.1’i uluslar arası kuruluş ve % 20.0’si bunlar dışında diğer bir kaynaktan destek aldıkları şeklinde cevap vermişlerdir.

İncelenen grupta yer alan ABD’deki Türk öğrencilerinin, eğitimleri sonunda Türkiye’ye dönme konusundaki eğilimlerine bakıldığında öğrencilerin % 53.3’ünün Türkiye’ye hemen döneceklerini, % 26.7’sinin bir süre daha ABD’de kalacaklarını, %12.2’sinin kararsız olduklarını, % 4.5’inin ABD’ye yerleşeceklerini ve % 3.3’ünün ise bu konuda görüş belirtmedikleri görülmektedir. Eğitimleri sonunda hemen Türkiye’ye dönme eğiliminde olan öğrencilerin % 36.2’si mecburi hizmet ve/veya iş sebebi ile, % 23.4’ü akraba ve/veya dost çevresinin etkisi ile, % 14.9’u çocuklarının Türkiye’de okutulması ve yetiştirilmesi isteği, % 12.7’si ABD’ne uyumsuzluk, % 9.6’sı Türkiye’ye hizmet etmek ve % 3.2’si ise Türkiye’de yüksek gelir getirici bir iş bulma ümidi gibi sebepler belirtmişlerdir. Eğitimleri sonunda bir süre daha ABD’de kalıp Türkiye’ye döneceklerini belirtenlerin (% 26.7) % 42.9’u ABD’de çalışarak maddi birikim sağlama, % 38.1’i iş tecrübesi kazanma, % 14.3’ü çocukların tahsilinin bitimini bekleme ve % 4.7’sinin ise bunlar dışında bir sebep belirtmişlerdir. Belirtilen bu sebeplerden dolayı bir

süre ABD’de kalıp daha sora Türkiye’ye döneceklerini belirtenler (% 26.7) Türkiye’ye hizmet şuuru (%33.3), Türkiye’ye ait olma duygusu (% 23.4), aile ve/veya arkadaş, dost çevresinin etkisi(% 20.0), çocuklarını Türkiye’de yaşatmak (% 13.3) ve mecburi hizmet mükellefiyeti (%10.3) gibi nedenleri dönüş nedeni olarak belirtmişlerdir. Eğitimleri sonunda Türkiye’ye dönmeyip ABD’ne yerleşeceklerini belirtenlerin (% 4.5) ise Türkiye’de bilimsel çalışma imkânlarının yetersizliği (% 50.0), Amerikan sosyo–kültürel hayatına alışma ve bu hayatın benimsenmesi (% 33.3) ve Türkiye’de eğitiminin ve mesleğinin gerektirdiği seviyede gelir getirici bir iş bulamayacağını düşünme (% 16.7) sebeplerini belirttikleri görülmektedir.

Yurt dışında eğitim gören Türk öğrenciler üzerine yapılmış diğer önemli çalışma Güngör’ün (2003) yaptığı doktora tezi çalışmasının ikinci alan çalışmasını oluşturur. Çalışmada öğrencileri yurt dışında eğitim almaya itici faktörler olarak; düşük gelir düzeyi, alanında ilerleme imkanlarının az olması, alanında iş imkanlarının olmaması veya sınırlı olması, alanında kendini daha ileri düzeyde geliştirme imkanlarının azlığı, önemli araştırma merkezlerinden ve yeni gelişmelerden uzak olmak, kendi işini kuracak finansal kaynakların ve olanakların olmaması, sosyal ve kültürel hayatın doyurucu olmaması, bürokrasi ve kurumların iyi işlemeyişi, siyasi baskılar ve huzursuzluk, sosyal güvenliğin yetersizliği, ekonomik istikrarsızlık, belirsizlik olgularına ulaşılmıştır. Öğrencileri yurt dışına çeken faktörler ise; yüksek gelir düzeyi, alanında ilerleme imkanının daha fazla olması, daha iyi çalışma ortamı, alanında daha fazla iş bulma imkanı, alanında daha ileri düzeyde yetiştirme imkanı, her şeyin sistemli ve düzenli olması, daha doyurucu sosyal ve kültürel hayat, araştırma, inceleme, büyük bilim merkezleri ve yeniliklere yakınlık, eşinin işinin burada olması ve kalma isteği, çocuklarının yurt dışında daha iyi eğitim görmeleri veya eğitimlerini sürdürmeleri, var olan projeyi devam ettirme ya da bitirme zorunluluğu olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 53.0’ü eğitim için yurt dışına gitmeden Türkiye’ye mutlaka geri dönme düşüncesinde oldukları, % 37.5’i kararsız olduklarını ve sadece % 9.4’ü geri dönmeyi düşünmediklerini belirtir iken bugün bu öğrencilerin % 1.2’sieğitimleri bitmeden, % 13.5’i eğitimleri sonunda, % 35.3’ü hemen değil ama bir süre sonra, % 27.9’u herhalde geri döneceğini, % 19.1’i geri dönmeyeceğini ve % 3.0’ükesinlikle geri dönmeyeceğini belirtmiştir. Gitmeden mutlaka geri döneceğini belirtenlerin oranı % 53.0 iken yurt dışında öğrenimlerini sürdürür iken kesin geri döneceğini ifade edenlerin oranı % 14.7’dir. MEB, YÖK, TÜBA ve TÜBİTAK gibi kurumlardan hizmet karşılığı burs alanların oranı bunlar içinde % 17.4 olmasına rağmen. % 35.3 gibi önemli bir

kısım dönerim ama hemen değil ve % 27.9 ise herhalde dönerim demiştir. Kesin, bir süre sonra ve dönerim belki diyen 847 kişinin % 72.3'ü belirli bir başarıya ulaşma, % 61.6'sı aile özlemi ve yakın olma isteği, % 23.1'i çocukların eğitimi, % 16.8'i diğer, % 16.3'ü zorunlu hizmeti tamamlama (askerlik), % 15.1'i zorunlu üniversite hizmeti, % 13.2'si kariyer yapmış olma, % 12.0'si Türkiye'de iş imkânları, % 10.6'sı belli bir birikim yapmış olma ve % 7.2'si bugünkü iş çevresinde kendini güvende hissetmeme gibi nedenler ile geri dönebileceklerini ifade etmişlerdir.

Bu çalışmada ise eğitim amaçlı yurt dışına giden katılımcılardan orada olanlar Türkiye'ye dönmeyi düşünmemektedir. Bunun en önemli nedeni eğitimin kalitesinden ziyade yurtdışındaki sosyal ve kültürel ortamdır. Türkiye'den ayrılmalarına ise en önemli etken siyasi ve sosyal baskılar ve hoşnutsuzluktur.

Yurtdışında eğitim gören ya da çalışan kişiler bazı sebeplerle daha sonraları ülkelerine geri dönme kararı alırlar. Borjas ve Bratsberg (1996) göç veren ülkedeki ekonomik durum iyileştikçe ortalama yetenekli iş gücünün geri dönme eğilimli olduğunu söyler. Ayrıca Reinhold ve Thom (2009) Meksikalı göçmenler ile yaptıkları çalışmada yurtdışında edinilen deneyimin kendi ülkelerinde elde diledik deneyime göre daha fazla getirisinin olduğunu belirlemiştir. Sağır (2006) geri dönen Türk akademisyenler üzerine yaptığı alan araştırması ile literatürde ilk olma özelliği taşımaktadır. Çalışmada genel olarak Türk beyin göçünde, iten-çeken faktörlerin belirlenmesi ve geri dönüş sebeplerinin tespiti yapılarak, Türk beyin gücünü iten sebeplerin ve oluşumunun önlenmesi ve yurt dışındaki Türk beyin gücünü geri getirmek, yararlanmak yönünde uygulanabilir önlemler saptanması ve beyin göçünün gerekli boyutlara çekilmesinde ulusal politikalar belirlemek hedeflenmiştir (Sağır, 2006). Akademik çalışmalarının bir kısmını veya tamamını yurt dışında yürüten katılımcıların bunun en önemli nedenlerini önem sırasına göre “yurt dışında yapılacak akademik çalışmanın sağlayacağı imkân ve prestij”, “bu eğitimle alanımda daha iyi seviyede çalışma imkânı”, “Türkiye'ye göre o ülkenin eğitim-öğretim kalitesinin yüksek olması” şeklinde sıraladıkları görülmektedir. Yurt dışına çalışmak amaçlı gitme nedeni olarak “alanımda daha iyi iş tecrübesi ve ücret kazanmak” nedenini belirten 154 kişinin % 53,9'u bunu birinci neden olarak belirtmiş, “Türkiye'de Ar-Ge için kaynakların yetersizliği ve bunların alanlara yeterli dağıtılmaması”nı belirten 108 kişinin % 85,9'u bunu ilk üç sırada değişik oranlar ile belirtmiş ve “çok sayıda ve daha iyi istihdam alanları, çalışma imkânlarının bulunması”nı belirten 80 kişinin % 88,8'i bunu yine ilk üç sırada değişik oranlar ile belirtmiştir. Yurtdışına gitme nedenlerin

birbirinden farklılık arz eden katılımcıların daha iyi gelir, iş tecrübesi, istihdam ve Ar-Ge gibi nedenlerde daha çok yığılma gösterdiği görülmektedir. Bulgular, yurt dışına gitme temel nedenlerinin daha çok ekonomik olduğu sonucunu göstermektedir. Türkiye'ye geri dönme nedeni olarak "kazandığım bilgi, deneyim vb. birikimlerimi ülkeme taşımak ve yarar sağlamak" şeklinde belirten 133 kişinin % 97,0'si bunu değişik oranlar ile ilk üç sırada, "yurt ve aile özlemi" şeklinde belirten 130 kişinin %93,0'u değişik oranlar ile ilk üç sırada ve "yurt dışında gerekli iş tecrübesi, bilgi, beceri vb. yeterli derecede kazanmış olmam" şeklinde belirten 79 kişinin % 88,6'sı yine değişen oranlar ile ilk üç sırada belirtmişlerdir. Bu durum katılımcıların dönme nedenlerinin daha çok sosyal olduğunu düşündürmekte, göstermektedir (Sağırlı, 2006).

Yapılan bu çalışmada ise tersine beyin göçü grubunda eğitim amaçlı yurt dışına gitmiş Türkiye'ye dönen katılımcıların öncelikli nedenleri; medeni durumlarının etkisiyle ailelerine olan bağlılıkları, yurtdışında akademi çevresindeki milliyetçi tutum ve neticesinde akademik kariyerlerinde yükselmenin zorluğu, ülkelerine olan vefa duygusu ve dönmüş oldukları kurumlardaki maddi ve manevi doyum olarak belirtilebilir. Ayrıca Türk Üniversitelerindeki gelişmeler, destek miktarlarının artması ve bilimsel çalışmalar katılımcıların geri dönmesinde etkili olmuştur. Tersine beyin göçü grubundaki katılımcıların hepsi Türkiye'deki pozisyonlarını yurtdışında edindikleri akademik veya özel sektör iş tecrubesi sayesinde edindiklerini belirtmektedirler. Yapılan çalışmada elde edilen Türkiye'ye geri dönme nedenleri Sağırlı'nın çalışması ile benzer özellikler göstermektedir. Ancak yurtdışına gitme nedeni olarak belirtilen iyi iş tecrubesi ve ücret yapılan bu çalışmada ki beyin göçü grubunda belirtilen öncelikli nedenler arasında değildir. Ancak yurtdışına giderken akıllarında dönme fikri olan tersine beyin göçü grubundakiler Türkiye'deki imkânlarına yurtdışı tecrubeleri ve orada aldıkları eğitim sayesinde ulaştıklarını belirtmişlerdir.

2005-2006 yılları arasında Akçapar tarafından yapılan çalışma odak grupları ve kullanılan araştırma yöntemleri açısından kapsamlı bir çalışmadır. Projenin en güçlü yanlarından birisi alan gözlem ve analizlerinin hem varış ülkesinde - bu çalışmada Amerika Birleşik Devletleri - hem de vatanda - Türkiye- yapılmış olmasıdır. Nitel araştırma için gerekli olan antropolojik çerçeve nicel araştırma ve verilerle sağlanmış, bu da konunun incelenmesi için kapsamlı bir altyapı oluşturmuştur. Araştırma Türkiye'den gelen yüksek nitelikli başlıca üç gruba odaklanmaktadır; 1950 ve 1960'larda gelen ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan öncü adı verilen grup, Amerika Birleşik Devletleri'ne lisansüstü çalışmaları için gelip iş bulduktan sonra

yaşamaya devam eden genç profesyoneller ve son bir yıl içinde gelen Türk doktora öğrencileri. Bu grupların yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri'nde bir süre kaldıktan sonra Türkiye'ye dönen ve yüksek lisans ve doktora çalışmaları için Amerika Birleşik Devletleri veya başka bir ülkeye göç niyetlerini değerlendirmek amacıyla Türkiye'deki üniversite öğrencileriyle sınırlı sayıda görüşme yapılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan Türk doktora öğrencilerinin karşılaştıkları zorlukların başında Türk yemeklerine özlem, yalnızlık ve ev özlemi, aileye sevdiklerinden uzak olma, F1 vize problemleri, bazı şehirlerdeki ırkçılık ve ayrımcılık, ve ekonomik problemler gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan genç profesyonellerin çoğu lisans üstü çalışmalarının sonrası iş bulup burada yaşamaya devam etmiştir. Bu da yüksek öğretim küreselleşmesinin, öğrenci dolaşımının yüksek nitelikli çalışanların göç yolundaki en önemli taşlardan biri olduğunu göstermektedir. Katılımcıların belirttiği en önemli dönmeme nedenleri; ekonomik nedenler (ücret farklılıkları, yüksek yaşam standartları, işsizlik), kişisel nedenler (gelecek kaygısı, çocuklarının eğitimi), politik nedenler (politik istikrarsızlık, bürokratik engeller, yolsuzluklar) ve profesyonel nedenler (yeterli ar-ge nin olmaması, üniversitelerdeki yetersiz bilimsel araştırma, Amerika Birleşik Devletleri'nde okumuş yüksek nitelikli kişiler için fırsat azlığı) olarak gruplanmaktadır. Türkiye'ye dönen katılımcıların belirttikleri nedenlerin başında Türkiye'nin yaşadığı ekonomik ivme ve ilerlemeler ve 11 Eylül saldırısından sonra iş bulmada yaşanan zorluklar ve yabancılara karşı oluşan ayrımcılık gösterilmektedir. Türkiye'ye dönen 10 katılımcıdan 8'i bekarken, 2 katılımcı hariç hepsi İstanbul'da özel sektörde çalışmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde 20 yıldan fazla yaşayan yüksek nitelikli göçmenlerin tersine, Türkiye'ye dönenlerin hepsi ait oldukları yere Türkiye cevabını vermişlerdir. Türkiye'de öğrenim gören üniversite öğrencilerinin yurt dışında eğitimlerine devam etme isteklerinin nedenleri; farklı değer ve göreneklerle farklı bir ülkede tamamen farklı bir deneyim yaşamak, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversitelerin daha kaliteli eğitim sundukları ve daha fazla araştırma imkanı olduğu düşüncesi, Türkiye'de başarılı bir akademik kariyer için Amerika Birleşik Devletleri'nde eğitim deneyiminin gerekli olduğu ve iş verenlerin yurtdışı eğitimi olan kişileri tercih ettiği düşüncesi, ve alanlarında daha geniş bir bakış açısı edinme ve elde edecekleri profesyonel ilerleme ile daha iyi bir kariyere sahip olacakları düşüncesi olarak sıralanabilir. Katılımcıların hepsi eğitimlerinden sonra ve erkek adaylar kısa dönem askerlik hakkı elde ettikten sonra Türkiye'ye döneceklerini belirtmektedirler.

Yapılan bu çalışma Akçapar'ın çalışması ile benzer sonuçlar göstermektedir. Dönen katılımcılar her iki çalışmada da kendilerini Türkiye'ye ait hissetmektedir. Dönen katılımcıların çoğunluğunun bekar olması yurtdışında yaşamaya alışamama, ailelerinin Türkiye'de olması sebebiyle ülkerine olan bağlılıklarının yüksek olmasına, çocuklarının eğitimi gibi yurtdışında yaşama nedenlerinin onlar için geçerli olmamasına neden olmaktadır. Dönme nedenleri arasındaki ırkçılık, ayrımcılık ve iş bulmada yaşadıkları zorluklar bu çalışmada bahsedilen dönme nedenleriyle benzeşmektedir. akçapar'ın çalışmasında dönen katılımcıların çoğu özel sektöde çalışırken, bu çalışmada dönen katılımcıların çoğu üniversitelerde çalışmaktadır. Yeterli veri olmamasına karşın bu fark son zamanlarda Türkiye'de akademik hayatta yaşanan gelişme ve iyileşmelerin bir sonucu olabilir mi sorusunu akla getirmektedir. Üniversite sayısındaki artış, ücret artışı, araştırma teşvikleri ve kadro imkânları Türkiye'de akademiye özel sektöre göre daha güvenli bir liman haline getirmiştir.

Yurt dışında yaşama kararı alanların nedenleri de benzerlik göstermekle birlikte, yapılan çalışmada ekonomik nedenler dile getirilmemiştir. Ekonomik nedenlerden ziyade politik nedenler, iş doyumu ve çocukların eğitimi ve gelecekleri daha öncelikli olarak belirtilmiştir.

Yapılan çalışmada elde edilen bulgular beyin göçü ve tersine beyin göçü olgularında kültürel ve sosyal sermayenin etkileri olduğunu göstermektedir. Kültürel sermayeleri daha geniş olan, habitusları daha geçirgen olan katılımcılar yurtdışındaki hayata daha kolay uyum sağlamış, bu da yurtdışında yaşama, orada kalma kararlarını almada etkili olmuştur. Yurtdışındaki kültürdeki yeme alışkanlıkları, spor yapma alışkanlıkları, ya da sosyal hayattaki normlara uyum sağlamaları katılımcıların kendilerini oraya ait hissetmelerine yardımcı olmuştur. Yurtdışında yemek ile ilgili problem yaşayan, ya da dini ve ırksal anlamda ayrımcılık hissedilen hayatlarının bir noktasında ülkelerine dönme ihtiyacı hissetmişlerdir. Yurt dışına aileleri ile birlikte giden katılımcılar ki bu genellikle eşleri ile birlikte gitme şeklindedir, sahip oldukları bu sosyal sermaye ile yurtdışındaki hayatlarına daha hızlı ve kolay uyum sağlamışlardır. Gittiklerinde ilk etapta yerel halkla ya da oradaki yabancılarla arkadaşlık kuramamaları bile eşleri ile birbirlerine destek olmuşlar, bazen de eşleri için oraya alışmak zorunda olduklarını hissedip, uyum sürecini daha kolay geçirmişlerdir. Yurtdışında yaşamakta olan katılımcıların çoğu sosyal sermayelerini yerel halktan ve orada yaşayan diğer yabancıardan oluşturmaktadır. Yurtdışında kaldıkları süre boyunca hep türklerle arkadaşlık kuran çoğu katılımcı ülkesine geri dönmüştür.

5.3 Öneriler

Elde edilen bulgular ışığında Türk beyin göçünü azaltmak, tersine beyin göçünü arttırmak için;

- Türkiye’de araştırma bütçelerinin artırılması, böylece yurtdışında bulunan Türk araştırmacıların yurda geri dönmelerinin sağlanması,
- Türkiye’de eksikliğin hissedildiği ve yurtdışında birçok Türk’ün çalıştığı nanoteknoloji, bioteknoloji, enerji ve çevre teknolojileri gibi alanlarda bölümlerin, laboratuvarların, araştırma merkezlerinin açılması
- Akademik hayatta üniversiteler bünyesindeki bürokratik işlemlerin daha kolay hale gelmesi,
- Akademisyenlerin ders içerikleri ve öğretim tekniklerinde özgür olabilmeleri, böylece yurtdışında çalışmakta olan akademisyenler için Türk üniversitelerinin cazip hale getirilmesi,
- TÜBİTAK burslarının genişletilmesi ve kadro gibi daha kalıcı bir hal alması,
- Yurt dışındaki bilim insanlarını bir araya getirebilecek, grup, dernek veya birliklerin oluşturulması,
- Yurtdışında bulunan T.C. vatandaşları ile iletişimin kopmaması ve ülkedeki gelişmelerden haberdar edilmeleri,
- Yurtdışında bulunan Türk birlik ve derneklerle, örneğin Amerika Birleşik Devletleri’nde bulunan TASSA (Türk Amerikan Biliminsanları ve Bilginleri Derneği) gibi Türkiye’deki kurumların iletişim halinde olmaları ve iş birliği yapmaları,
- Yurtdışında üniversitelerde çalışan bilim insanları ile iletişimde olmak, bilgi paylaşımını arttırmak ve onların Türkiye ile bağlarının geliştirilmesi,
- Özel sektörde çalışan yüksek nitelikli kişilere maaş haricinde özel sağlık sigortası, tatil gibi ek imkânların sağlanması,
- Yurtdışına çıkacaklar için yüzyüze ya da online seminerler sıralanabilecek bazı önerilerdir.

Araştırmacılar için öneriler:

- Katılımcılarla bir süre sonra tekrar görüşme yapıp fikirlerinde ya da durumlarında bir değişiklik olup olmadığı incelenebilir.

- Katılımcılara görüşme öncesi bilgilendirme formu gönderilip, görüşmenin çerçevesi hakkında ilgi verilebilir. Böylece görüşme sorularından bazılarını yanıtlarken yaşanan aksaklıklardan (hatırlamama, daha önce bu konuda düşünülmemesi gibi) kaçınılabilir.

Kaynakça

- Akçapar, Ş. K. (2009). Turkish Highly Skilled Migration to the United States: New Findings and Policy Recommendations. A. İçduygu and K. Kirişçi (Ed.), *Land of Diverse Migrations, Challenges of Emigration And Immigration in Turkey*. Istanbul: Istanbul Bilgi University Press.
<http://portal.ku.edu.tr/~mirekoc/reports/> dan alınmıştır.
- Barrett, A., & O'Connell, P. (2001). Is there a wage premium for returning Irish migrants? *Economic and Social Review* 32, 1–21.
- Benassy, J-P & Brezis, E. S. (2013). Brain drain and development traps. *Journal of Development Economics* 102, 15-22.
- Bhagwati, J.N. & Hamada, K. (1974). The brain drain, international integration of markets for professionals and unemployment. *Journal of Development Economics*, 1 (1), 19-42.
- Bhagwati, J.N., & Rodriguez, C. (1975). Welfare- theoretical analyses of the brain drain. *Journal of Development Economics*, 2, 195-221.
- Bhagwati, Jagdish, (1977). *The Reverse Transfer of Technology (Brain Drain): International Resource Flow Accounting, Compensation, Taxation and Related Policy Proposals*, United Nations Conference on Trade and Development.
- Bhargava, A., & Docquier, F. (2008). HIV pandemic, medical brain drain, and economic development in Sub-Saharan Africa. *World Bank Economic Review*, 22 (2), 345–66.
- Bhargava, A., Docquier, F., & Moullan, Y. (2011). Modeling the effect of physician emigration on human development. *Economics and Human Biology*, 9 (2), 172–83.
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction. a social critique of the judgment of taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. J. C. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. S. 241-258. New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1996). *State nobility*. Cambridge: Polity.
- Borjas, G., & Bratsberg, B. (1996). Who leaves? The outmigration of the foreign-born. *The Review of Economics and Statistics* 78, 65–76.

- Bryson, B. (1996). Anything but heavy metal: Symbolic exclusion and musical dislikes. *American Sociological Review* 61, 884-99.
- Cervantes, M., & Guellec, D.(2002).The brain drain: old myths, new realities. *OECD Observer*, no.230, January.
- Chan, T. W., & Goldthorpe, J. H. (2005). Social stratification and cultural consumption: Theatre, dance and cinema attendance. *Cultural Trends* 14, 193-212.
- Chen, T.J., & Su, H. Y. (1995). *On – the- job training as a cause of brain drain*. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 131 (3), 526-541.
- Co, C., Gang, I., & Su-Yun, M.(2000). Returns to returning. *Journal of Population Economics*13, 57–79.
- Coleman, J. (1988). Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology*, 94, 95-120,
- Creswell, John, W. (2013). *Qualitative inquiry and research design* (3rd ed.). University of Nebraska, Lincoln. Sage.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- De Coulon, A.,& Piracha, M.(2005). Self-selection and the performance of return migrants:the source-county perspective. *Journal of Population Economics* 18 (4), 779–807.
- DeFlippis, J. (2001). The myth of social capital in community development. *Housing Policy Debate*, 12 (4), 781-806.
- Docquier, F., & Marfouk, A. (2005). International migration by educational attainment, 1990–2000. C. Ozden & M. Shiff (Ed), *International migration, remittances, and the brain drain* (s. 151-199).Washington, DC: World Bank/Palgrave Macmillan.
- Docquier, F., & Rapoport, H. (2006). The Brain Drain. . L. Blume and S. Durlauf (Ed), *New Palgrave Dictionary of Economics* (2nd edition). London: Palgrave and MacMillan.
- Docquier, F., Lohest, O., & Marfouk, A. (2007). Brain drain in developing countries. *World Bank Economic Review*,21 (2), 193–218.
- Docquier, F., & Rapoport, H.(2012). Globalization, brain drain and development. *Journal of Economic Literature*, 50:3, 681–730
doi: <http://dx.doi.org/10.1257/jel.50.3.681>
- Dumais, A., S. (2002). Cultural capital, gender and school success: the role of habitus. *Sociology of Education*, 75 (1), 44.

- Dumont, J.C., & Lemaître, G. (2005). Counting immigrants and expatriates: A new perspective. *Social, Employment and Migration Working Papers* No. 25 (Paris,OECD).
- Dustmann, C.(1994). Return intentions of migrants: theory and evidence. (CEPR DP906).
- Dustmann, C.(1995). Savings behavior of migrant workers—a life cycle analysis. *Zeitschrift fuer Wirtschafts-und Sozialwissenschaften* 4, 511–533.
- Dustmann, C. (2001). Why go back?return motives of migrant workers. S. Djajic (Ed) *International migration: trends, policy and economic impacts*. NY: Routledge,.
- Edles, L.D. (2002) *Cultural Sociology in Practice*. Oxford: Wiley-Blackwell
- Endress, M. (2014). Structures of belonging, types of social capital, and modes of trust. Thomä, D., Henning, C., & Schmid, H. B. (Ed.). *Social capital, social identities*. (s. 55-75). Berlin/Boston, DE: De Gruyter. <http://www.ebrary.com> adresinden erişilmiştir.
- Erel, U. (2010). Migrating cultural capital: Bourdieu in migration studies. *Sociology*, 44, 642-663.doi: 10.1177/0038038510369363
- Faini, R.(2003).Is the brain drain an unmitigated blessing?,United Nations University, World Institute forDevelopment Economics Research (UN-WIDER)Discussion Paper No. 2003/64, http://www.wider.unu.edu/publications/working-papers/discussion-papers/2003/en_GB/dp2003-064/ 'den alınmıştır.
- Field, J. (2006). *Sosyal sermaye*. Çev. Bahar Bilgen ve Bayram Şen. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Galor, O., & Tsiddon, D. (1997). Technological progress, mobility, and economic growth. *American Economic Review, American Economic Association*, 87 (3), 363-382.
- Grubel, H. G., & Scott, A. (1966). The international flow of human capital. *American Economic Review* 56 (1/2), 268-74.
- Güngör, N. D., & Tansel, A. (2003). *Brain drain from Turkey: an emprical investigation of the determinants of skilled migration and student non-return*.(Yayınlanmamış doktora tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Hamada, K., & Bhagwati, J.N. (1975). Domestic distortions, imperfect information and the brain drain, *Journal of Development Economics*, 265-279.
- Hanifan, L.J. (1916). The rural school community center. *Annals of American Academy*

of Political and Social Science 67, 130-138

- Haque, N.U., & Kahn, M. A. (1997). Institutional development: skill transference through a reversal of human capital flight or technical assistance. *Working Paper of the International Monetary Fund*.
- Haque, N. U., & Kim, S. (1995). Human capital flight: impact of migration on income and growth, *IMF Staff Papers* 42 (3), 577-607.
- Holt, D. B. (1997). Distinctions in America? Recovering Bourdieu's theory of taste from its critics. *Poetics* 25 (2-3), 93-120.
- International Migration Papers No.45. (2002). Policy responses to the international mobility of skilled labour. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---migrant/documents/publication/wcms_201774.pdf adresinden alınmıştır.
- Johnson, H. (1965). The Economics of the brain drain: The Canadian case. *Minerva*, 3 (3), 299-311.
- Johnson, H. (1967). Some economic aspects of the brain drain. *Pakistan Development Review*, 7 (3), 379-411.
- Kapur, D., & McHale, J. (2005). Give us your best and brightest: The global hunt for talent and its impact on the developing world. Washington, DC, Center for Global Development.
- Kelly, P., & Lusi, T. (2006). Migration and the transnational habitus: evidence from Canada and the Philippines. *Environment and Planning*, 38, 831-847.
- Kıroğlu, K., Kesten, A., & Elma, C. (2010). Türkiye'de öğrenim gören yabancı uyruklu lisans öğrencilerinin sosyo-kültürel ve ekonomik sorunları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2(6), 26-39.
- Kilpatrick, S., Field, J., & Falk, I. (2003). Social capital: An analytical tool for exploring lifelong learning and community development. *British Educational Research Journal*, 29(3), 417- 433. doi: 10.1080/0141192031000156024
- Koch, T., & Harrington, A. (1998). Reconceptualising rigour: The case for reflexivity. *Journal of Advanced Nursing*, 28, 882-890.
- Kurtuluş, B. (1999). *Amerika Birleşik Devletleri'ne Türk beyin göçü*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Lamont, M., & Lareau, A. (1988). Cultural capital: allusions, gaps and glissandos in recent theoretical developments. *Sociological Theory*, 6, 153-168.
- Lee, J., Arnason A., A. Nightingale A., & Shucksmith M. (2005). Networking: social

- capital and identities in European rural development. *Sociologia Ruralis*, 45 (4), 269–283.
- Lin, N., & Smith, J. (2001). *Structural analysis in the social sciences : social capital : a theory of social structure and action*. Cambridge, GB: Cambridge University Press. <http://www.ebrary.com> adresinden alınmıştır.
- Lincoln, Y.S., & Guba, E.G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Newbury Park, CA: Sage.
- Lizardo, O. (2005). Can cultural capital theory be reconsidered in the light of world policy institutionalism? Evidence from Spain. *Poetics* 33, 81-110.
- Lowell, B.L., & Findlay, A.M. (2002). Migration of highly skilled persons from developing countries: Impact and policy responses – Synthesis report. *International Migration Papers* No. 44 (Geneva, ILO).
- Lowell, L. (2008). Highly skilled migration. *World Migration Report 2008: Managing labour mobility in the evolving global economy*, 4 (Geneva, IOM), 51–76.
- Maxwell, J. A. (2005). *Qualitative research design: An interactive approach* (2nd ed.). thousand Oaks. CA: Sage
- Mayr, K. ve Peri, G. (2008). Return migration as a channel of brain gain. *National Bureau of Economic Research Working Paper Series*, No:14039.
- McCulloch, R., & Yellen, J.T. (1977). Factor mobility, regional development and the distribution of income. *Journal of Political Economy*, 85, (1), 79-96.
- Meyer, J.B., Charum, J., Bernal, D., Gaillard, J., Granes, J., Leao, J., ...Schlemmer, B. (1997). Turning brain drain into brain gain: The Colombian experience of the diaspora option,. *Science, Technology, and Society*, 2 (2).
- Miyagiwa, K. (1991): Scale economies in education and the brain drain problem. *International Economic Review*, 32(3), 743-759.
- Ocampo, J.A.(2006, June). International migration and development. United Nations International Symposium on International Migration and Development, Turin. http://www.un.org/esa/population/migration/turin/Turin_Statements/OCAMPO.pdf. adresinden alınmıştır.
- OECD (2013), *Education at a Glance 2013: OECD Indicators*, OECD Publishing. doi:<http://dx.doi.org/10.1787/eag-2013-en>
- OECD (2014), *International Migration Outlook 2014*, OECD Publishing. doi:http://dx.doi.org/10.1787/migr_outlook-2014-en
- OECD (2015), *Education at a Glance 2015: OECD Indicators*, OECD Publishing. doi: <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2015-en>

- Ostrom, E. (2000). Social capital: a fad or a fundamental concept? *Social Capital A Multifaceted Perspective* (eds. Partha Dasgupta ve Ismail Serageldin). Washington D. C.: The World Bank, 172-214
- Özoğlu, M., Gür, B. S., & Coşkun, İ. (2012). *Küresel eğilimler ışığında Türkiye’de uluslararası öğrenciler*. Ankara:SETA.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods (2nd ed.)*. Newbury Park, CA: Sage
- Peterson, R. A., & Kern, R. M. (1996). Changing highbrow taste: From snob to omnivore. *American Sociological Review* 61, 900-907.
- Polkinghorne, D. E. (1989). Phenomenological research methods. R.S. Valle ve S. Halling(Eds). *Existential-phenomenological perspectives in psychology* (s. 41-60). New York: Plenum
- Prieur, A., & Savage, M. (2013). Emerging forms of cultural capital. *European Societies*, 15 (2), 246-267. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/14616696.2012.748930>
- Putnam, R. D. (1993), The prosperous community: Social capital and public life. *The American Prospect*, 13 (4), 4-10, 35-42.
- Putnam, D,R. (2002). *Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*. Oxford University Press.
- Putnam, D., R. (2007). E pluribus unum: Diversity and community in the twenty-first centurythe 2006 Johan Skytte prize lecture. *Scandinavian Political Studies*, 30 (2).
- Reinhold, S., Thom, K. (2009). Temporary migration, skill upgrading, and legal status. Evidence from Mexican Migrants. . (MEA DP 182-2009).
- Robbins, D. (2000). *Bourdieu and Culture*. London: Sage.
- Robbins, D. (2005). The origins, early development and status of Bourdieu’s concept of “cultural capital”. *The British Journal of Sociology*, 56 (1), s: 13-30
Doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-4446.2005.00044.x>
- Robertson, S. L. (2006) Brain drain, brain gain and brain circulation. *Globalisation, Societies and Education*, 4 (1), 1-5, doi: 10.1080/14767720600554908
- Sağırlı, M.(2006). Eğitim ve insan kaynağı yönünden Türk beyin göçü: geri dönen Türk akademisyenler üzerine alan araştırması. (Doktora tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul Üniversitesi
- Santos, M., & Postel-Vinay, F.(2003). Migration as a source of growth: the perspective of a developing country. *Journal of Population Economics* 16, 161–175.

- Simonton, D. K. (1999). *Origins of Genius*. New York: Oxford University Press.
- Smith, J. & Osborn, M. (2003). Interpretive phenomenological analysis. J.A. Smith (Ed.) *Qualitative psychology: A practical guide to research methods* (s.51-80). London: Sage.
- Smith, J.A. (2004). Reflecting on the development of interpretative phenomenological analysis and its contribution to qualitative psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 1, 39–54.
- Smith, J.A., Flower P. & Larkin M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research*. London: Sage.
- Stark, O., Helmenstein, C., & Prskawetz, A. (1998). Human capital depletion, human capital formation, and migration: a blessing or a curse? *Economic Letters* 60, 363–367.
- Stewart, D. ve Mickunas, A. (1990). *Exploring phenomenology: A guide to the field and its literature* (2nd ed.) Athens: Ohio University Press
- Storey, L. (2007). Doing interpretative phenomenological analysis. E. Lyons ve A. Coyle (Ed.). *Analysing qualitative data in psychology*. (p. 51-64). Los Angeles: SAGE Publications.
- Strauss, A., Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research: grounded theory procedures and techniques*. New Delhi: SAGE Publications.
- Swartz, D. (1997). *Culture & power: the sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- TDK. (2006). 8 Haziran 2016 tarihinde
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5757dd8107d449.47766117 adresinden erişildi
- Termbank. (2016) 28 Haziran 2016 tarihinde
<http://www.termbank.net/psychology/4933.html> adresinden erişildi
- Tremblay, K. (2005). Academic mobility and immigration. *Journal of Studies in International Education*, 9 (3), 196-228. doi: 10.1177/1028315305277618
- TÜBİTAK, BİDEB (2014). Bilim insanı başvuru ve destek verileri: mevcut durum ve Eğilimler (2003-2013) 04,02,2014 tarihinde
<http://www.tubitak.gov.tr/tr/burslar/lisansustu/egitim-burs-programlari/icerik-istatistikler> adresinden alınmıştır.
- TÜBİTAK, BİDEB (2014) 2014 yılında yapılan revizyonlara 10,04,2016 tarihinde

<https://www.tubitak.gov.tr/tr/burslar/doktora-sonrasi/arastirma-burs-programlari/icerik-2232-yurda-donus-arastirma-burs-programi> adresinden alınmıştır.

Valle, R. ve King, M. (Ed) (1978). *Existential phenomenological alternatives for Psychology*. New York: Oxford University

Webber, S. S., & Donahue, L. M. (2001). Impact of highly and less job-related diversity on work group cohesion and performance: A meta-analysis. *Journal of Management* 27, 141–62.

Wong, K. (1995). *International labor migration*. Chapter 14 in International Trade in Goods and Factor Mobility, Cambridge, MA: The MIT Press.

Woolcock, M. (1998). Social capital and economic development. *Theory and Society*, 27, 151-208.

Woolcock M. (2001). The place of social capital in understanding social and economic outcomes. *ISUMA: Canadian Journal of Public Policy Research*, 2 (1), 1–10.

Woolcock, M. and Narayan, D. (2010). *Sosyal sermaye kalkınma teorisi, araştırma ve politika için öneriler sosyal sermaye – kuram, uygulama, eleştiri*. Derleyenler: M.Murat ŞAHİN ve A.Zeki ÜNAL. İstanbul: Değişim Yayınları, 289.

Yıldız, Ç. E., Çakır, S.,G., & Kondakçı, Y. (2011). Psychological distress among international students in Turkey. *International Journal of Intercultural Relations*, 35. 534-539.

YÖK, Mevlana Değişim Programı

https://www.yok.gov.tr/documents/757816/1684767/mevlana_kitapcik.pdf/410e03de-63e8-42e8-9684-ad0abb35fcb3 adresinden alınmıştır

EKLER

EK 1: Tersine Beyin Göçü Grubu Görüşme Soruları

SORULAR	YORUMLAR
1. Biraz kendinizden bahseder misiniz? Nerelisiniz? Hangi okulları bitirdiniz? Mesleğiniz? Anne ve babanızın eğitim durumu nedir? Medeni haliniz? Eşiniz nerelidir?	
2. Ne zaman ve ne amaçla yurt dışına gittiniz? Yurtdışına gitmenize karşı çıkanlar oldu mu?	
3. Ne kadar süre yurt dışında kaldınız?	
4. Ne sıklıkta Türkiye'ye geldiniz?	
5. Yurtdışındaki yaşantınız nasıldı? Kültür şoku (yeme-içme, müzik, sosyal yaşam) ya da adaptasyon sorunu yaşadınız mı? Size en değişik/ garip gelen şey neydi? Başınızdan geçen bir olay var mı?	
6. Kolay arkadaşlık kurabildiniz mi? Türk mü yoksa yabancı arkadaşlarınız mı daha çoktu?	
7. Yaşadığınız ülkenin sosyal, ekonomik, politik gündemi ile ilgili miydiniz?	
8. Geri dönme nedenleriniz nelerdir?	
9. Şu an Türkiye'de çalışmak size neler hissettiriyor? Yurt dışındaki hayatınızı özleyor musunuz?	
10. Geriye dönüp baktığınızda yurtdışında yaşadığınız deneyimin sizi ve hayatınızı nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?	
11. Eklemek istediğiniz bir şey var mı?	

EK 2: Beyin Göçü Grubu Görüşme Soruları

1. Biraz kendinizden bahseder misiniz? Nerelisiniz? Hangi okulları bitirdiniz? Mesleğiniz? Medeni haliniz? Eşiniz nerelidir? Anne ve babanızın eğitim durumu nedir?	
2. Ne kadar süredir yurtdışındasınız?	
3. Ne sıklıkta Türkiye'ye geliyorsunuz?	
4. Yurtdışına çıkmada baştaki amacınız neydi? Oraya yerleşmeyi planlıyor muydunuz?	
5. Yurtdışına yerleşmenizin/ orada kalmanızın nedenleri nelerdir?	
6. Yurtdışında yaşama fikrinize karşı çıkanlar oldu mu? Argümanları, karşı çıkma nedenleri neydi?	
7. Yurtdışında yaşamaya başladığınızda kültür şoku(yeme- içme, müzik, sosyal hayat) ya da adaptasyon sorunu yaşadınız mı? Size en değişik/ garip gelen şey neydi? Başınızdan geçen garip bir olay var mı?	
8. Türkiye'deyken olmayan ama oraya gittiğinizde edindiğiniz alışkanlıklarınız oldu mu? (yemek, spor, müzik, sosyal aktiviteler vs.)	
9. Türkiye hakkındaki fikirleriniz yurtdışında yaşamaya başladıktan sonra değişti mi?	
10. Kolay arkadaşlık kurabildiniz mi? Türk mü yoksa yabancı arkadaşlarınız mı daha çok?	
11. Türkiye'ye dönmeyi düşünüyor musunuz?	
12. Eklemek istediğiniz bir şey var mı?	